



POLITIET

POLITIDIREKTORATET

Det kongelige justis- og politidepartement
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Deres referanse
201000282

Vår referanse
2009/03244-12 008

Dato
4. mai 2010

Vi viser til Justisdepartementets høringsbrev av 15. desember 2009 med høringsfrist 1. mai 2010. Politidirektoratet beklager en kortere oversittelse av høringsfristen.

1. INNLEDNING

1.0 Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.0 Innholdsfortegnelse	1
1.1 Om høringsuttalelsen	2
1.2 Overordnede synspunkter	2
1.3 Oppsummering – høringsens viktigste tema	4
2. UTVALGETS VURDERINGER AV BEHOVET FOR ENDRINGER I REGLENE OM SKJULT TVANGSMIDDELBRUK (NOU 2009:15 del IV)	4
2.1 Materielle fellesspørsmål	4
2.2 Prosessuelle fellesspørsmål	5
2.2.1 Rettens kompetanse	5
2.2.1 Oppnevning av offentlig advokat	5
2.2.2 Muntlige forhandlinger	10
2.2.3 Utsatt underretning	13
2.3 Kommunikasjonskontroll	21
2.4 Romavlytting	38
2.5 Teknisk sporing	39
2.6 Utleveringspålegg, ransaking, beslag, postbeslag og postkontroll	39
2.7 Innhenting av trafikkdata	40
2.8 Skjult fjernsynsovervåkning mot eller på privat sted	43
2.9 Særlig om tvangsmiddelbruk i avvergende og forebyggende øyemed	46
2.10 Dataavlesning	47
3. BEHANDLING OG BESKYTTELSE AV INFORMASJON	55
3.1 Oppbevaring og sletting av materiale innhentet ved skjult tvangsmiddelbruk	55
3.2 Overskuddsinformasjon	61
3.3 Innsyn i straffesaksdokumenter	63
3.4 Anonym vitneførsel	87
3.5 Advokatens taushetsplikt i straffesaker	90

Politidirektoratet

Post: Postboks 8051 Dep., 0031 Oslo
Besøk: Hammersborggata 12
Tlf: 23 36 41 00 Faks: 23 36 42 96
E-post: politidirektoratet@politiet.no

Org. nr.: 982 531 950 mva
Bankgiro: 7694.05.02388

1.1 Om høringsuttalelsen

Høringssaken omhandler sentrale rammebetingelser for politiets evne til å bekjempe alvorlig kriminalitet, og er omfattende. Politidirektoratet har forelagt høringen for samtlige politidistrikt og særorgan. Direktoratet har mottatt svar Kripos og fra Oslo-, Asker og Bærum- Gudbrandsdal-, Haugaland og Sunnhordland-, Rogaland-, Romerike-, Østfold-, og Telemark politidistrikt. Alle høringssvarene er vedlagt direktoratets brev.

Direktoratet vil i særdeleshet fremheve høringssvarene fra Kripos og Oslo politidistrikt som meget grundige, og som inngående behandler de politimessige behov og de rettslige aspekter ved utvalgets vurderinger og forslag.

Politidirektoratet har funnet det hensiktsmessig å koordinere alle innspillene i høringssvaret, ved å innta distriktenes/Kripos' merknader til de ulike tema i sin helhet. Gjengivelsen av politidistriktenes merknader pretenderer således å være uttømmende, i den forstand at direktoratet har søkt å gjengi alle distrikter/særorgan som har merknader til det aktuelle tema. Direktoratet har deretter gitt eventuelle supplerende merknader.

Politidirektoratet gir i kapittel 1.2. uttrykk for enkelte overordnede betraktninger og angir i punkt 1.3 de temaer som fremstår særlig viktige for politiet og for politiets evne til effektivt å bekjempe alvorlig og organisert kriminalitet.

1.2 Overordnede synspunkter

Utvalget gjennomgår i utredningens del II de overordnede hensyn ved vurderingen av hvilke virkemidler samfunnet skal ta i bruk i kriminalitetsbekjempelsen – hensynet til personvern, rettsikkerhet og behovet for effektiv kriminalitetsbekjempelse.

Politiets adgang til bruk av virkemidler i kriminalitetsbekjempelsen vil, som utvalget peker på, måtte bero på en avveining mellom samfunnets behov for beskyttelse sett opp mot grunnleggende rettsikkerhets- og personvern hensyn. Som følge av at de skjulte tvangsmidlene kan innebære til dels betydelige inngrep i individets personlige sfære, er politiets adgang til skjult tvangsmiddelbruk derfor også forbeholdt den alvorligste kriminaliteten, og ut fra prinsippet om at mindre inngripende virkemidler ikke anses tilstrekkelige. Riksadvokaten har flere anledninger også gitt uttrykk for at innføringen av nye tvangsmidler, eller utvidelsen av eksisterende må bygge på solid dokumentasjon av *behovet*. Videre, at det skal tungtveiende grunner til for å innføre nye metoder og gjennomføringsmåter og at politiet ikke skal ligge i forkant av utviklingen.

Politidirektoratet er enig i disse grunnleggende prinsipper, og at bruken av ekstraordinære tvangsmidler bør holdes på et begrenset nivå. Direktoratet mener samtidig at det er nødvendig å ta innover seg at den teknologiske utviklingen på mange områder går svært raskt, samtidig som fremdriften ved lovendringer ikke kjennetegnes av den samme karakteristikk. Av denne grunn kan det i enkelte tilfeller være grunn til ikke å innta et like tilbakeholdende standpunkt som det ovennevnte utgangspunkt gir uttrykk for.

Metodekontrollutvalget anses grunnleggende sett å være enig i at den teknologiske utviklingen må gjenspeiles i politiets hjemler for bruk av skulte tvangsmidler. Noe annet ville da også vært overraskende. Politidirektoratet mener likevel at utvalget, når det vurderer dataavlesning som metode, ikke i tilstrekkelig grad innover seg den teknologiske utviklingen og de utfordringer politiet her står overfor. Direktoratet vil i denne sammenheng fremheve den redegjørelse som Kripos har gitt om behovet for dataavlesning og fortløpende

ransaking (Kripas høringsvar punkt 3.6), som etter direktoratets vurdering synliggjør et behov for å gå lenger enn utvalget har foreslått.

Utvalget har i kapittel 8 gjennomgått samfunnets behov for effektiv kriminalitetsbekjempelse, herunder med en redegjørelse for utviklingstrekk i kriminalitetsbildet. Politidirektoratet nøyer seg med å understreke at grov kriminalitet utført av profesjonelle aktører, og i betydelig grad med internasjonalt tilsnitt, er en utfordring det norske og europeiske samfunn vil måtte forholde seg til i uoverskuelig fremtid.¹

Dette har etter direktoratets vurdering to viktige implikasjoner.

For det første kan det gi grunn til å reflektere over hvorvidt politiets virkemidler ligger på et riktig nivå for å stå godt rustet i bekjempelsen av grov og organisert kriminalitet. Som det redegjøres for nedenfor mener direktoratet blant annet at området for anvendelse av kommunikasjonskontroll bør vurderes nærmere når en kommende lovsak nå skal behandles av Stortinget.

Man må ved vurderingen av de enkelte regler som gjelder skjulte tvangsmidler ta innover seg at tvangsmidlene er ment å ramme, og faktisk rammer, en ytterst begrenset del av befolkningen, som for øvrig befinner seg i en sfære som i seg selv taler for at vedkommende må tåle et større søkelys fra samfunnets side enn befolkningen for øvrig. Direktoratet understreker at dette ikke betyr at denne gruppen skal ha et svakere rettsvern, men at disse personer må tåle økt oppmerksomhet fra samfunnets side. Politidirektoratet vil i denne sammenheng vise til at antallet personer som utsettes for politiets mer inngripende metodebruk (skjulte tvangsmidler), både relativt sett og i absolutte tall, må anses begrenset. Det vises her til kapittel 10.5 i utredningen – ”Den samlede effekt av den skjulte tvangsmiddelbruken”. Utvalget gir også uttrykk for at ”politiets bruk av skjulte tvangsmidler utgjør en minimal del av den samlede ”overvåkning” som til enhver tid foregår i Norge”². Direktoratet bemerker at dette i seg selv ikke er et argument for at politiet skal få økt adgang til bruk av skjulte tvangsmidler. Det er likevel en betimelig påminnelse om at politiets bruk av skjulte tvangsmidler tross alt ikke er dagligdags og (normalt) ikke rammer ”den alminnelige mann”.

Selv om bruken av skjulte tvangsmidler i noen grad også berører tredjepersoner, vil Politidirektoratet mene at virkemidlene i det store og hele treffer de forutsatte mål – individer som mistenkes for grov, og herunder organisert, kriminalitet. Når det er sagt er direktoratet i stor grad enig med utvalgets forslag som knytter seg til å styrke vernet av tredjepersoner som måtte bli berørt av tvangsmiddelbruken. Et slikt styrket personvern innføres også mer generelt i norsk politi gjennom den nylig vedtatte politiregisterloven.

For det andre reiser en økende grad av globalisert kriminalitet et mer prinsipielt spørsmål om behovet for internasjonal harmonisering av regelverket, hvilket skjer på en rekke områder innenfor det internasjonale justissamarbeidet. Flere politidistrikt har pekt på spørsmålet om anvendelsesområdet for skjulte tvangsmidler bør være vesentlig annerledes i Norge sammenlignet med de øvrige nordiske land. Politidirektoratet mener spørsmålet er betimelig.

¹ Se blant annet Politidirektoratets rapport av april 2010, ”Tendenser i kriminaliteten – utfordringer i Norge i 2010-2012” kapittel 3 ”Organisert kriminalitet”.

² Utredningen kapittel 10.7

Politidirektoratet finner ellers grunn til å peke på at *dersom* datalagringsdirektivet ikke inkorporeres i norsk rett (og det heller ikke innføres andre nasjonale regler om datalagring), kan det føre til økt trykk på bruken av de utradisjonelle etterforskningsmetodene. Etter direktoratets vurdering må et eventuelt nei til datalagring stille politiet og samfunnet i en helt ny situasjon, ved at politiet på enkelte områder vil kunne stille meget svakt eller på ”bar bakke”. Et eventuelt nei til datalagring må etter direktoratets vurdering også danne grunnlag for en gjennomgang og vurdering av om politiets adgang til bruk av skjulte tvangsmidler vil måtte intensiveres – med tanke på at samfunnet gis en tilstrekkelig grad av beskyttelse i kriminalitetsbekjempelsen.

1.3 Oppsummering – høringens viktigste tema

Som ledd i politiets arbeid med å bekjempe kriminalitet som utøves av tunge kriminelle miljøer, er informasjon fra kilder/informanter av helt sentral betydning. Avgjørende for at politiet skal få slik informasjon er at kilden kan føle seg trygg på at politiet vil behandle vedkommende med diskresjon. Dagens regelverk legger ikke i tilstrekkelig grad til rette for at politiet kan holde kildens identitet skjult, dersom vedkommendes informasjon benyttes som grunnlag for iverksettelsen av et skjult tvangsmiddel. Politiet må derfor i mange tilfeller bruke betydelige ressurser for å finne andre ”innganger” til tvangsmiddelbruken. Utvalget har tatt dette innover seg og er enig i at kildevernet bør styrkes. Kripes og en rekke politidistrikt har samtidig uttrykt betydelig bekymring omkring utvalgets (flertallets) forslag til nye regler om innsyn i straffesaksdokumentene, idet de ikke anses å gi politiet et tilstrekkelig robust rammeverk for å holde informantens/kildens identitet skjult. Politidirektoratet deler denne bekymringen og kommenterer dette nærmere i kapittel 3.3.

Politidirektoratet vil i denne sammenheng også peke på at det er viktig at politiet kan drive skjult etterforskning (kommunikasjonskontroll) mot kriminelle miljøer uten at den eller de som blir utsatt for etterforskningen skal ha en ubetinget rett til å bli underrettet om at politiet har iverksatt etterforskning mot ham – i de tilfeller hvor tvangsmiddelbruken ikke ender i tiltale³. Direktoratet kommenterer dette nærmere i kapittel 2.3.

Politidirektoratet mener videre at utvalgets forslag om bruk av dataavlesing ikke i tilstrekkelig grad imøtekommer politiets behov for en effektiv kriminalitetsbekjempelse, jf. merknadene i punkt 1.2.

Direktoratet slutter seg ellers til utvalgets forslag om å tillate bruk av kommunikasjonskontroll i saker om menneskesmugling, men mener også at det bør vurderes å åpne for kommunikasjonskontroll i saker om simpel menneskehandel.

2. UTVALGETS VURDERINGER AV BEHOVET FOR ENDRINGER I REGLENE OM SKJULT TVANGSMIDDELBRUK (NOU 2009:15 del IV)

2.1 Materielle fellesspørsmål

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.1):

”Utvalget drøfter strafferammen som avgrensningskriterium og koblingen til straffeloven kap. § 60a. Vi kommer nærmere tilbake med konkrete kommentarer til begge disse forhold i

³ Jf. utvalgets forslag i punkt 15.9 om rett til underretning i forbindelse med kommunikasjonskontroll.

kapitlene nedenfor i tilknytning til de enkelte metoder. Våre kommentarer under dette kapitel begrenser seg til et par betraktninger av mer generell karakter.

Utvalget legger til grunn at dagens alminnelige strafferammekrav for bruk av skjulte metoder ligger på et riktig nivå. Det savnes en diskusjon rundt dette, særlig sett i lys av strafferammene for skjult metodebruk i våre nærmeste naboland Danmark og Sverige. Som utvalget kommenterer flere steder innledningsvis i NOU'en, preges utviklingen og politiets utfordringer blant annet av internasjonal/grenseoverskridende kriminalitet. I lys av dette fremstår det som underlig at strafferammene i våre naboland og eventuelle konsekvenser av å ha vesentlig høyere strafferammekrav i Norge ikke er undergitt en grundig diskusjon.

Forsåvidt gjelder koblingen til strl. § 60a, vurderes denne å ha alvorligst konsekvenser i forhold til romavlytting og avvergende tvangsmiddelbruk. Disse metoder er nærmere kommentert nedenfor. For øvrig er en positiv til at flertallet i utvalget foreslår endret bevisbruksregelen slik at de mest uheldige konsekvenser av koblingen kan avhjelpes. Det vises her til kommentarer senere vedrørende overskuddsinformasjon (kap 25).”

Politidirektoratet støtter politidistriktet i sin påpekning av behovet for en mer prinsipiell vurdering av behovet for harmonisering av regelverket med de øvrige nordiske land, jf. og punkt 1.2.

2.2 Prosessuelle fellesspørsmål

2.2.1 Rettens kompetanse

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.2.1):

”Utvalget forkaster en regel om at en og samme dommer som hovedregel skal følge behandlingen av begjæringer om skjulte tvangsmidler i en og samme sak. Vi mener at en slik ordning har mye godt ved seg, og at det i det minste bør diskuteres mer inngående. Sett i lys av at utvalget foreslår en regel hvor en og samme advokat som hovedregel skal følge tvangsmiddelbruken – jf kap 15.5 – fremstår utvalgets standpunkt i forhold til dommerstanden som ubegrunnet. Den argumentrekken som utvalget viser til vedr advokater i kap 15.5 gjør seg gjeldende med minst samme styrke og omfang i forhold til en dommer. Det er hos dommeren beslutningskompetansen ligger. Det er dommeren som skal vurdere vilkårene for bruk av metoden, og det er utvilsomt i forhold til dommeren, som ansvarlig beslutningstaker, at utvalgets anførte argumenter knyttet til kontinuitet og saksoversikt bør ha størst relevans.”

2.2.1 Oppnevning av offentlig advokat

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.2.2):

”Utvalgets vurderinger og forslag er her i særlig grad preget av uttrykt tillit til advokatstanden og tilsynelatende manglende tillit til dommerstanden og påtalemyndigheten, jf også våre innledende synspunkter. Utvalget uttaler blant annet at

”...advokatene oppnevnt etter straffeprosessloven § 100a er av avgjørende betydning for at kontrollen med politiets begjæringer om bruk av skjulte tvangsmidler og domstolenes behandling av disse skal bli reell.” og at utvalget ”...er opptatt av å videreutvikle og styrke rollen til de advokatene som oppnevnes etter straffeprosessloven § 100a”.

Advokat oppnevnt i henhold til § 100a har utvilsomt en viktig rolle for å beskytte mistenktes interesser i sak om bruk av skjulte tvangsmidler. Mistenktes interesser er

imidlertid bare ett av flere forhold som skal vektlegges når begjæringer om tvangsmiddelbruk skal vurderes. Å anse at advokaten er den avgjørende faktor for en riktig og veloverveid avgjørelse, gir advokaten en rolle, funksjon og et ansvar som etter vår vurdering mangler begrunnelse og grunnlag. Vi kan heller ikke se at utvalget har begrunnet nærmere hvilke konkrete forhold som begrunner en slik utvidelse av advokatens rolle, utover å vise til noen tilbakemeldinger fra enkelte advokater.

Utvalget foreslår at en og samme advokat som hovedregel skal følge behandlingen av begjæringer om skjulte tvangsmidler i mot samme mistenkt i en og samme sak. Som nevnt over mener vi at en slik ordning har mye godt ved seg forutsatt at man – i motsetning til utvalgets anbefaling - lar det samme utgangspunkt gjelde i forhold til den dommer som skal behandle saken. Gjennomføringen av en slik ordning trenger etter vår vurdering ikke innebære annet enn at man sørger for et system som i så stor grad som mulig sikrer at samme advokat kontaktes og brukes ved forlengelser og andre begjæringer om skjult tvangsmiddelbruk. Oslo politidistrikt har tidligere foreslått bruk av advokater som ikke driver med strafferett, og dermed ikke har slike klienter. Vi mener at dette er en god og hensiktsmessig ordning. Selv om advokater vil tilstrebe en korrekt tilnærming slik slike oppgaver, er det ikke umiddelbart alltid enkelt å ha tilstrekkelig oversikt over en stor klientmengde.

Andre deler av utvalgets forslag og uttalelser er Oslo politidistrikt atskillig mer skeptisk til. Blant annet synes utvalgets formuleringer å legge til grunn at advokatens rolle nå skal utvides vesentlig fra å være begrenset til å "...vareta den mistenktes interesser i forbindelse med rettens behandling av begjæringen" jf ordlyden i dagens § 100a, 2. ledd, til å "...oppdateres med hensyn til...og overvåke selve gjennomføringen av inngrepet", jf utvalgets uttalelse i 2. sp. på s. 168. Hva som ligger i dette sies det lite konkret om, utover at man tillegger advokaten ansvar og rettigheter tilknyttet underretning av mistenkte, samt synes å utvide advokatens rett til innsyn i opplysninger mens tvangsmiddelbruken pågår. Det skal blant annet "...gis automatisk innsyn i hele den foreliggende straffesak, og ikke bare i særlige dokumenter utarbeidet for å begrunne tvangsmiddelet" jf utvalgets uttalelse s. 169, sp. 1. Hva utvalget mener med "hele den foreliggende straffesak", og hvordan dette "automatiske innsynet" skal gjennomføres i en operativ skjult etterforskningsfase sier utvalget ingenting om. Etterforskningen i en operativ skjult fase – for eksempel ved bruk av kommunikasjonskontroll (KK) – vil ofte være preget av store informasjonsmengder som løpende evalueres og brukes operativt av de tjenestepersoner som følger saken daglig. I den grad deler av informasjonen nedtegnes, skjer det ofte i form av notater eller i form av rapporter ment som grunnlag for begjæringer om skjulte tvangsmidler. Det foreligger således vanligvis ingen ordinær sak ved siden av den saken som fremmes for retten med begjæring om tvangsmiddelbruk. Oslo politidistrikt vil advare på det sterkeste mot en slik løsning, som vil ha massive konsekvenser for politiets mulighet til å bedrive kriminalitetsbekjempelse som samfunnet ønsker og forventer.

Fraværet av konkretisering og konsekvenstenking knytter seg også til den "overvåkerrolle" som utvalget synes å tillegge advokaten. Mener utvalget at advokaten skal ha en rolle i forhold til politiets gjennomføring av inngrepet? En slik rolle vil i så fall bryte totalt med den rolle- og ansvarsfordeling som straffeprosessen legger opp til, hvor det blant annet ligger til politi og påtalemyndighet å gjennomføre etterforskningen.

Utvalget foreslår at advokatens rolle også skal omfatte "eventuelle tredjepersoners" interesser i forbindelse med rettens behandling av begjæringen. Personvern hensyn, og særlig

forholdet til uskyldige som rammes av skjulte tvangsmidler, er tillagt stor vekt ved utformingen av de reglene som hjemler skjult tvangsmiddelbruk. Alle parter i prosessen har i så måte et ansvar for å påse at vilkårene for bruk vurderes nøye før begjæringer fremmes og beslutninger treffes. Å tillegge advokaten et særlig ansvar for andre enn mistenktes interesser mener vi imidlertid igjen er å plassere ansvaret på andre enn der hvor det er ment å høre hjemme. Ansvaret for forholdsmessigheten av inngrepet ligger hos domstolen, og her må også ansvaret for å ivareta tredjepersoners interesser ligge. Vi kan ikke se at utvalget har anført noen slike særlige omstendigheter, kun en generell henvisning til betydningen av fokus på personvern. Etter vår oppfatning preges forslaget også her av manglende fokus på domstolene, og et for stort fokus på advokaten som en rettssikkerhetsgaranti. For øvrig mangler utvalgets forslag en nærmere konkretisering av hva som eventuelt skal ligge i advokatens oppgave i forhold til tredjeperson. Kan hun for eksempel kunne anke på vegne av en tredjeperson osv?

Oslo politidistrikt har ingen innvendinger til utvalgets forslag om å begrense muligheten til å avskjære advokaten fra senere forsvareroppgaver for mistenkte til å gjelde "inntil mistenkte gjennom dokumentinnsyn får de samme opplysninger som forsvareren", jf s. 169 og lovendringsforslag på s. 368. Dette må forstås slik at en advokat etter en beslutning fra retten ikke senere kan være forsvarer i saken, for eksempel når en KK-sak inneholder opplysninger som blir unntatt fra dokumentinnsyn etter reglene i strprl. § 242a mv.

Utvalget foreslår å utvide plikten til å oppnevne offentlig advokat etter strprl. § 100a til også å omfatte saker om skjult fjernsynsovervåking etter § 202a, og saker om teknisk sporing etter § 202b. For § 202a er vi for så vidt enige i at advokat oppnevnes når det gjelder overvåking rettet mot privat sted, som foreslått av utvalget i kap. 21. Som vi kommer tilbake til nedenfor, mener vi imidlertid at bestemmelsen om skjult fjernsynsovervåking av lovtekniske grunner bør deles opp, og at oppnevning av advokat etter § 100a bør begrenses til det tilfelle hvor begjæringen gjelder overvåking av privat sted. En slik oppdeling i forhold til advokatoppnevning synes for øvrig å samsvare med hvordan utvalget selv begrunner behovet for advokatoppnevning på s. 169, 2. sp. og s. 170, 1. sp.

Utvalgets forslag om advokatoppnevning i saker om teknisk sporing etter § 202b, må etter vår oppfatning bero på en misforståelse. Bruk av teknisk sporing etter denne bestemmelsen er i all hovedsak et hjelpemiddel til bruk sammen med spaning, og beslutningskompetansen er i dag tillagt påtalemyndigheten ved politimesteren. Hva som begrunner at denne kompetansen nå bør overføres retten og "overvåkes" av en offentlig advokat er ukjent. Utvalget har heller ikke fulgt opp sitt eget forslag i gjennom lovendringsforslaget som er gjengitt på s. 369. Som det fremgår der er beslutningskompetansen uendret."

Kripas uttaler (punkt 2.1):

"Kripas er kjent med Oslo politidistrikts synspunkter om muntlige forhandlinger, slik disse kommer til uttrykk i høringsuttalelsen av 12. april. Vi slutter oss til disse. I tillegg har vi følgende bemerkninger:

Forslaget om at det skal oppnevnes en §100a-forsvarer pr mistenkt synes lite hensiktsmessig, særlig sett i sammenheng med forslaget om muntlige høringer. For Kripas er det ikke uvanlig at en skjult etterforskning av et narkotikanettverk omfatter 20-30 personer. Dersom det skal være muntlige forhandlinger ved spørsmålet av om det skal gis tillatelse til forlengelse av avlyttingen av disse, kan en enkelt forestille seg hvilke praktiske utfordringer dette vil by på. Erfaringsmessig er det vanskelig nok å tilpasse timeplanen til 4-

5 forsvarere ved beramning av andre rettsmøter. Et rettsmøte til behandling av en begjæring om skjult tvangsmiddelbruk vil også måtte skje på kort varsel. Hvordan utvalget har tenkt seg at dette skal kunne gjennomføres i praksis synes uklart.

Desto flere §100a-forsvarere som har vært involvert i en og samme sak, desto vanskeligere vil det være å finne forsvarere som kan oppnevnes i den åpne fasen av etterforskningen. Dersom opplysninger fra den skjulte fasen senere er unntatt etter §242a, kan ikke samme forsvarer benyttes. På større steder som Oslo vil det nok kunne løses, men i mindre rettskretser i landet vil det bli nærmest umulig å finne en habil forsvarer.

I tilfeller hvor det har vært avholdt muntlige forhandlinger, hvor det i rettsmøte har fremkommet taushetsbelagte opplysninger ut over de som er inntatt i de skriftlige dokumentene, bør heller ikke §100a-forsvarer senere opptre som forsvarer i den åpne saken. Det vil stille vedkommende i en vanskelig situasjon.

Kripos foreslår nedenfor i punkt at inngangsinformasjonen skal defineres utenfor sakens dokumenter. I så fall kan ikke §100a-forsvarer senere opptre som forsvarer i den åpne straffesaken.

Kripos foreslår derfor at det som hovedregel bare skal oppnevnes en forsvarer pr sak, uavhengig av antallet mistenkte, men at hovedregelen selvsagt må kunne fravikes etter en konkret vurdering.

Videre vil vi sterkt fraråde en løsning hvor §100a-forsvarerens oppdrag skal vedvare inntil mistenkte underrettes om tvangsmiddelbruken. §100a-forsvarerens oppdrag bør opphøre når den skjulte etterforskningen opphører. En ordning hvor to forsvarere med ulik grad av innsynsrett skal ivareta mistenktes interesser parallelt synes lite hensiktsmessig. Det er uklart hvilken rolle utvalget mener at 100a-forsvareren skal ha etter at den skjulte etterforskningen er over, med unntak av å kontrollere at underretning blir gitt. Og notoriteten omkring underretningen vil fremgå av den åpne straffesakens dokumenter, typisk som en protokollasjon i avhør eller i en begjæring til retten hvor opplysninger fra skjult etterforskning brukes som bevis.”

Romerrike politidistrikt uttaler (side 2):

”I sin drøfting av 100 a forsvarer sin rolle, påpeker utvalget at rollen og grunnlaget den oppnevnte forsvareren har for å fremsette motargumenter før retten fatter sin beslutning, må styrkes. Det er pekt på at forsvarer i så måte har en plikt til at saken er best mulig belyst før retten fatter sin beslutning.

Utvalget setter fokus på opplæring, tid til innsyn i etterforskningen, en forsvarer gjennom hele saken, reelle muntlige forhandlinger m.m. som viktige virkemidler. Det er ikke vanskelig å slutte seg til utvalgets konklusjoner rundt dette.

Det er allikevel ting rundt utvalgets bekymring om manglende motargumenter fra forsvarere som må vektlegges før man evaluerer den rollen forsvareren har hatt i disse sakene frem til nå.

Det kan synes som om utvalget i sine drøftinger trekker paralleller til forsvarers rolle i fengslings spørsmål eller forhandling for retten mer generelt, selv om dette ikke er direkte uttalt i drøftingen.

I saker der man benytter skult etterforskning vil, som utvalget selv har påpekt, mistenkte selv ikke være til stede med sin partsforklaring. Så lenge man har akseptert en skult etterforskningsmetode har man også akseptert dette faktum.

Forsvarers rolle mer tradisjonelt er preget nettopp av støtteargumentasjon til mistenktes partsforklaring eller situasjonen rundt mistenkte for øvrig. Denne argumentasjonen vil alltid være fraværende i saker der forsvarer skal representere en part som utsettes for skult etterforskning.

Det vil alltid være slik at forsvarers rolle i disse sakene blir preget av dette faktum. Av dette følger også at forsvarers motargumenter i disse sakene naturlig vil være færre og i flere tilfeller ikke tilstede i det hele tatt.

Romerike politidistriktene har flere kommentarer til utvalgets drøfting og konklusjon på dette punktet. Kommentarene knytter seg i første rekke til politiets behov for å beskytte informasjon og personene knyttet til denne informasjonen.”

Gudbrandsdal politidistrikt uttaler:

”Vi er videre av den oppfatning at det bør være skarpere skille mellom oppnevnte advokater etter straffeprosessloven § 100 a og offentlige oppnevnte forsvarere enn det er i dag. Vi mener at det er uheldig at samme advokat kan opptre som advokat etter § 100 a i en sak og være offentlig oppnevnt forsvarer i en senere sak mot det samme miljøet, da problemstillingene rundt informanter/kilder kan være identiske.

Vi mener at advokater som skal oppnevnes etter § 100 a bør være advokater som ikke vanligvis behandler straffesaker eller jobber sammen med advokater som behandler straffesaker. I et så lite strafferettslig miljø som vi har i Norge med til dels nære knytninger mellom en del strafferettsadvokater, mener vi at dette er nødvendig for å hindre at meget ømfintlig informasjon tilflyter det kriminelle miljøet.”

Politidirektoratet kan i det vesentlige tiltre de ovennevnte merknader.

Direktoratet vil særlig fremheve innvendingene mot at den offentlig oppnevnte advokatens oppdrag skal vedvare inntil mistenkte underrettes om tvangsmiddelbruken. Politidirektoratet støtter her Kripos forslag om at oppdraget avsluttes når den skjulte etterforskningen opphører, og har vanskeligheter med å se de avgjørende argumenter for at oppnevningen bør vare utover dette tidspunkt.

Direktoratet er ellers enig med Oslo politidistrikt i at det vil være å gi advokaten en ny og ukjent rolle i rettssystemet å skulle ivareta personvernet til eventuelle tredjepersoner som måtte bli berørt av tvangsmiddelbruken. Hvorvidt advokaten tiltenkes noen formell rolle overfor berørte tredjepersoner fremstår også uklart. Politidirektoratet er enig i at hensynet til eventuelt berørte tredjepersoner med fordel kan styrkes, men at et slikt ansvar naturlig vil måtte tillegges domstolen som kontrollør og godkjenner av tvangsmiddelbruken. Manglende opplysninger fra påtalemyndighetens side om eventuelle konsekvenser for berørte tredjepersoner vil kunne være et forhold som kan medføre at begjæringen ikke tas til følge.

Direktoratet vil videre fremheve Oslo- og Gudbrandsdal politidistrikts forslag om oppnevning av advokater som ikke har sitt hovedvirke som forsvarer.

2.2.2 Muntlige forhandlinger

Utvalget foreslår at det bør innføres en ordning hvor hovedregelen er at det skal avholdes muntlige forhandlinger ved begjæring om tillatelse til bruk av skjulte tvangsmidler. Utvalget legger samtidig til grunn at det i et tilfelle hvor mistenkte bytter telefon og det er nødvendig med ny tillatelse fra retten, kan gjøres unntak fra kravet til muntlig behandling dersom retten finner det klart at slik behandling ikke er nødvendig for sakens opplysning.

Kripos uttaler (punkt 2.1):

”Muntlige forhandlinger er det anledning til etter gjeldende rett, og det må være opp til domstolen å vurdere hvorvidt det er behov for dette i det konkrete tilfellet. Kripos mener lovgiver bør være tilbakeholden med en ytterligere lovregulering av dette. Ufravikelige regler om muntlige forhandlinger kan få utilsiktede konsekvenser.

En praktisk konsekvens kan være at det tar lengre tid før retten kan vurdere gyldigheten av en hurtigordre. Dette er i så fall uheldig, siden lovgiver har forutsatt at slike begjæringer skal fremlegges for retten så snart som mulig. Aktørens geografiske nærhet til domstolen og deres timeplan bør ikke være avgjørende for hvor raskt domstolen kan vurdere en slik begjæring. En vil også bemerke at domstolen står fritt til å innhente skriftlig tilleggsinformasjon, og at §100a-forsvareren kan begjære dette ved behov. Det er også anledning til å ta telefonisk kontakt med påtalemyndigheten i politiet dersom noe i begjæringen fremstår uklart.

Kripos erfaring er at retten svært sjelden etterspør ytterligere faktainformasjon, og at §100a-forsvareren heller ikke begjærer dette. Dette må forstås slik at de skriftlige begjæringene danner tilstrekkelig grunnlag for rettens kjennelse. Å tolke det på annen måte vil i realiteten være en form for mistillit overfor §100a-forsvarerne og domstolene, noe Kripos ikke kan se at det er grunnlag for. For øvrig vises det til den kontrollfunksjonen kommunikasjonskontrollutvalget er tillagt etter strpl §216h. Siden saksbehandlingen er skriftlig, skal alle relevante opplysninger fremgå av begjæringen, og denne skal danne tilstrekkelig grunnlag for å vurdere alle vilkår.

Kripos antar at muntlige forhandlinger i alle tilfelle vil ha mest for seg ved oppstarten av en skjult etterforskning, og når nye mistenkte kommer inn i saken. Dersom begjæringen begrenser seg til å gjelde spørsmålet om å koble opp et nytt simkort som mistenkte har tatt i bruk, eller å forlenge en allerede iverksatt kontroll av et bestemt anlegg, vil det normalt være mindre behov for en muntlig redegjørelse fra aktors side.

I tillegg er det et moment at en hovedregel om å avholde rettsmøter vil ha betydelige ressursmessige konsekvenser i form av både for domstol, politi/påtalemyndighet og forsvarere. I korte, hektiske faser av den skjulte etterforskningen er det ikke uvanlig at Kripos fremmer et titalls begjæringer for retten i løpet av en ukes tid.

Utvalgets forslag om muntlige forhandlinger som hovedregel fremstår mer som et ønske om å gi et skinn av økt kontroll og økt rettsikkerhet, og kan ikke sees å være tilstrekkelig begrunnet i et dokumentert behov, jfr utredningen side 170 flg.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.2.3):

”Utvalget foreslår å lovfeste en hovedregel om gjennomføring av muntlige forhandlinger ved rettens vurdering av begjæringer om skjulte tvangsmidler. Det er vist til at dette vil

bedre advokatens mulighet til å komme med innsigelser, og for øvrig muligheten til å stille spørsmål.

Pr i dag avholdes normalt ikke rettsmøter i Oslo tingrett for behandling av skjulte tvangsmidler. Spørsmålet om endret praksis har vært reist flere ganger tidligere og Oslo politidistrikt fastholder at slike rettsmøter normalt vil være unødvendige. I det som fremlegges for retten redegjør påtalemyndigheten for faktum som påberopes, og gir en begrunnelse. Muntlige forhandlinger vil etter vår oppfatning unødvendig vidløftiggjøre behandlingen. Aktor vil normalt ikke ha noe å tilføye ut over begjæringen, og vitneførsel vil etter vår mening være lite ønskelig. Det mest nærliggende ville i så fall være å innkalle den eller de som hadde skrevet aktuelle rapporter som vitne(r). Ofte vil imidlertid dette være personer som bare har hatt som oppgave å samle de aktuelle opplysninger i en rapport. Kildene til opplysningene – de som har overhørt samtaler, iaktatt bevegelser eller på annen måte fått informasjonen vil være flere, og normalt andre enn rapportskriver. Det kan i så fall bli en rekke personer som må innkalles dersom den enkelte skal forklare seg om hva han har iaktatt eller erfart. Det kan medføre en omstendelig bevisførsel, nærmest en ”hovedforhandling”, hvilket ikke kan antas å ha vært lovgivers mening. Det vises i den anledning til Ot.prp.nr. 64 (1998-1999) hvor det på s. 83 vedrørende kommunikasjonskontroll er uttalt ”...For at kommunikasjonskontroll skal være et mest mulig effektivt etterforskningsmiddel, bør rettens avgjørelse treffes så raskt som mulig og forsvarlig”.

For øvrig vil tjenestepersoner lett kunne tenkes å komme i vanskelige situasjoner dersom det stilles spørsmål om forhold man bevisst har valgt å ikke utdype i en rapport (typisk informant- /kildesensitiv informasjon). Rapporter utarbeidet i anledning begjæring om tvangsmiddelbruk, vil ofte være et resultat av grundige og vanskelige vurderinger hva gjelder bruk av informasjon, og muntlige forhandlinger og vitneavhør vil gjøre det vanskeligere å ha kontroll over denne informasjonsbruken.

De vises for øvrig til den økte bruk av ressurser en slik ordning vil innebære. Selv om utvalget åpner for unntak i visse tilfeller, vil en slik hovedregel for Oslo politidistrikts del bety et omfattende antall rettsoppmøter. Selv uten et klart bilde av belastningen i Bergen og Trondheim, må man kunne legge til grunn at omfanget ikke er sammenlignbart i forhold til de ressursmessige konsekvenser dette ville ha i Oslo.

Vi vil også sterkt understreke at til og med resultatene fra utvalgets egen undersøkelse viser at ”..praksis med muntlige forhandlinger i liten grad påvirker utfall og prosess”, jf s. 171, sp. 1. I lys av dette og de politifaglige og ressursmessige ulemper som er skissert over, kan vi ikke se at praksisendringen som utvalget foreslår er tilstrekkelig begrunnet.”

Søndre Buskerud politidistrikt uttaler:

”Utvalget har foreslått at det bør innføres en ordning hvor hovedreglen er at det skal avholdes muntlige forhandlinger ved begjæring om skjulte tvangsmidler. Det foreslås imidlertid at det skal kunne gjøres unntak dersom retten finner det klart at slik behandling ikke er nødvendig for sakens opplysning.

Skjulte tvangsmidler benyttes i en lang rekke ulike typer saker. I mange tilfeller vil en sak av denne typen være forberedt over lang tid, og etterforskningen vil som hovedregel ikke lide ved at det må settes av tid til å gjennomføre muntlige forhandlinger.

I en god del av tilfellene er situasjonen imidlertid slik at det er av avgjørende betydning for etterforskningen at beslutning om bruk av skjulte tvangsmidler foreligger raskt. Dette kan gjelde både ved førstegangsbegjæringer, forlengelser, eventuelt der man i første omgang benytter et tvangsmiddel, men etter hvert må ta i bruk flere ulike.

Det er ikke uvanlig at behandlingen av begjæringer om skjulte tvangsmidler blir liggende i retten fra en dag til neste, under henvisning til at en forsvarer skal finne tid til å gjennomgå og eventuelt kommentere en begjæring. Vi frykter at innføring av muntlige forhandlinger vil medføre at behandling av denne type begjæringer vil bli ytterligere forsinket, idet en skal finne tid for å beramme et rettsmøte som skal passe for tre parter. I de saker der skjult etterforskning planlegges over lengre tid vil dette ikke medføre problemer. Realiteten i de fleste saker der skjulte tvangsmidler benyttets er imidlertid at utviklingen i saken skjer raskt. Jo lengre tid som medgår til behandling av rettslige begjæringer, jo mer kan dette skade saken. Dette vil for eksempel kunne medføre at en mister muligheten for å gjennomføre en hemmelig ransaking eller en mister vesentlige opplysninger fra kommunikasjonsskontroll mv.

Når utvalget i tillegg foreslår lovfestet at en og samme offentlige oppnevnte advokat så langt som mulig skal behandle samtlige begjæringer mot samme mistenkte i samme sak og for hele perioden tvangsmidlene er i bruk, vil denne problemstillingen bli ytterligere aktualisert. Behandlingen av begjæringer om skjulte tvangsmidler innenfor en tidsramme som også tilfredsstillende hensynet til etterforskningen av saken blir under disse forutsetningene tilnærmet umulig. Dette vil igjen kunne medføre at påtalemyndigheten i langt større grad må ta i bruk hastekompetansen for å avverge at etterforskningen blir vesentlig skadelidende. En slik utvikling vil klart være i strid med endringens hensikt. I tillegg pekes det på at en slik ordning også vil medføre en unødvendig høy bruk av ressurser knyttet til den enkelte begjæring.”

Politidirektoratet kan i det vesentlige tiltre de ovennevnte merknader, og vil legge til:

Utvalget bygger dels forslaget på et alminnelig utgangspunkt om at muntlige forhandlinger vil kunne bedre rettens forutsetninger for å foreta en reell og selvstendig vurdering av begjæringen om bruk av skjulte tvangsmidler, gjennom økt mulighet for kontradiksjon, og dels på grunnlag av spørreundersøkelser gjennomført overfor advokater, påtalemyndigheten og domstolen. Utvalget har særlig vist til at aktørene i Trondheim og Bergen, hvor det etter det opplyste praktiseres en hovedregel om muntlige forhandlinger, er betydelig mer positive enn de øvrige respondenter i forhold til spørsmålet om muntlige forhandlinger kan styrke rettsikkerheten. Sistnevnte fremstår som et avgjørende argument for at utvalget foreslår å innføre en hovedregel om muntlige forhandlinger.

Politidirektoratet er enig i at en hovedregel om muntlige forhandlinger kan fremstå som et aktuelt tiltak for å styrke kontradiksjonen om påtalemyndighetens begjæring om bruk av tvangsmidler. Direktoratet er likevel svært usikker på i hvilken utstrekning en slik regel i praksis vil tilføre mistenkte/siktede et signifikant rettsikkerhetsmessig bidrag, samtidig som de økonomiske og administrative konsekvensene fremstår som relativt betydelige. At rettsikkerhet koster er et anerkjent faktum. Politidirektoratet mener likevel at det her, som ellers, går en grense for når den samfunnsmessige nytten av ytterligere tiltak blir marginal sett opp mot kostnaden.

Direktoratet vil peke på at det ikke foreligger holdepunkter for å hevde at dagens ordning ikke ligger godt innenfor det som må anses rettsikkerhetsmessig forsvarlig. Heller ikke

utvalget har pekt på slike. Politidirektoratet har i denne sammenheng også merket seg utvalgets vurdering av spørreundersøkelsen foretatt mot rettsaktørene på de steder hvor det allerede i dag er innført en praktisk hovedregel med muntlige forhandlinger⁴, sammenliknet med de aktørene som praktiserer hovedregelen etter gjeldende rett. I utredningen side 171 første spalte heter det blant annet at: *”En sammenlikning av disse respondentene [respondentene fra Trondheim og Bergen, Politidirektoratets merknad] med de øvrige respondentene tyder på at praksisen med muntlige forhandlinger i liten grad påvirker utfall og prosess”*. Slik direktoratet forstår dette er det med andre ord ikke grunn til å tro at utfallet av rettens behandling vil bli nevneverdig annerledes om det avholdes muntlige forhandlinger eller ikke.

Politidirektoratet mener samlet sett at det ikke kan anses å foreligge tilstrekkelig tungtveiende grunner til å innføre en hovedregel om muntlige forhandlinger, og vil ut på bakgrunn av forslaget økonomiske og administrative konsekvenser, fraråde en slik løsning.

Direktoratet vil ellers vise til at utvalget har pekt på at arbeidsforholdene ved enkelte tingretter ikke er optimale for at advokatene skal kunne gjennomføre sine oppdrag i forbindelse med behandling av tvangsmiddelbruken, herunder fasiliteter og tilgang på rettskilder. Direktoratet vil mene at en forbedring av advokatenes arbeidsforhold vil være et nødvendig og hensiktsmessig tiltak fremfor å ta steget med å innføre en hovedregel om muntlige forhandlinger.

Direktoratet kan for øvrig ikke se at de økonomiske og administrative konsekvenser av forslaget er nærmere drøftet av utvalget, slik det er forutsatt i mandatet jf. kapittel 1.1, punkt 1.6. Politidirektoratet anser det som en forutsetning at de administrative og økonomiske konsekvenser av forslaget vurderes nærmere før forslaget eventuelt innføres.

2.2.3 Utsatt underretning

Utvalget har, ut fra ønsket om harmonisering av reglene om utsatt underretning, foreslått at dagens regler for utsatt underretning ved kommunikasjonskontroll endres slik at det også for kommunikasjonskontroll og romavlytting innføres en hovedregel om underretning når tvangsmiddelbrukens opphør, men mulighet for utsettelse på samme måte som ved annen skjult tvangsmiddelbruk. Det er foreslått at adgangen til utsatt underretning kan bestemmes for 8 uker av gangen. Utvalget foreslår videre at kompetansen til å beslutte utsatt underretning i alle sammenhenger bør ligge hos retten, dog slik at påtalemyndigheten fortsatt skal ha hastekompetanse til skjult tvangsmiddelbruk (som i praksis vil innebære utsatt underretning).

Kripos uttaler (punkt 2.2):

”Kripos har tidligere fremhevet overfor utvalget at det er behov for harmonisering av regelverket. Dagens regler om utsatt underretning medfører at det i en og samme sak løper flere parallelle frister, noe som er uoversiktlig og medfører unødig bruk av ressurser for både politiet, forsvarerne og domstolen ifm forlengelse av disse fristene. I tillegg medfører de ulike fristreglene at vi oppretter separate saker for hvert enkelt tvangsmiddel, og at vi i våre rapporter og begjæringer aldri kan henvise til et tvangsmiddel som er bedre ”vernet” mot innsyn enn det tvangsmidlet den aktuelle begjæring eller rapport angår. Eksempelvis vil vi i en begjæring om utleveringspålegg med utsatt underretning aldri kunne opplyse om at det også benyttes romavlytting. Dette betyr i realiteten at domstolen ikke har mulighet til å

⁴ Tingrettene i Trondheim og Bergen, jf. utredningen side 170 andre spalte.

vurdere den samlede effekten av politiets metodebruk i den konkrete saken, noe som er uheldig.

Utvalgets forslag til endringer bidrar etter Kripos syn i liten grad til harmonisering av regelverket.

Så lenge det pågår skjult metodebruk i saken, mener vi at det bør gjelde en generell, lovfestet taushetsplikt helt frem til det tidspunkt taushetsplikten opphører som følge av et av alternativene i strpl §216i. Dette vil likevel ikke medføre at taushetsplikten opphører for andre tvangsmidler enn de som taushetsplikten eksplisitt oppheves for. Så lenge vilkårene for bruk av skjulte tvangsmidler er oppfylt kan det vanskelig tenkes tilfeller hvor utsatt underretning om et eller flere av tvangsmidlene vil være uforholdsmessig. Vi mener at løsningen med ”utsatt underretning” i inntil 8 uker om gangen har lite for seg.

Kripos foreslår derfor at §216i gis anvendelse for alle skjulte tvangsmidler i samme sak. Lovteknisk kan dette gjøres ved en henvisning fra de aktuelle metodehjemler til §216i.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.2.4):

”Utvalgets syn er at en mistenkt som hovedregel skal underrettes om skjult tvangsmiddelbruk i alle saker, uavhengig av type tvangsmiddelbruk. Som en følge av dette foreslås mindre endringer i dagens regelverk, samt en ny regel som skal sikre underretning til mistenkte også i saker om kommunikasjonskontroll og romavlytting. For disse to metodene vil en slik regel representere en ny ordning og praksis.

Som kjent er det i dag slik at det er taushetspliktsreglene i strprl. § 216i som regulerer spørsmålet om innsyn og underretning om bruk av KK og romavlytting, så lenge tiltale ikke er tatt ut, eller opplysninger fra tvangsmiddelbruken for øvrig ikke er aktivt brukt i en åpen etterforskning. Denne rettsstilstanden følger blant annet av Høyesteretts avgjørelser i Rt 2004 s. 2023 og Rt 2005 s. 1137, jf for øvrig også riksadvokatens skriv av 7. juli 2006. Dette betyr at dersom tvangsmiddelbruken ikke har som følge at ordinær sak åpnes, eller at sak henlegges uten at tvangsmiddelbruken har vært aktivt brukt i en åpen etterforskning, vil mistenkte ikke bli underrettet, med mindre underretning kan gis av kontrollutvalget etter begjæring iht. dagens § 216j.

Vi har forståelse for at utvalget ønsker å samkjøre reglene for underretning i forhold til de enkelte tvangsmidler, og mener for så vidt at utvalgets utgangspunkt - retten til underretning ved tvangsmiddelbrukes opphør – er naturlig. Vi mener imidlertid at det fortsatt må være åpning for å gjøre unntak, og at den absolutte underretningsplikten som utvalget i realiteten foreslår for KK og romavlytting, vil virke negativt på politiets mulighet til effektiv kriminalitetsbekjempelse.

Slik utvalgets forslag til ny § 216j er utformet (s. 372), skal underretning finne sted senest ved henleggelse eller tiltale. Ytterligere utsettelse kan ikke gis. Etter vårt syn bør det gjøres unntak for de tilfeller der den skjulte etterforskningen ikke leder over i en åpen sak. Med andre ord der den mistenkte i KK-/romavlyttingssaken ikke får noen annen status enn mistenkt, fordi den skjulte etterforskningen ”legges ned” før den går over i en åpen fase. For politiets mulighet til å skjerme metoder, strategier og arbeide opp mot bestemte miljøer og type saker, vil det her være en klar fordel at underretningsplikten forblir som før. Det vises til dagens § 216j og påtaleinstruksen § 17-2, 3. ledd. Dersom politiet i disse saker skal måtte underrette når etterforskningen ”legges ned”, vil dette representere nok en ”negativ”

faktor man må hensynta ved vurderingen av om skjult etterforskning skal igangsettes. Det å ikke komme i mål med etterforskningen, vil da kunne få alvorlige konsekvenser for muligheten til målrettet arbeide opp mot aktuelle miljøer og saker.

Uavhengig av ovennevnte generelle innvending, bemerkes for øvrig til utvalgets forslag til ny § 216j at den synes å legge opp til at man også i KK- og romavlyttingssaker skal måtte be om utsatt underretning mens tvangsmiddelbruken pågår. Dette kan ikke ha vært utvalgets mening. Dersom en slik regel innføres, må det påses at det kommer klart frem av ordlyden når plikten til å underrette inntreer, og når fristene for å be om utsatt underretning utløper. Det kan her vises til den danske retsplejelov § 788, hvor utsatt underretning må begjæres 14 dager etter tvangsmiddelbrukens opphør.

Avslutningsvis reises spørsmålet om ikke en regelendring i tråd med det utvalget foreslår for KK og romavlytting vil måtte medføre endringer i de særlige regler om taushet som gjelder for denne type saker etter strprl. § 216i. Som nevnt over bygger dagens praksis på Høyesteretts tolkning av denne bestemmelsen. En praksisendring i strid med en slik tolkning bør vel da også få konsekvenser for ordlyden i § 216i. En kan ikke se at utvalget har foreslått noen endringer i § 216i i tilknytning til forslaget om underretningsplikt.”

Oslo politidistrikt uttaler videre om temaet (punkt 2.6.2):

”2.6.2 Utsatt underretning

Utvalget har ikke foretatt en evaluering av prosessreglene om utsatt underretning ved beslag mv., for å evaluere om dagens regler er hensiktsmessige, jfr. strprl. §§ 208a, 210a og 210c.

Etter politiets syn er reglene unødvendig omstendelige, uten at de av den grunn tilfører en rettssikkerhets- eller personvernmessig gevinst av betydning. Bortsett fra strafferammekravet, er reglene om utsatt underretning ved *beslag og utleveringspålegg* overensstemmende med reglene om *hemmelig ransaking*.

Reglene ble til over samme mønster, og uten en vurdering av om de prosessuelle reglene burde differensieres etter inngrepets alvor, jfr. Ot.prp. nr. 64 (1998-99). I forarbeidene understrekes at beslag er et vesentlig mindre inngrep enn ransaking, og at utleveringspålegg er den minst inngripende metoden. Variasjonen i inngrepets alvor medførte at metodene fikk forskjellig materielt vilkår (strafferammekrav) for utsatt underretning, men dog slik at de prosessuelle vilkårene er like. Et strafferammekrav på fengsel i 10 år for hemmelig ransaking, mens det for utsatt underretning ved beslag og utleveringspålegg gjelder et strafferammekrav på fengsel i 6 måneder. Alle metodene innebærer at retten må fatte beslutningen etter begjæring av politimesteren. Utsettelsen kan finne sted i 8 uker av gangen, samt at hver begjæring må vurderes av en 100a-advokat som kan anke avgjørelsene.

Som nevnt innbærer etterforskningsmetodene ransaking, beslag og utleveringspålegg med utsatt underretning vesentlig forskjellige grader av inngrep og integritetskrenkelser. Hemmelig ransaking reiser i større grad tyngre betenkelige rettssikkerhets- og personvernmessige innvendinger, enn beslag og utleveringspålegg med utsatt underretning. Ransaking er klart det mest inngripende, og særlig hemmelig ransaking der politiet gjennomfører private rom og eiendeler uten at dette straks bekjentgjøres for husstandsmedlemmene. Dette kan følgelig også ramme husstandsmedlemmer som ikke er mistenkt i saken.

Beslag innebærer at politiet bemektiger seg et objekt, eller tar kopi av opplysninger (eks bankkontoopplysninger eller samtaledata). Beslag er et midlertidig inngrep som varer frem til at saken er rettskraftig avgjort. Beslag med utsatt underretning vil være mindre inngripende enn hemmelig ransaking, blant annet fordi mistenkte ikke selv besitter tingen, i tillegg til at besitteren naturlig nok vil være underrettet.

Slik politiet ser det bør det foretas en skille i prosessreglene mellom reglene om *hemmelig ransaking* på den ene side, og reglene om utsatt underretning ved *beslag og utleveringspålegg* på den annen side.

2.6.2.1 Kort om de prosessuelle reglene

”Enhver som rammes av beslaget” skal underrettes om det. Dette vil være den samme personkrets som har ankerett, jfr. strprl. § 377, hvilket gjelder alle personer som har en *aktuell rettslig interesse* i det beslaglagte materiale. Dette vil som regel omfatte *siktede* (men ikke nødvendigvis mistenkte) i kraft av å være part, *besitteren* og i en viss grad personer som er *omhandlet* eller *har rettigheter* i det beslaglagte materiale, eksempelvis telefonabonnenten eller telefonbrukeren, besitterens klient eller kunde mv. De som rammes kan både være mistenkte eller andre impliserte.

Besitteren vil naturlig nok være orientert om beslaget, idet han må avlevere materialet. Det er som nevnt en vid personkrets ut over besitteren som skal ha underretning om beslaget. Eksempelvis ved beslag av samtaledata skal abonnentene varsles, og ved beslag av opplysninger om bompasseringer må antagelig bileier varsles. Ved beslag med sikte på gjenstandsinndragning skal antagelig også kreditor og panthaver varsles.

Når politiet bemektiger seg en gjenstand, vil det åpenbart være foretatt et *beslag* som det følgelig skal underrettes om. Dersom materialet overleveres frivillig eller politiet finner gjenstander i det fri, kan en reise spørsmålet om det er foretatt et beslag i relasjon til strprl. § 208 første ledd. I så fall skal underretning skje. Spørsmålet kan antagelig også reises når politiet i en rettsanmodning innhenter opplysninger som *rammer* personer i Norge.

Det knytter seg en viss rettslig tvil til avgrensningen av både *hvem* som rammes av beslaget og *når* det foreligger et beslag i relasjon til strprl. § 208. Dette er uheldig og kan gi store utslag i ulik praksis.

2.6.2.2 Metodens relevans og omfang

Beslag av gjenstander, opplysninger og andre bevis er en metode som politiet benytter svært hyppig. Som oftest vil dette være åpne straffesaker der mistenkte eller hans forsvarer har innsyn i dokumentene, og således har en mulighet til å se hvilke beslag politiet har gjort.

I en del saker vil imidlertid politiet drive en skjult etterforskning forut for tilslag. Dersom gjerningsmennene var kjent med forfølgningen, ville de gjennomgående ha unnveket og/ eller bortskaffet bevisene. Dette er særlig aktuelt ved etterforskning av organisert og økonomisk kriminalitet, men også f.eks sedelighetssaker og ved bekjempelse av mobile vinningskriminelle. Utsatt underretning ved beslag og utleveringspålegg er også særlig aktuelt ved finansiell etterforskning der en søker å følge pengesporet, avdekke straffbart utbytte, samt knytte eierskap til ulike formuesobjekter. Skjult etterforskning kan pågå over lang tid, erfaringsmessig i flere måneder, men helt unntaksvis opp mot et år.

Under den skjulte etterforskningen vil politiet i en aktiv fase innhente et stort antall beslag. Dette kan være gjenstander funnet på åsteder, langs transporttruter, mv., men det kan også være samtaledata, overvåkningsfilmer, reiseopplyninger, revisjons- og regnskapsmateriale, opplysninger om bompasseringer, gjenstander som kan avdekke biometriske data, flybilletter, gjenpart av kontrakter, fakturaer, kvitteringer mv. I enkelte saker har politiet utferdiget om lag 50 beslutninger om beslag under den skjulte etterforskningen.

2.6.2.3 Metodens ressurskrav

Å begjære utsatt underretning ved beslag er et forholdsvis krevende etterforskningsskritt. Saken må redigeres ferdig og kopieres slik at den kan oversendes til retten. Politimesteren må orienteres, som må vurdere saken og være den som fremmer begjæringen. Saken må oversendes tingretten som oppnevner en § 100a-advokat. § 100a-advokaten må lese påtegningen, og evt. be om innsyn i sakskomplekset. Deretter skriver advokaten et notat om sitt syn på begjæringen. Retten tar deretter stilling til begjæringen. Avgjørelsen meddeles § 100a-advokaten, som tar stilling til en eventuell anke. Dette er et ganske omfattende apparat for at politiet kan innhente forholdsvis alminnelige og lite sensitive opplysninger, for eksempel opplysninger om en bompassering.

Som nevnt må disse prosedyrene iverksettes for *hver eneste gang* det tas et beslag. Eksempelvis hver gang politiet avdekker et nytt telefonnummer i saken (hvilket kan skje daglig i en aktiv fase av etterforskningen) mv. Idet påtalemyndighetens har hastekompetanse i bare 24 timer, forutsetter loven at en begjæring om utsatt underretning må fremmes straks materialet er mottatt. Politiet kan følgelig ikke vente, og samle opp flere beslag i samme begjæring.

For fullstendighetens skyld nevnes at utleveringspålegg i medhold av strprl. § 210, 3. ledd ikke genererer en kjennelse som skal meddeles de den angår, jfr. strprl. § 52, 2. ledd. Dersom domstolene i fremtiden skulle innfortolke en underretningsplikt i disse tilfellene, vil det kreve en prosess for utsatt *underretning hver gang* politiet ber om nye kontobevegelser, forsikringsforbindelse mv. Konsekvensen blir et atskillig ressursuttak for politi og domstoler.

Oslo politidistrikt er usikker på begrunnelsen for at kompetansen til å begjære utsatt underretning er lagt til politimesteren. I en aktiv fase i en stor etterforskning vil det med gjeldende regler, daglig gå et forholdsvis omfattende dokumentsett til retten via politimesteren, med begjæring om utsatt underretning. Skal politimesteren vurdere realiteten i begjæringene, må vedkommende også kunne faktum i sakene, hvilket etter omstendighetene kan være krevende. I slike tilfeller vil politimesteren bli bundet opp til å arbeide med enkeltsaker. Politiadvokatene har bred kompetanse, og kan blant annet beslutte pågripelser og begjære varetektsfengsling, som er atskillig mer integritetskrenkende enn utsatt underretning. Utsatt (og ikke unnlatt) underretning av beslag er inngrep av vesentlig mindre inngripende karakter enn kommunikasjons- og romavlytting mv. som politimesteren for øvrig skal begjære.

2.6.2.4 Konsekvenser av dagens regler

At etterforskningen blir prosessuelt krevende, selv om en bare utfører etterforskningsskritt av mindre inngripende karakter, vil føre til at politiet blir ledet over mot saker som ikke krever et slikt ressursuttak. Dette vil være uheldig for bekjempelsen av bl.a. organisert kriminalitet og finansiell etterforskning, som særlig har som formål å inndra straffbart utbytte.

Erfaringsmessig begjæres utsatt underretning ved beslag forholdsvis sjelden. Politiet skulle antagelig ha bedt om utsatt underretning i mye større grad en hva som er tilfelle, jf. bl.a de eksempler som er angitt over i pkt. 2.6.2.2. På Lovdata er det pr i dag to saker om dette. Sakene illustrerer at disse reglene ikke utnyttes slik lovgiver har ment.

2.6.2.5 Oslo politidistrikts forslag til endring

Som nevnt vil besitteren i de fleste tilfellene vite at gjenstanden er tatt i beslag av politiet. Det er svært sjelden politiet er i posisjon til å beslaglegge uten å måtte varsle besitteren. I så fall forutsetter dette enten en hemmelig ransaking som selvfølgelig følger egne prosessregler, eller at besitteren ikke har kontroll på tingen. Eksempelvis fordi han har mistet den. I sistnevnte tilfelle vil beslag være betydelig mindre betenkelig av både rettsikkerhets- og personvernmessige hensyn. Hemmelig ransaking har egne kontrollmekanismer som politiet ikke ønsker å endre på.

Politiet kan ikke se nødvendigheten av en domstolskontroll med prøving av om vilkårene for utsatt underretning ved beslag er til stede. I de fleste tilfellene vil beslaget omfatte materiale som det ikke vil knytte seg særlig betenkeligheter til at politiet får hånd om. Tema for rettens avgjørelse er ikke *om* beslaget kan beholdes, men om underretningen kan *utsettes*. De med rettslig interesse vil altså ikke tape sin rettsstilling, men de vil få en utsettelse i når de kan få vurdert den. Slik politiet ser det, vil en utsettelse av underretningen gjennomgående være kurant.

Den offentlige interesse i å oppklare forbrytelser, må etter vår oppfatning avveies mot den enkeltes interesse i å ha kontroll over personopplysninger, og muligheten til å forsvare sin rettsstilling. Gjerningsmannens interesse i at politiet ikke skal få hånd om bevis mv, er neppe et relevant hensyn. I og med at utsatt underretning om beslag i all hovedsak vil være aktuelt ved tredjemannsbeslag, vil tingen eller opplysningene allerede være i andres besittelse. Den som har interesse i opplysningene har altså allerede satt seg i en stilling der andre enn han selv besitter opplysningene. I så måte vil dette sjelden omfatte særlig sensitive opplysninger, og de rettsikkerhets- og personvernmessige innvendingene blir ikke særlig tungtveiende. Så langt politiet kjenner til, har tvister ifm slike begjæringer utelukket vært knyttet til prosessualia, aldri til materielle spørsmål om berettigelsen av utsettelsen.

Det må også nevnes at påtalemyndigheten utøver en selvstendig kontrollfunksjon. Påtalemyndigheten som ivaretaker av rettslige vilkår synes å ha fått liten plass og tilsynelatende liten tillit i utredningen. For de etterforskningsmetoder det her er tale om, bør det være tilstrekkelig med påtalemyndighetens kontroll.

For øvrig vil en kort bemerke at reglene om utsatt underretning ved beslag virker tilfeldig. Kontrollmekanismene forutsetter som nevnt et *beslag*. Som redegjort ovenfor kan det være tvil om når det foreligger et beslag i lovens forstand. Det er svært gode grunner som taler for at besitterens frivillige overlevering ikke er å anse som beslag, hvilket medfører at kontrollmekanismene uteblir, selv om politiet får hånd om det samme materialet. Dette var situasjonen for kort tid siden da Netcom overleverte samtaledata frivillig hvilket følgelig ikke medførte bruk av et tvangsmiddel fra politiets side, mens det motsatte var tilfellet ved overlevering av samtaledata fra Telenor.

Oslo politidistrikt foreslår etter dette at strprl. § 208 endres til at underretning om beslag senest skjer ved tiltale eller henleggelse. Alle som rammes vil følgelig få underretning om at beslag er tatt og bli opplyst om retten til rettslig overprøving av beslaget. I forbindelse med

en slik regelendring bør antagelig ordlyden i strprl. § 82, 3. ledd endres, idet tredjemannsbeslag kan lede til at mistenkte får status som siktet, jfr. Rt. 1998 s. 1083. Subsidiært bør påtalemyndigheten få kompetanse til selv *å beslutte* utsatt underretning. Dersom dagens regler beholdes, eller departementet skulle fremme en variant av det subsidiære forslaget, bør en vurdere å konkretisere *når* det foreligger et beslag, og *hvilke* personer som rammes, herunder om mistenkte har partsrettigheter.

Som nevnt vurderte departementet at utsatt underretning ved utleveringspålegg var den minst inngripende metoden. Dette fordi besitteren alltid vil være klar over hva som er skjedd. Politiet mener at det bør være samme regler for utsatt underretning ved utleveringspålegg (jfr. strprl. § 210a og § 210c) som forslaget over vedrørende beslagsinstituttet. I så tilfelle bør det i strprl. § 53 understrekes at meddelelse av et utleveringspålegg etter strprl. § 210 utføres av påtalemyndigheten straks etter påtalevedtak.

2.6.2.6 Forholdet til EMK

I følge forarbeidene (Ot.prp. nr. 64 (1998-99)) stiller muligens EMK krav til at myndighetenes overvåkning må være i samsvar med lov, samt at det er etablert kontrollmekanismer for å unngå krenkelse av blant annet EMK art. 8. Det synes klart at underretning på tidspunktet for påtalevedtak tilfredsstiller vilkåret om kontrollmekanisme.”

Romerike politidistrikt uttaler:

”Utvalget har i sine drøftinger kommet frem til at den generelle plikten til underretning også bør gjøres gjeldende for personer som er utsatt for kommunikasjonskontroll.

I drøftingen har man berørt departementets betenkeligheter under behandling av dette spørsmålet i 1992. Her ble det pekt på at en slik underretning vil gi personer som driver med narkotikakriminalitet et varsel om at de har vært i politiets søkelys m.m. Utvalget slutter seg til denne vurderingen men kommer allikevel til at den generelle underrettelsesplikten må gjøres gjeldende.

Utvalget har vektlagt at de ikke kan se hvorfor underrettelsesplikten skal være forskjellig for kommunikasjonskontroll enn de øvrige skulte tvangsmidler.

Erfaringer med slik etterforskning i Romerike politidistrikt gjør at man ser med bekymring på at en slik lovendring gjøres og at underrettelsesplikt innføres

Til det siste mener Romerike politidistrikt at selve metoden gir grunnlag for at de skal behandles forskjellig. Ransaking med utsatt underretning er for eksempel en metode som oftest brukes langt ut i etterforskningen når grunnlaget er styrket og sannsynligheten for at saken ender opp i en tiltale er langt større. Underrettelse om dette kommer som regel først når det foreligger en siktelse/tiltale. En annen grunn til at dette er tilfelle er nok nettopp at man ved bruk av denne metoden i dag har underrettelsesplikt og derfor venter ut denne metodebruken til man ser at sannsynligheten er stor for at man får en tiltale.

Videre vil politiet ofte med en slik metode ha et annet perspektiv på bevis innhenting enn det man har ved bruk av kommunikasjonskontroll. Kommunikasjonskontrollen brukes allerede tidlig i etterforskningen, på et stadium da det oftere er aktuelt for politiet å tre tilbake for å gjenoppta etterforskningen på et senere tidspunkt.

Utover dette vil metoden kommunikasjonskontroll av mange ikke oppfattes like inngripende som en romavlytting eller en ransaking med utsatt underretning, der politiet fysisk må være til stede i det private hjem.

Det vises til de innledende kommentarene der det redegjøres for saker som avsluttes uten at det blir tatt ut tiltale. I de aller fleste av disse sakene finner politiet støtte for den opprinnelige mistanken. Det er ofte andre utenforstående grunner til at etterforskningen stanses. Flere av disse etterforskningene blir senere tatt opp igjen. Dette kan det vises til i flere konkrete saker på Romerike. I enkelte tilfeller går det også lang tid mellom den foreløpige avsluttede saken og oppstart i ny sak. Gjenopptagelse av slike saker vil helt klart bli vesentlig vanskeligere med en gjeldende underrettelsesplikt.

Flere av sakene der metoden kommunikasjonskontroll brukes, startes med bakgrunn i, eller som støtte til etterforskning i utlandet. Disse sakene kan ut fra utviklingen i etterforskningen få helt andre tidsperspektiver enn etterforskningen av saken i Norge. I disse tilfellene måtte påtalemyndigheten ha logistikk på underrettelsesplikt og omfanget av dette knyttet til en rekke personer over tid. Slik utviklingen av sakene der kommunikasjonskontroll benyttes har blitt, involverer sakene ofte mange avlyttede personer over tid. Muligheten for at pågående etterforskninger blir skadelidende eller helt stopper opp er derfor overhengende.

I drøftingen fra 1992 har departementet berørt formentlige virkninger av underrettelsesplikt når de sier at personer vil bli varselet om at de har vært i politiets søkelys. I de seneste årene har den organiserte kriminaliteten i Norge stadig vært i utvikling. Kriminalitet er langt mer internasjonal enn den var i 1992. I tillegg preges kriminalitet i dag i alle ledd av at de involverte partene har høy kunnskap om politiets etterforskningsmetoder og at det brukes store ressurser på å undra seg politiets søkelys. Her har det vært en særlig utvikling de siste årene. Generelt kan man si at bakmenn gjennom organisering, tekniske løsninger og kommunikasjon, fjerner seg lenger vekk fra arenaen der den straffbare handlingen finner sted. En tvungen underrettelsesplikt vil gi de kriminelle nettverkene informasjon hver gang politiet har hatt søkelys på dem uten å lykkes. Dette er allerede drøftet av utvalget og departementet. Langt mer betenkelig er det at de kriminelle nettverkene som aldri får noen underretning i større grad kan være trygge på at deres modus og organisering er godt egnet til og undra seg politiets oppmerksomhet.

Et annet viktig argument for å ikke gjennomføre underretning til personer som er utsatt for kommunikasjonskontroll er politiets inngangsinformasjon i sakene. De fleste sakene det her er snakk om har sin opprinnelse i informasjon fra aktører i de kriminelle miljøene, informanter. Informasjonen fra disse blir etterforsket og kontrollert slik at den ikke umiddelbart kan knyttes til personen som har kommet med informasjonen til politiet.

En påfølgende tiltale og hovedforhandling fjerner ytterligere fokus fra dette. Det er ikke vanskelig å tenke seg at en underretning fra politiet om at en sentral aktør i et kriminelt nettverk har vært utsatt for kommunikasjonskontroll, uten at det ender opp i noen hovedforhandling, gjør at miljøet er villig til å gå mye lenger for å finne opprinnelsen til informasjonen enn om man har straffesakens lys over seg. Underretningsplikten vil derfor ytterligere vanskeliggjøre politiet og påtalemyndighetens forhold til informanter og bruk av informasjon fra de kriminelle miljøene.

Obligatorisk underretning for kommunikasjonskontroll vil etter Romerike politidistrikt sin mening gjøre at metoden ikke blir anvendelig på samme måte som i dag.”

Politidirektoratet slutter seg i det vesentlige til merknadene fra Kripas, Oslo- og Romerike politidistrikt hva gjelder bekymringen for konsekvensene av utvalgets forslag til bestemmelser om utsatt underretning for kommunikasjonskontroll.

Selv om skjult tvangsmiddelbruk er inngrep som etter sin art tilsier at de som har vært utsatt for dette blir underrettet, mener direktoratet at det for kommunikasjonskontroll gjør seg gjeldende særlige hensyn som begrunner at reglene er annerledes enn ved den øvrige tvangsmiddelbruken. Politidirektoratet mener de vurderinger Justisdepartementet ga uttrykk for i Ot. prp. Nr. 64 (1998-199) side 72-73, inntatt i utredningen på side 174, fortsatt har gyldighet, og at dagens regler med rett til underretning etter begjæring bør videreføres.

Med henvisning til fremstillingen fra Romerrike politidistrikt mener Politidirektoratet det kan være klart uheldig for politiets evne til å bekjempe de tyngre kriminelle miljøene dersom vedkommende personer automatisk og ubetinget skal underrettes om at de har vært underlagt kommunikasjonskontroll, når saken ikke fører frem for politiets del (saken ender med henleggelse) Det vil gi vedkommende svært nyttig informasjon om at han har vært i politiets søkelys, med påfølgende mulighet for innrettelse. Politidirektoratet mener det er svært viktig at politiet, i kampen mot tunge kriminelle miljøer, ikke blir tvunget til å spille med åpne kort på dette felt.

Spørsmålet om underretning må for øvrig ses i sammenheng med spørsmålet om innsyn i sakens dokumenter og behovet for vern av politiets kilder og informanter, jf. punkt 3.3. Bruk av kommunikasjonskontroll utgjør et sentralt instrument for å få verifisert kildeopplysningene og skaffe til veie bevis som kan danne grunnlag for videre etterforskningskritt, eller tiltale. Bruk av informantinformasjon kombinert med kommunikasjonskontroll utgjør sammen viktige redskaper for politiet skal få ”hull på byllen” i de svært lukkede miljøer det her erfaringsmessig er tale om.

Jf. de innledende merknader (kapittel 1) er et dette etter Politidirektoratets vurdering et eksempel på at individer som har beveget seg inn i en kvalifisert samfunnsskadelig sfære, må tåle en viss ”avkortning” i sine *personvernmessige* rettigheter sammenliknet med befolkningen for øvrig. Legaliteten av selve kommunikasjonskontrollen vil her som ellers være underlagt domstolens prøvelse.

2.3 Kommunikasjonskontroll

Kripas uttaler (punkt 3.1):

”3.1.1 Generelle kommentarer

Metoden er særdeles ressurskrevende, og bør derfor brukes i de ”riktige” sakene, det vil si de sakene samfunnet til en hver tid anser som viktigst å oppklare, og som vanskelig lar seg oppklare uten bruk av metoden.

Kripas er ikke uenig i bruk av strafferammekrav som vilkår for kommunikasjonskontroll. Om strafferammen er 10 eller 6 år vil ikke ha stor praktisk betydning innenfor Kripas ansvarsområde. Høy strafferamme er imidlertid ikke alltid et uttrykk for viktigheten av

oppklaring. Derfor bør det fortsatt velges en løsning hvor også andre straffebud enn de med minst 10 års strafferamme hjemler bruk av metoden. Dette krever en grundig vurdering av hvilke straffebud som skal tas med i oppregningen. Lovgiver bør for øvrig se dette spørsmålet i sammenheng med flertallets forslag om bruk av overskuddsinformasjon, jfr utredningens kap 25. Hvis overskuddsinformasjon tillates brukt som bevis vil det løse noen problemer, men langt fra alle. I tilfeller hvor mistanke om §60a har vært nødvendig for å benytte metoden vil adgangen til å kunne bruke overskuddsinformasjon bety mye. For en fornærmet som har blitt utsatt for et simpelt ran eller grovt tyveri vil det formentlig ha liten betydning hvorvidt det kan bevises utover en hver rimelig tvil at handlingen rammes av §60a eller ikke. Muligheten til å iretteføre slike handlinger bør ikke avhenge av om vilkårene for §60a er oppfylt på tiltalestadiet, så lenge bevisene innhentet gjennom kontrollen danner grunnlag for tiltale for primærforbrytelsen.

Da utvalget var på besøk hos Kripos, foreslo vi at følgende straffebud ble vurdert: internetrelaterte seksuelle overgrep mot barn (§§200, 201, 201a, 204a), menneskesmugling, hallikvirksomhet, forbund om grovt ran og simpel menneskehandel.

Vi er kjent med at Oslo politidistrikt har kommentert de tre sistnevnte nærmere, og viser til deres begrunnelse som vi tiltrer. Når det gjelder forbund om ran, vil vi bemerke at dersom §269 medtas, vil det ikke utvide omfanget av hvilke typer handlinger metoden kan benyttes på. §269 er ment å ramme en handling som forventes å eskalere til noe større, nemlig ran. At politiet kommer inn på et tidlig tidspunkt i slike saker vil være en ubetinget fordel, og kan blant annet forhindre at enkeltindivider utsettes for store traumer. Vi kan ikke se vektige argumenter mot å tillate kommunikasjonskontroll i slike tilfeller.

En utvidelse av antall positivt angitte straffebud vil neppe medføre at omfanget av kommunikasjonskontroll vil øke totalt sett. Det vil derimot medføre at ressursene prioriteres annerledes. I dag bruker Kripos en vesentlig del av sin samlede etterforskningskapasitet til å oppklare narkotikasaker. Samtidig er det sterke politiske signaler for at etterforskning og iretteføring av seksuelle overgrep mot barn skal prioriteres. Kripos er allerede tillagt et ansvar på dette området. Basert på våre erfaringer så langt, vil vi sterkt oppfordre lovgiver om at i alle fall §201a og §204a tas med i oppregningen.

3.1.2 Forberedelse til seksuelle overgrep mot barn ("grooming") og befatning med barnepornografisk materiale

Forberedelse til seksuelle overgrep mot barn (grooming) kommenteres særskilt i utredningens pkt. 16.4.6. Utvalget konkluderer med at politiet ikke bør gis utvidet tilgang til kommunikasjonskontroll for avdekking av handlinger som kan rammes av strl. §201a. Utvalget henviser videre til at politiet kan gis tilgang til kommunikasjonskontroll etter strpl. §216b ved konkrete mistanker om seksuelle omgang mot barn under 16 år.

I motsetning til utvalget mener Kripos at den handling som beskrives i §201a i seg selv må karakteriseres som et overgrep, og at det er tilstrekkelig alvorlig til å begrunne kommunikasjonskontroll i form av avlytting (kfr utvalgets vurderinger på side 194 andre spalte). I den forbindelse vil en også bemerke at det er innholdet i kommunikasjonen som i realiteten vil være avgjørende i vurderingen av om forsettskravet i §201a er oppfylt. Bevis for at det har vært kontakt mellom offer og overgriper er ikke tilstrekkelig.

Kripos etterlyser også en nærmere vurdering av muligheten for kommunikasjonskontroll knyttet til strl. §204a. Utvalget kommenterer denne type kriminalitet under pkt. 8.6.4

(Datakriminalitet) og påpeker videre behovet for skjult tvangsmiddel bruk under pkt. 8.7. Videre behandles distribusjon av filer som viser seksuelle overgrep i pkt. 8.6.17, men uten at muligheten for avdekking av denne type handlinger vies oppmerksomhet.

Samordnede politiaksjoner mot barnepornografi og pedofile nettverk dreier seg om tilfeller hvor internett er benyttet til å distribuere bilder og filmer av seksuelle overgrep mot barn. Distribusjon er mer alvorlig enn bare besittelse av de ulovlige filene, idet man opprettholder barnets lidelse ved å bidra til at overgrepene spres og tilgjengeliggjøres til evig tid. Det er også viktig å påpeke at denne typen etterforskning ofte avdekker de underliggende reelle overgrep, og kan bidra til å redde barn fra pågående misbruk.

Når politiet ikke gis anledning til kommunikasjonskontroll knyttet til strl. §204a, representerer internett, sammen med utviklingen av digitale media, en perfekt motor for produksjon og distribusjon av overgrepbilder. Internettets anonymitet gjør at politiet har svært få muligheter til å avdekke reelle seksuelle overgrep, annet enn gjennom etterforskning av den enkelte besitter eller distributør som man får kjennskap til gjennom nasjonale eller internasjonale operasjoner.

Dansk politi har mulighet til kommunikasjonskontroll ved denne type kriminalitet nettopp av hensyn til muligheten for avdekking av reelle overgrep. Kripos mener norsk politi også må gis anledning til dette, idet kommunikasjonskontroll synes å være eneste mulighet for effektiv bekjempelse av reelle overgrep så vel som internettrelaterte seksuelle overgrep, når internett er arenaen hvor kriminaliteten begås.

3.1.3 Kommunikasjonskontroll knyttet til person

Utvalget har ikke gått inn for å åpne for at retten kan gi politiet tillatelse til bruk av kommunikasjonskontroll knyttet til person generelt. De har vurdert en løsning tilsvarende den vi finner i Danmark, men har enstemmig falt ned på at andre hensyn enn de ressursmessige må veie tyngre.

Kripos vil foreslå en alternativ løsning, som etter vårt syn vil dekke noe av Oslo politidistrikt og Kripos sitt opprinnelige forslag, samtidig som den rettslige kontrollen etter vår oppfatning ikke svekkes nevneverdig.

Dagens regelverk gir mulighet til å avlytte både mistenktes simkort og hans imeinumner (mobiltelefon). Ved kommunikasjonskontroll av simkort fremkommer det hvilken telefon (imei) simkortet sitter i. Avlyttingen er aktiv uavhengig av hvilken telefon mistenkte benytter. På samme måte vil en avlytting av imeinumner avdekke hvilket simkort som knyttet til imeinumneret. Avlyttingen er aktiv uavhengig av hvilket simkort mistenkte benytter.

På denne måten kan politiet registrere at mistenkte har byttet telefon via kommunikasjonskontroll av simkort, og at mistenkte har byttet simkort via kommunikasjonskontroll av imeinumner. Avlytting av simkort og imeinumner gir ikke identisk informasjon, eksempelvis vil ikke avlytting av imeinumner fange opp mistenktes bruk av sms. Det er viktig å avlytte alle simkort og imeinumner for å avdekke fremtidige bytter av telefoner og simkort.

Dersom politiet gis mulighet til å begjære kommunikasjonskontroll på de simkort og imeinumner som avdekkes brukt via det enkelte kommunikasjonsanlegg vil dette være

ressursbesparende for både politiet og retten i enkeltsaker. Mistanken bør knyttes til en konkret opplysning om at mistenkte bytter telefoner og/eller simkort regelmessig, og kommunikasjonskontrollen som etableres bør avsluttes samtidig som det opprinnelige kommunikasjonsanlegget. Politiet bør straksinnberette hver oppkobling til Riksadvokaten etter vanlige regler, sammen med en kort rapport om hvordan kommunikasjonsanlegget ble avdekket og anmodningsskjemaet til nettleverandør(er).

3.1.4 Kommunikasjonskontroll knyttet til tjeneste

Utvalget drøfter i pkt 16.1.1 dagens regler for å etablere kommunikasjonskontroll. Det stilles i dag krav til et definert fysisk kommunikasjonsanlegg. Som kommunikasjonsanlegg forstås telefonnummer, IMSI-nummer (som egentlig er to begrep som angir det samme), IMEI-nummer (apparatnummer) for telefoni, mens for datamaskiner har utvalget nevnt ip-adresse.

Utvalget har ikke utredet andre identifikatorer som mistenkte bruker for å kommunisere. For datamaskiner i nettverk benytter nettilbyderen også MAC-adresse, sambandsnummer, modemnummer, kundenummer eller brukernavn for å gi brukeren tilgang til nettet. Ulike tilbydere har forskjellige måter å sette opp sine system på. Det gis også jevnlig kjennelser om kommunikasjonskontroll ut fra disse kriteriene.

Dette er identifikatorer som benyttes av nettoperatører for å rute trafikken til kundens kommunikasjonsanlegg – datamaskinen – uavhengig om den benyttes av en eller flere. Utvalget har videre betraktninger rundt anlegg som brukes av flere (offentlige anlegg), samt kommunikasjon som ikke er relatert til mistenkte i private anlegg. Innenfor elektronisk kommunikasjon det en løpende utvikling, og det er vesentlig å ha en lovgivning som ikke begrenses av spesifikasjoner i lovteksten som utelukker kontroll av ønsket kommunikasjon.

3.1.4.1 Endret brukermønster

Vi ser i det daglige at brukere fjerner seg mer fra egne faste kommunikasjonsanlegg til bruk av tjenester med særskilte identifikatorer. Slik som IMSI (telefonnummer) er et fysisk objekt som identifiserer brukeren av en telefontjeneste, ser vi at ulike brukernavn gir tilgang til tjenester og kommunikasjonsmuligheter i den digitale verden.

Normalt er brukernavn med passord det som er nødvendig for å tilgang til kommunikasjonstjenester som: Skype, Messenger (Yahoo, Microsoft og tilsvarende), e-post, nettsamfunn (Facebook) og andre tjenester. Disse kommunikasjonstjenestene tilrettelegges av tjenestetilbydere som vanligvis er helt andre enn nettilbyderne vi forholder oss til i dag. Det kan nevnes at flere tilbydere av telefontjenester også gir tilgang til sine tjenester via internett. Det betyr at dersom mistenkte benytter disse tjenestene via et annet nett enn sitt normale, eksempelvis en trådløs internettzone på en flyplass, vil ikke kommunikasjonen bli fanget opp til tross for at mistenkte benytter kommunikasjonstjenester politiet kjenner til at mistenkte disponerer. Dersom avlyttingen hadde vært foretatt av kommunikasjonstjenesten, eksempelvis at avlyttingen var rettet mot mistenktes e-mailkonto, ville informasjonen vært fanget opp.

I tillegg til økt bruk av slike fleksible kommunikasjonstjenester, ser Kripos at det også har vært en endring i hvor brukeren lagrer sine data. Flere av de store selskapene som Microsoft og Yahoo tilbyr nå brukeren å lagre sin informasjon på sentrale steder. Dette gjør at kun en

begrenset del av mistenktes informasjon trenger å være lagret eller tilgjengelig på mistenktes egen datamaskin.

3.1.4.2 Informasjonsomfang

En gjennomgående erfaring fra avlytting av mistenktes internett-trafikk viser at avlyttingen samler inn en betydelig mengde ikke kriminalitetsrelevant informasjon. Dette kan være alt fra oppdatering av datasystem til kommunikasjon foretatt av andre enn mistenkte.

Ved å avlytte selve kommunikasjonstjenesten vil avlyttingen bli mer målrettet, og da sannsynligvis mindre inngripende, da det er spisset mot brukerens aktivitet. Det vil også redusere mengden ikke kriminalitetsrelevant informasjon som samles inn.

3.1.4.3 Forslag til løsning

I utvalgets innstilling beskrives flere lands løsninger. Ut fra dette synes svensk lovgivning å ha dekkende beskrivelse for objektet det skal gjennomføres kontroll på: ”ett telefonnummer, en kod eller annen teleadress”. Det samme oppfattes i finsk lovgivning: ”en viss teleanslutning, e-postadress eller någon annan sådan teleadress till eller från teleterminalutrustning gjennom ett sådant allmänt kommunikasjonsnät...”.

Kripos foreslår at strpl §216a fjerde ledd endres slik at bestemmelsen også omfatter mistenktes kommunikasjonstjenester.

3.1.5 Kommunikasjonskontroll for å avdekke identitet eller oppholdssted

Utvalget foreslår, blant annet etter innspill fra Kripos og Oslo politidistrikt, at det skal innføres en adgang til å identifisere bruker av et kommunikasjonsanlegg eller hvor vedkommende oppholder seg.

3.1.5.1 Endring i strpl §216b annet ledd

Kripos er enig i den foreslåtte endringen til strpl §216b annet ledd, og drøftelsen i tilknytning til dette, men understreker at bestemmelsen må gjøres så teknologinøytral som mulig. Av denne grunn er det fornuftig at det ikke er foreslått bruk av begrepet ”ved hjelp av teknisk utstyr” slik det er i dagens bokstav c) i samme bestemmelse.

For politiet er en meget praktisk problemstilling da det pr i dag finnes tekniske løsninger for å sende ”skjulte” tekstmeldinger til mistenkte, slik at dette genererer en basestasjonsoppføring i politiets KK-system. Etter Kripos’ oppfatning vil en slik metode verken være kommunikasjonskontroll etter strpl §216a / §216b eller teknisk sporing etter strpl §202b / §202c etter dagens regler. Derimot vil det etter Kripos’ oppfatning være posisjonspeiling etter den foreslåtte bestemmelsen i strpl §216b annet ledd.

Den aktuelle tekniske løsningen vil trolig ikke komme inn under begrepet ”teknisk utstyr”. Metoden bidrar til å lokalisere området mistenkte befinner seg i når det foretas kommunikasjonskontroll. Denne metoden er sær anvendelig når politiet må ha kontroll på flere mistenkte i en sak, og det ikke er praktisk gjennomførbart å spane mot alle objekter samtidig, eller i situasjoner hvor politiet mister kontroll med objektet det spanes mot. Politiet kan da generere basestasjonsopplysninger ved at det sendes en tekstmelding til mistenktes telefon, men hvor denne ikke er synlig for mistenkte.

Samme metodikk kan også benyttes når det ikke foretas kommunikasjonskontroll etter strpl §216a, men da vil opplysningene være langt mer upresise slik løsningen fungerer i dag. Det

vil gi opplysninger om hvorvidt mistenktes telefon er aktiv og i hvilket område den befinner seg. Dette området er langt mindre nøyaktig enn en basestasjonsopplysning. I disse tilfellene benyttes teleselskapenes nettverk ved hjelp av en ekstern teknisk løsning hvor det gjøres en forespørsel hvorvidt mistenktes telefon er aktiv. En vil da få svar hvorvidt telefonen er aktiv, hvilket telenett den befinner seg i og en omtrentlig posisjon (med lav nøyaktighetsgrad). Forespørselen genererer ingen kommunikasjon til mistenktes telefon, kun en nettverksforespørsel til teleselskapenes system.

Kripos foreslår at det presiseres i lovforslaget at en slik type posisjonspeiling omfattes av den nye bestemmelsen i strpl §216b annet ledd, ny bokstav e).

3.1.5.2 Forslag til endring i strpl §216a tredje ledd

Strpl §216a tredje ledd, andre setning åpner for bruk av kommunikasjonsavlytting til identifisering av kommunikasjonsanlegg:

”Som kommunikasjonsavlytting regnes også identifisering av kommunikasjonsanlegg ved hjelp av teknisk utstyr, jfr §216 b annet ledd bokstav c, som skjer ved å avlytte samtaler eller annen kommunikasjon.”

Kripos mener også at denne bestemmelsen bør gjøres mer teknologinøytral ved at ”ved hjelp av teknisk utstyr” fjernes fra setningen. Slik bestemmelsen fremstår i dag stilles det et krav om at det skal brukes ”teknisk utstyr”, og det menes i disse tilfellene såkalt IMSI-catcher.

Denne metodikken er omtalt som ”temporær masseavlytting”, nemlig at politiet avlytter alle samtaler i et bestemt område i et kortere tidsrom for å identifisere kommunikasjonsanlegget mistenkte bruker. Det vises til Ot.prp 60 (2004-2005), pkt 8, hvor begrunnelsen for innføringen av ”temporær masseavlytting” fremkommer.

Etter Kripos oppfatning kan en slik type ”temporær masseavlytting” like gjerne skje ved at politiet avlytter bestemte celler på teleselskapenes eksisterende basestasjoner⁵ som at man bruker politiets IMSI-catcher. En slik avlytting kan etableres ved bistand fra teleselskapene uten bruk av teknisk utstyr som IMSI-catcher. En slik løsning kan være like målrettet som bruk av IMSI-catcher, og det er heller ingen fare for å påvirke teleoperatørens nettverk.

Det fremkommer ikke i Ot.prp 60 (2004-2005) noen begrunnelse for hvorfor ”ved bruk av teknisk utstyr” er valgt, annet enn at det mest praktisk tenkte eksempelet er å bruke IMSI-catcher.

Kripos foreslår at strpl §216a tredje ledd, annen setning utformes slik:

”Som kommunikasjonsavlytting regnes også identifisering av kommunikasjonsanlegg, jfr §216 b annet ledd bokstav c, som skjer ved å avlytte samtaler eller annen kommunikasjon.””

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.3):

”2.3.1 Straffeprosessloven § 216a

Utvalget foreslår at det gis adgang til kommunikasjonsavlytting ved mistanke om menneskesmugling. I lovutkastet er det henvist til utl. § 47, 4. ledd, men i mellomtiden er

⁵ En basestasjon består som oftest av flere ”celler” som med ulike dekningsområder. Det er mulig å begrense avlytting til å dekke kun de celler som dekker det aktuelle området. Hver celle identifiseres av et eget nummer

som kjent loven endret og den aktuelle bestemmelsen finnes nå i utl. § 108, 5. ledd. Vi er enig i utvalgets forslag, men mener at adgangen til kommunikasjonsavlytting bør utvides til å omfatte noen flere tilfeller. Dette gjelder simpel menneskehandel, hallikvirksomhet og forbund om grovt ran. Utvalget har drøftet (fra s 188 flg.) om det bør gis adgang til kommunikasjonsavlytting i slike saker, men har ikke anbefalt dette. Vi foreslår også at det gis adgang til avlytting ved overtredelse av strl. § 317, 4. ledd (grovt heleri/hvitvasking). Endelig vil vi ta til orde for at det også bør åpnes for kommunikasjonskontroll i saker vedr strl § 223, 1. ledd – ”kidnappingsaker”. Oslo politidistrikt har ved flere anledninger hatt denne type saker, hvor man for å ivareta hensyn til liv/legeme har måtte benytte nødrett som grunnlag for blant annet å benytte kommunikasjonskontroll. I disse sakene har det vært helt nødvendig å kunne benytte denne type metoder for å kunne avdekke hvor kidnappede og forøvere har befunnet seg og for å kunne befri vedkommende før trusler om alvorlig skade kunne iverksettes. Etter vårt syn er dette metoder som vil kunne være av avgjørende betydning å kunne disponere, både mht å kunne avverge ytterligere skade på personer, men også for å kunne oppklare denne type handlinger

2.3.2 Simpel menneskehandel, straffeloven § 224 første og annet ledd

Det synes å være bred politisk enighet om å bekjempe menneskehandel, og innen politi og påtalemyndighet er dette et prioritert område, jfr. senest riksadvokatens rundskriv nr. 1/2010 s. 11, 2. avsnitt).

Selv om saksantallet er begrenset, har vi gjort oss visse erfaringer ved etterforskning av slike saker. Det viser seg ofte at ofrene for menneskehandel av ulike grunner ikke anmelder forholdet. Politiet kan fra en rekke hold få kunnskap om at en eller flere kvinner blir utsatt for menneskehandel. Det kan være tips fra publikum, f. eks. naboer, kunder, hjelpearbeidere, eller også gjennom politiets spaning og oppsøkende virksomhet. Når de fornærmede ikke bidrar med opplysninger, er det viktig å kunne bruke andre metoder som f. eks. kommunikasjonsavlytting mot mistenkte.

Ved irettføringen av slike saker vil ofte påstand stå mot påstand, fornærmede på den ene side og tiltalte på den andre, og med få eller ingen vitner eller tekniske bevis. Forsvaret vil ofte forsøke å bryte ned de fornærmedes troverdighet, og disse vitnene vil, av forståelige grunner være redde for å møte i retten, og vil ofte være forbeholdne i sine forklaringer. Under slike omstendigheter er det viktig å kunne supplere bevisførselen med avlyttingsmateriale som viser kommunikasjon de siktede seg i mellom, mellom de siktede og de fornærmede o.s.v.

Hovedformålet med menneskehandel er at bakmennene skal tjene penger. Erfaringsmessig må de prostituerte kontakte sine bakmenn ofte for å gi opplysninger om antall kunder og inntjening, samt avtale overføring av penger. I denne prosessen må de som hovedregel benytte telefon. Nyten av å kunne bruke kommunikasjonsavlytting gjelder for menneskehandel generelt, uavhengig av subsumsjonen.

Etter dagens regler er avlytting kun tillatt ved overtredelse av strl. § 224, 4. ledd (grov menneskehandel), eller hvor simpel menneskehandel er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. I den innledende fasen av etterforskningen, hvor kommunikasjonsavlytting kanskje er av størst verdi, vil politiet ofte ikke ha tilstrekkelig opplysninger til å sannsynliggjøre at forholdet rammes av nevnte bestemmelser. At menneskehandel erfaringsmessig ofte er knyttet til organisert kriminalitet vil vanligvis ikke være tilstrekkelig, og om det dreier seg om simpel eller grov menneskehandel er som regel

uklart på dette stadium. Ved ikke å ha adgang til kommunikasjonsavlytting ved mistanke om simpel menneskehandel, vil man kunne miste viktig informasjon i saker som senere viser seg å være grov overtredelse, eller hvor virksomheten rammes av strl. § 60a.

Adgang til kommunikasjonsavlytting er reservert for de særlig grove forbrytelser. Det må imidlertid ikke ensidig legges vekt på strafferammen. Sammenligner man f. eks. simpel menneskehandel og menneskesmugling, er strafferammen henholdsvis 5 og 6 år. For menneskesmugling rammes den som:

i vinnings hensikt driver organisert ulovlig virksomhet med sikte på å hjelpe utlendinger til å reise inn i riket eller en annen stat, eller

i vinnings hensikt hjelper en utlending til å reise ulovlig inn i riket eller til en annen stat dersom

handlingen medfører at personen som berøres av handlingen blir utsatt for livsfare.

Om hensynene bak bestemmelsen uttaler utvalget på s. 188:

”Kriminaliseringen av menneskesmugling har flere formål, men tar først og fremst sikte på å beskytte de menneskene som blir smuglet, som ofte betaler store summer for en risikofull reise og som står i fare for å bli misbrukt og mishandlet både under reisen og i etterkant. Kriminaliseringen av menneskesmuglingen, og da særlig den organiserte menneskesmuglingen, reflekterer også straffverdigheten i det å profitere på mennesker som på grunnlag av en vanskelig livssituasjon er villige til å betale store pengesummer og ta stor risiko ved å reise inn i andre land.”

Det som anføres her om å utnytte mennesker i en vanskelig situasjon, samt faren for å bli misbrukt og mishandlet, gjelder i enda større grad ved simpel menneskehandel, der vold, trusler eller utnyttelse av sårbar situasjon et materielt vilkår for å kunne anvende bestemmelsen. Etter vårt syn er det ikke åpenbart at menneskehandel er et mindre overgrep mot ofrene enn menneskesmugling.

Vi vil dessuten påpeke at både i Danmark, Sverige og Finland er det adgang til å benytte kommunikasjonsavlytting i slike saker, jfr. utvalget s. 190. Dette er land vi gjerne sammenligner oss med, og hvor vi på ulike områder tilstreber lik lovgivning.

2.3.3 Straffeloven § 202, 1. ledd bokstav a - hallikvirksomhet

En god del av de argumenter som er anført ovenfor gjelder også for hallikvirksomhet. Kampen mot prostitusjon er også et prioritert område. Etterforskningen av et forhold som etter hvert viser seg å være menneskehandel, begynner gjerne som en halliksak.

Det er åpenbart at det må foregå en god del kommunikasjon mellom halliken(e) og deprostituerte mens virksomheten pågår. Det er grunn til å tro at en stor del av kontakten skjer pr. telefon, og at innholdet i slike samtaler kan ha stor bevisverdi. Ved åpen etterforskning i slike saker er det naturlig å begynne med å avhøre deprostituerte, og det er rimelig å tro at halliken(e) i etterkant vil ta kontakt for å få vite hva disse eventuelt har forklart til politiet osv. Skulle politiet få adgang til å avlytte halliken(e)s telefon(er) vil dette åpenbart bidra i vesentlig grad til å opplyse saken.

2.3.4 Forbund om grovt ran

Vi foreslår videre at det gis adgang til kommunikasjonsavlytting ved mistanke om at det er inngått forbund om grovt ran. Riktignok omfatter strl. § 269 nr. 1 både simple og grove ran, men det må kunne presiseres i lovteksten at hjemmelen til avlytting bare gjelder i forhold til grove ran.

I første del av 2000-tallet ble det begått flere større ran i Norge, til dels med svært alvorlige følger, for eksempel NOKAS-ranet. Det er naturligvis svært viktig å kunne avsløre slike handlinger i planleggingsfasen. I denne sammenheng bør man tillate de etterforskningsmetoder som finnes nødvendige for å oppnå dette. At det nå i en lengre periode ikke er blitt begått tilsvarende ran her i landet, betyr neppe at man i fremtiden vil være forskånet for dem.

Strprl. § 222d gir riktignok hjemmel til bl.a. kommunikasjonsavlytting i avvergende øyemed når det er rimelig grunn til å tro at noen vil komme til å begå en handling som rammes av strl. § 268, 2. ledd jfr. § 267 jfr. § 60a. Dette bør imidlertid ikke være et argument mot også å gi adgang til kommunikasjonsavlytting hjemlet i § 216a i saker som nevnt ovenfor. (Ved mistanke om overtredelse av de fleste forbundsbestemmelser vil det være adgang til kommunikasjonsavlytting etter de alminnelige regler jfr. strl. §§ 94, 104, 159, 223, 3. ledd, 225, 3. ledd og 233a).

I den senere tid har media omtalt et par saker fra Østfold/Follo hvor flere personer er blitt pågrepet mistenkt for å forberede ran. Nærmere detaljer kjenner vi ikke, men det er grunn til å anta at siktelsen gjelder overtredelse av strl. § 269 nr.1, og dette viser i så fall at denne bestemmelsen er høyst aktuell i dag.

2.3.5 Overtredelse av straffeloven § 317 fjerde ledd (grovt heleri/hvitvasking)

Avlytting på dette grunnlag er ikke drøftet av utvalget. KK kan i dag benyttes ved mistanke om grovt heleri bare dersom mistanken samtidig gjelder overtredelse av strl. § 60a (unntatt narkotikaheleri). Oslo politidistrikt legger til grunn at det bør tillates KK ved mistanke om grovt heleri/hvitvasking, uten samtidig mistanke om overtredelse av strl. § 60a.

2.3.5.1 Innledning

Det er en rekke sentrale føringer som understreker viktigheten av finansiell etterforskning og inndragning som kriminalpolitisk virkemiddel. En kan kort nevne St.prp. nr. 1 for 2009 og 2010, Riksadvokatens mål og prioriteringsrundskriv for 2009, samt Politidirektoratets plan og rammeskriv for 2010.

Ambisjonen har også kommet til uttrykk ved flere lovendringer. Siden begynnelsen av 90-tallet har det blitt vedtatt en rekke lovendringer med sikte på å ramme profittmotivert kriminalitet og øke betydningen av inndragning som preventivt virkemiddel. Dette gjelder særlig endringene i strl. § 317 samt inndragningsreglene.

Norge har også tiltrådt flere konvensjoner som gir uttrykk for at bekjempelse av profittmotivert kriminalitet er viktig, som blant annet FN-konvensjonen om psykotrope stoffer av 1988 art 3, Europarådskonvensjonen om hvitvasking, ransaking, beslag og inndragning av økonomisk utbytte fra straffbare handlinger av 8. november 1990 art 6 mv., EFs hvitvaskingsdirektiv av 10. Juni 1991 art 2 og FN-konvensjonen mot korrupsjon av 2003.

2.3.5.2 Situasjon

Til tross for ovennevnte lovendringer og sentrale føringer har politi- og påtalemyndighet ikke innfridd forventningene om økt bruk av inndragning som et kriminalpolitisk virkemiddel. Størsteparten av den alvorlige kriminaliteten er profittmotivert, men politiet har noe tradisjonsbundet forfulgt primærforbrytelsene og ”jaktet” på eksempelvis

narkotikabeslag i motsetning til å forfølge pengestrømmene. Antall, og størrelsen av idømte inndragningskrav er ikke avskrekkende og ofte blir inndragningskravet idømt uten mulighet for en forutgående verdisikring (heftelse eller beslag), og muligheten til innfordring av verdiinndragningskravet er ofte illusorisk.

2.3.5.3 Hvorfor fokus på inndragning og profittmotivert kriminalitet?

Det er flere grunner til å forfølge profittmotivert kriminalitet med sikte på inndragning av det kriminelle utbyttet. Selv om mørketallene er store, kan en konstatere at omfanget av profittmotivert kriminalitet er stort og utgjør således et betydelig samfunnsproblem. Inndragning av utbyttet kan være en kraftfull incentivstyring for de som rammes og for andre som legger merke til at ”kriminalitet likevel ikke lønner seg”. Vissheten om at noen er villige til å motta utbyttet eller hvitvaske det, vil lette gjennomføringen og styrke motivasjonen hos primærforbryteren. Det oppleves urettferdig og støtende at enkelte kriminelle lever godt av sine straffbare handlinger, hvilket virker negativt på den sosiale ro. I et samfunnsperspektiv er hvitvasking og heleri ikke ”offerløs”. Det er et betydelig antall ofre bak primærforbrytelsene, enten private fornærmede eller på bekostning av fellesskapet.

2.3.5.4 Organisert kriminalitet

Organisert kriminalitet er i all hovedsak profittmotivert. Etterforskning kan være krevende idet gjerningsmennene jobber aktivt for å begrense tilgjengelige bevis. Organisert kriminalitet er ofte utført med stor grad av innsikt og gjennomføringsvilje, samt med betydelig finansiering. Det er flere nettverk og enkeltindivider som unnslipper politiets oppmerksomhet nettopp fordi de har evnet å innrette seg slik at en forfølgning ikke vil lykkes. Det dreier seg om kriminelle som politiet over tid ikke har maktet å skaffe bevis for delaktighet i ulike primærforbrytelser. Det vil særlig gjelde bakmenn som selv ikke direkte har befatning med narkotika mv. I alt for stor grad har disse bakmennene unnslippet. Ofte vil politiet anse muligheten til og nå frem med en sak som så liten, at politiet velger andre og enklere saker. Konsekvensen blir at sakene ikke fører påtalemyndigheten til en inndragningsposisjon, samt at forfølgningen rammer aktører lenger ned i hierarkiet. En slik praksis om saksinntak, er neppe i tråd med de politiske føringene i den ovennevnte stortingsproposisjon om og ”sikre at ressursene brukes målrettet og i de rette sakene.[uthevet her]”.

2.3.5.5 Oslo politidistrikts forslag

Ved befatning med det kriminelle utbyttet har politiet mulighet til å forfølge og straffe kriminelle som ellers unnslipper. For å kunne forbruke utbyttet uten å påkalle mistanke, må de kriminelle hvitvaske utbyttet, jfr. strl. § 317. Politiet er da ikke avhengig av å skaffe til veie bevis for primærforbrytelsene. Etterforskning kan først bli aktuelt flere år etter at primærforbrytelsene ble begått. Slike saker kan gi store inndragningskrav samt gode muligheter til reell innfordring. Historisk er antagelig forfølgningen mot Al Capone det første kjente eksempelet, men også i Norge i den senere tid er det eksempler på bruk av tilsvarende metode, eksempelvis saken mot Rasoolfamilien. De domfelte har måttet tåle store inndragningssummer i tillegg til fengselsstraff, for befatning med verdier de ikke legalt kunne ha anskaffet. Disse sakene har vist seg særlig viktige, og har gitt et tydelig signal til andre (potensielle) medvirkere og arvtakere om at kriminalitet ikke lønner seg. Når den tidligere ”rollemodellen” blir fratatt sine fine biler og andre eksklusive pyntegenstander, vil signalet til nærmiljøet være tydelig. Imidlertid er de kriminelle i den senere tid blitt bedre til å skjule forbruk og annen formuesoppbygging. Ofte ved bruk av tilsynelatende legale strukturer og etableringer eller transaksjoner med utlandet. Det er mindre med utpreget ”flashing” av biler og gullkjeder. Dette representerer en ufordring for politiet.

Globaliserings- og informasjonssamfunnet har ført til at det har blitt enkelt og billig å etablere skjulte strukturer eller kontaktpunkter med andre aktører i utlandet.

Det er et paradoks at politiet kan benytte kommunikasjonskontroll mot kriminelle som er lavere ned i hierarkiet og står nærmere den konkrete utførelsen av primærforbrytelsene, eksempelvis ved overtredelser av strl. § 162, 1. ledd. De mer durkdrevne og kompetente kriminelle som ved hjelp av ulike hvitvaskingsmekanismer starter oppbygging av egen økonomi med kriminelt utbytte, er beskyttet mot slik forfølgning.

Primærforbrytelsene er ofte utført i samarbeid med flere andre, og ofte i en organisert kriminell gruppe, jfr. strl. § 60a. Utbyttet fordeles mellom medvirkerne, og den enkelte vil på egen hånd starte oppbygging av sin personlige økonomi. Etterforskningen av en uforklart formue vil da naturlig nok innrettes mot den enkelte som er, eller fremstår som, eier av de aktuelle formuesobjektene. Hvilke underliggende primærforbrytelser vedkommende har begått, herunder hvilke personer han eventuelt har samarbeidet med, vil politiet sjelden ha kunnskap om. Politiet vil således vanskelig kunne argumentere for at selve formuesoppbyggingen skjer som ledd i en organisert kriminell gruppe, jfr. strl. § 60a. Strafferammen i § 317 blir således en barriere for å starte skjult etterforskning med KK. Det er uheldig, idet denne typen etterforskning er ønskelig sett ut fra målet om å ta bakmennene og å komme i inndragningsposisjon.

Politiet mener at det er et behov for KK i denne typen saker. Det dreier det seg om kompetente kriminelle som rår over store ressurser. De fokuserer sterkt på å unngå å legge igjen spor, som selvsagt vanskeliggjør etterforskningen.

Informasjon fra kommunikasjonskontroll vil brukes som bevis i straffesaken ved blant annet å utelukke legalt erverv av formuesobjekter, samt bevise eierforhold til ulike eiendeler. Dette vil forbedre mulighetene til å avdekke saker med et stort inndragningspotensial, samt forbedre mulighetene til rent faktisk å sikre verdier.

2.3.6 Innbrudd i datasystem for å gjennomføre kommunikasjonsavlytting

Det vises til utvalgets lovforslag på s. 371, ny § 216a, 4. ledd. Dersom innbrudd i datasystemer er nødvendig for å gjennomføre avlyttingen, er det etter vår mening en selvfølge at slike innbrudd må tillates. Vi foreslår imidlertid at det – på samme måte som i § 216m, 5. ledd – brukes denne formuleringen: ”Når retten ikke bestemmer noe annet, kan politiet foreta innbrudd i dataanlegg, når dette er nødvendig for å gjennomføre kommunikasjonsavlyttingen”.

2.3.7 Kommunikasjonskontroll knyttet til person

I møte med utvalget påpekte bl.a. Oslo politidistrikt de praktiske problemer som følger av at mange mistenkte stadig skifter telefon, og at det burde være adgang til å knytte kommunikasjonskontrollen til den mistenkte som person i stedet for et bestemt SIM-kort eller telefon. Et samlet utvalg har stilt seg avvisende til en slik fremgangsmåte, særlig begrunnet i vanskelighetene med å kontrollere politiets bruk av metoden (jfr.s.198). Vi finner på bakgrunn av dette at det for tiden ikke er hensiktsmessig å argumentere videre for endringer her.

2.3.8 Annen kontroll av kommunikasjonsanlegg - § 216b

Dersom det gis adgang til kommunikasjonsavlytting ved mistanke om overtredelse av strl. § 269 nr.1, bør det også gis adgang til kommunikasjonskontroll som nevnt i § 216b i slike saker.

Forslaget til nytt punkt bokstav e er vi enige i. Men etter vår oppfatning vil det være mest naturlig å ta denne bestemmelsen inn i annet ledd som bokstav d, og at det som i dag er bokstav d blir bokstav e. Bokstav c og d vil da gjelde henholdsvis identifisering og lokalisering ved hjelp av teknisk utstyr og det er naturlig at dette nevnes i sammenheng.

For øvrig vil vi bemerke at det bruken av slikt teknisk utstyr kan avdekke, er kommunikasjonsanleggets geografiske posisjon. Det forutsettes at utstyret kan gi en vesentlig mer nøyaktig posisjon enn det som fremkommer gjennom vanlig registrering av basestasjoner. Oppnår man en presis lokalisering av mobiltelefonen vil man kunne identifisere brukeren av den. Men slikt teknisk utstyr kan f. eks. også benyttes for å finne hvor en bestemt telefon befinner seg, når den ikke er i bruk slik at basestasjoner registreres automatisk (jfr. for øvrig utvalget s.199). Formålet med bestemmelsen vil altså være å lokalisere et bestemt mobilt kommunikasjonsanlegg, først og fremst mobiltelefoner. Vi mener derfor at det nye alternativet i § 216b annet ledd (bokstav d) bør utformes slik:

”...å fastslå den geografiske posisjon til anlegg som nevnt i bokstav a ved hjelp av teknisk utstyr”.

Søndre Buskerud politidistrikt uttaler:

”Politiet har gjennom flere år etterlyst muligheten for å kunne benytte kommunikasjonskontroll etter strpl § 216 a i saker om forbund om ran. Bakgrunnen er man i fra siste halvdel av 90-tallet og fremover har etterforsket en rekke saker mot ransmiljøet på Østlandet. Erfaring fra disse sakene har tydeliggjort et stort behov for å kunne benytte denne metoden i ranssaker.

Ransbestemmelsene skiller seg fra de fleste andre bestemmelser i straffeloven ved at allerede den forberedende handlingen er gjort straffbar etter nærmere vilkår. Hvis man sammenligner med eksempelvis narkotikaforbrytelser, er situasjonen den at man som hovedregel vil kunne igangsette kommunikasjonskontroll allerede når den siktede er på et forberedende stadium i forhold til innførsel eller kjøp av narkotika. Kommunikasjonskontroll kan f.eks igangsettes på bakgrunn av informasjon om at en kjent narkotikakriminell er i forhandlinger med en utenlandsk leverandør om kjøp av et større kvantum narkotika for innførsel til Norge. Dette til tross for at forsøkets nedre grense ofte fortsatt ikke er overtrådt.

Ved mistanke om planlegging av grove ran er situasjonen derimot annerledes. Er det grunn til å anta at flere personer deltar i planleggingen av ranet, vil de siktede rettslig sett befinne seg innenfor straffeloven § 269 helt frem til selve ranshandlingen igangsettes. I denne perioden er en dermed avskåret fra å benytte kommunikasjonskontroll etter strpl § 216 a.

Dersom straffeloven *ikke* hadde inneholdt en egen straffebestemmelse knyttet til den forberedende handlingen, ville adgangen til å igangsette kommunikasjonskontroll vært tilstede på et tidligere tidspunkt, tilsvarende det som er situasjonen eksempelvis i narkotikasaker. I denne situasjonen ville en i langt større grad være i stand til å avdekke og avverge grove og alvorlige ran.

Søndre Buskerud politidistrikt og ”Catch” etterforsket for noen år tilbake en sak om ran av verditransport der det ble benyttet kommunikasjonskontroll etter at et ran var gjennomført. Kontrollen avdekket planer om et nytt ran av samme type. Dette skapte etter hvert store problemer med etterforskningen, idet kommunikasjonskontrollen i stadig større grad avdekket ransplanlegging, og i mindre grad ga beviser for den forbrytelse som allerede var begått. Saken dokumenterte imidlertid godt det behovet en hadde for å kunne benytte metoden, og hvilke problemer straffeloven § 269 skaper i det praktiske liv. Hadde man hatt tilsvarende situasjon i en narkotikasak er det ingen tvil om at kommunikasjonskontrollen ville kunne fortsette, idet det innkom informasjon om at et nytt straffbart forhold var under planlegging. Dette underbygger kun den allerede etablerte mistanken. I ranssaken ble situasjonen imidlertid motsatt, idet den informasjonen som innkom etter hvert svekket politiets mulighet til å benytte metoden. Dette til tross for at en hadde sikker informasjon om at et større ran var i anmarsj. Denne tildels uforståelige forskjellen mellom to meget alvorlige lovbestemmelser innebærer at man i politiet til tider nærmest ønsker seg straffelovens § 269 fjernet. Dette ville i langt større grad satt en i stand til å etterforske og avverge de grove ranssakene.

Utvalget har ikke funnet grunn til å foreslå en lovendring som innebærer at kommunikasjonskontroll etter strpl § 216 a og b kan benyttes i saker om forbund om ran. Begrunnelsen er dels at lovbruddet ikke er tilstrekkelig alvorlig, dels at § 216 b kan benyttes dersom forbundet inngår som ledd i virksomheten til en kriminell gruppe. I tillegg er det vist til at det i forebyggende øyemed er anledning til å benytte kommunikasjonskontroll etter strpl § 222 d, men også da under forutsetning av at strl § 60 a kommer til anvendelse.

Etter politiets syn er de muligheter som allerede foreligger ikke tilstrekkelig i etterforskningen av denne type saker. Dette er trolig også grunnen til at Oslo politidistrikt har bedt utvalget vurdere endringen – erfaring har vist at metodene en har i dag ikke er tilstrekkelig i denne type saker.

Det pekes i denne sammenheng for det første til at kommunikasjonskontroll etter strpl § 216 b ikke er tilstrekkelig i denne type etterforskning. Det politiet har behov for, er å kunne gjennomføre avlytting av samtaler mellom de personer en mistenker for å planlegge denne type ran. Avlytting er helt avgjørende for å få tilstrekkelig informasjon om ransplanene, slik at alvorlige straffbare handlinger kan stoppes og avverges. I dagens situasjon kan politiet sitte med massiv informasjon om et forestående ran uten å kjenne til konkret tid og sted. Muligheten for å avverge er da tilnærmet ikke til stede. Dersom en har informasjon om tid og sted, men samtidig ikke har løpende avlytting, stilles en dessuten overfor en nærmest umulig avveining av når og hvordan en skal slå til for å stanse en pågående ransplanlegging. Dette vil i stor grad avhjelpe dersom det gis adgang til kommunikasjonskontroll etter strpl § 216 a, også i forhold til strl § 269.

Utvalget viser videre til at det i forebyggende øyemed kan igangsettes kommunikasjonskontroll etter strpl § 222 d dersom ranet inngår i virksomheten til en kriminell gruppe. Dette er en hjemmel som etter politiets syn ikke er tilstrekkelig.

Vilkåret om at strl § 60 a må komme til anvendelse medfører store begrensninger i anvendelsesområdet. For det første er vilkårene etter strl § 60 a generelt sett omfattende og strenge, og det kan i en tidlig fase av etterforskningen være meget problematisk å fremskaffe bevis for gruppens organisering, deltakernes identitet, tilknytning til gruppen, arbeidsoppgaver m.v. Dette er utvalget selv inne på som et problem under pkt 14.3.

Begrunnelsen synes videre å forutsette at politiet til enhver tid har inngående kjennskap til enkeltgruppers sammensetning av personer og gruppens organisering. Dette var tilfellet for noen år tilbake, da politiet hadde inngående kunnskap om det såkalte organiserte ransmiljøet på Østlandet. Utviklingen de senere årene har imidlertid medført at politiet har en langt dårligere oversikt over dette miljøet. Nye personer har kommet til, og det foreligger informasjon om at stadig nye grupper og enkeltpersoner med mer tilfeldige medhjelpere planlegger gjennomføring av grove ran. Utviklingen i Sverige, og til dels også i Norge, viser videre at utenlandske kriminelle står bak en lang rekke ran av denne typen. Dette er miljøer norsk politi har liten eller ingen kunnskap om. Dette avskjærer i praksis politiet fra å benytte kommunikasjonskontroll for å forebygge ran i en lang rekke tilfeller.

Ser man nettopp på utviklingen i Sverige, viser denne en eksplosiv økning i antall grove ran, der brutaliteten blir stadig større, noe som utsetter en lang rekke personer for stor fare. Norsk politi ønsker å stå best mulig rustet mot denne utviklingen. De begrensninger som ligger i adgangen til å kunne benytte kommunikasjonskontroll vanskeliggjør dette. En vil i dag for eksempel ikke kunne igangsette noen form for kommunikasjonskontroll dersom norsk politi mottar informasjon om at tre navngitte personer er på vei mot Norge fra utlandet for å gjennomføre et grovt ran i samarbeid med flere ikke identifiserte norske hjelpere. Idet disse mistenkte passerer grensen til Norge vil de kun være mistenkt for forbund om ran etter strl § 269, og norsk politi vil ha meget begrensede muligheter til å igangsette en grundig etterforskning av saken. En vil være henvist til å eventuelt pågripe de tre mistenkte for overtredelse av § 269, med påfølgende kort straff. Dette fratår politiet enhver mulighet til å etterforske mot miljøer under utvikling, og dermed forebygge at dette etablerer seg ytterligere også i Norge.

Det påpekes også at reglene, slik de nå lyder, synes noe ulogiske og gir enkelte uheldige resultater. Dersom en har grunn til å anta (altså under skjellig grunn til mistanke) at fire personer i et kjent kriminelt miljø har til hensikt å begå et grovt ran som en del av gruppens kriminelle virksomhet, kan kommunikasjonskontroll benyttes for å *avverge* handlingen. Har en grunn til å anta at fire personer som ikke inngår i et organisert kriminelt miljø skal begå det samme ranet, kan metoden ikke benyttes, hvilket i stor grad vil vanskeliggjøre en avverging. Dette til tross for at følgene kan bli like alvorlige for personer som blir involvert.

Dersom man derimot har langt sikrere informasjon om at fire navngitte personer fra ulike miljøer planlegger et ran der våpen og eksplosiver skal benyttes, er man avskåret fra denne metodebruk. Dette vil trolig også gjelde dersom de involverte inngår i et organisert kriminelt miljø, så lenge de i forbindelse med ranet samarbeider på tvers av miljøene. I denne situasjonen kan man verken bruke kommunikasjonskontroll for å avverge ranet, eller for å etterforske og bygge opp en straffesak mot de impliserte. Man kan altså ikke avverge det samme ranet med langt sterkere grad av mistanke, idet de mistenkte ikke tilhører samme miljø. Dette er en lite heldig situasjon, både for politiet og allmennheten. Fra vår side kan en heller ikke se noen logisk begrunnelse for denne forskjellsbehandlingen av saker av samme type.

Ved å åpne for bruk av kommunikasjonskontroll også ved overtredelse av straffeloven § 269 vil disse uheldige konsekvensene forsvinne. Ransplanlegging behandles da likt, uavhengig av hvem den siktede samarbeider med. Dette vil gi politiet mulighet til både å avverge alvorlige og grove ran, og å kunne etterforske og iretteføre en lang rekke flere saker av denne typen. Loven knytter seg i dag i alt for stor grad opp mot de miljøer som

tradisjonelt har begått grove ran, og tar ikke høyde for en utvikling der de kriminelle samarbeider på tvers av grupperinger og landegrenser.

Når det gjelder utvalgets argument om at straffeloven § 269 ikke er tilstrekkelig alvorlig til at metoden bør benyttes, synes dette alene å knytte seg til strafferammen i lovbudet. Dette kan ikke være avgjørende, sammenlignet med adgangen til å benytte metodene i forhold til overtredelse av straffeloven § 162 første ledd. Det vises dessuten til det som er anført vedrørende innslagstidspunkt for metodebruk i forhold til ulike lovbrudd. Som nevnt der ville en i langt større grad hatt adgang til å benytte metoden dersom forberedelseshandlingen ikke hadde vært gjort straffbar i seg selv. Også dette tilsier at det bør åpnes for slik metodebruk overfor den straffbare forberedelseshandlingen. Det faktum at det ikke skilles mellom forberedelse til grovt og simpelt ran i straffeloven § 269 kan eventuell avhjelpes ved at det gjennom intern instruks gis retningslinjer om at metoden ikke skal benyttes der mistanken gjelder simpelt ran, slik det også er gjort i forhold til de simple narkotikaforbrytelsene. Dette avskjærer ikke adgangen til å benytte kommunikasjonskontroll i disse sakene, men vil begrense bruken til et minimum i de mindre alvorlige sakene.

Kommunikasjonskontroll knyttet til person

Utvalget har vurdert hvorvidt tillatelse til kommunikasjonskontroll bør knyttes til person fremfor til kommunikasjonsanlegg, slik ordningen er i dag. Det har ikke funnet grunn til å foreslå en slik endring.

Som det fremkommer av utvalgets redegjørelse, medfører dagens ordning et ikke ubetydelig merarbeid for påtalemyndighet og retten. Det er ikke uvanlig at kriminelle bytter telefon ofte, i de mer ekstreme tilfeller kan dette skje flere ganger daglig. Hver ny oppkobling skal da som hovedregel først foretas etter at retten har avsagt sin kjennelse.

En er enig i at ordningen med identifisering av anlegget i rettens kjennelse medfører praktiske problemer. Samtidig er en enig i at rettssikkerhetshensyn tilsier rettslig prøvelse av ethvert tilfelle der avlytting/kontroll igangsettes, også der begjæringen kun gjelder nytt anlegg i sak der det allerede løper en kommunikasjonskontroll. Hovedproblemet ligger etter vårt syn imidlertid ikke i kravet om rettslig prøving i seg selv, men i det tidstap man får mens begjæring om ny kjennelse behandles av retten. I denne periode vil vesentlig informasjon kunne gå tapt.

Påtalemyndighetens hastekompetanse skal kun benyttes dersom det er *stor fare* for at etterforskningen vil lide. Slik reglen praktiseres i dag ligger derfor terskelen høyt for å benytte hastekompetansen. Dersom terskelen for bruk hastekompetanse senkes noe i saker der det allerede foreligger en kjennelse for bruk av kommunikasjonskontroll, vil en i større grad kunne foreta en hurtigkobling. Muligheten for tap av informasjon vil da minskes. Ved en etterfølgende rettslig prøving (skriftlig) vil dessuten rettssikkerhetshensynene bli ivaretatt fullt ut. Ved å gjennomføre en slik endring vil de praktiske problemer knyttet til identifisering av anlegget bli langt mindre, samtidig som hensynet til den mistenkte bevares. Det foreslås derfor prinsipielt vurdert hvorvidt denne fremgangsmåten kan benyttes, fremfor et forslag om å knytte kommunikasjonskontrollen til person.

Det er i denne sammenheng imidlertid også viktig å se på utvalgets ulike forslag under ett, og hvordan disse vil slå ut praktisk.

Utvalget har foreslått at det skal gjennomføres muntlige forhandlinger for hver enkelt begjæring om skjult metodebruk. Dette vil som hovedregel da også gjelde begjæringer om kommunikasjonskontroll når en mistenkte bytter telefon kommunikasjonsanlegg. Det er også foreslått at samme rettsoppnevnte advokat skal delta under behandlingen av samtlige begjæringer mot en og samme mistenkte i samme sak, og i hele perioden. Som påpekt overfor vil dette kunne medføre store forsinkelser for behandling av begjæringene, noe som i stor grad vil kunne skade etterforskningen.

Dersom man innfører denne ordningen, men samtidig ikke åpner for å knytte kommunikasjonskontrollen til person, vil systemet bli meget tungrodd og etterforskningen etter vårt syn tilnærmet umuliggjort. Bruker man en narkotikasak med fire mistenkte som eksempel, og legger til grunn at disse benytter to telefoner hver, vil det til en hver tid foregå avlytting av åtte telefoner. Dette er et forholdsvis normalt scenario i en mindre narkotikasak. Det er videre normal fremgangsmåte blant de kriminelle at telefoner byttes ofte, særlig nær opptil den kriminelle handlingen, f.eks avhenting av et narkotikaparti. Legges det videre til grunn at alle fire mistenkte bytter ut en av telefonene daglig i en periode på fire dager, vil dette generere 16 rettsmøter i løpet av disse fire dagene. Samtlige rettsmøter skal etter utvalgets forslag berammes med sakens parter. Dette vil i realiteten ikke være praktisk gjennomførbart, i hvert fall ikke innenfor den kort periode en har til rådighet før etterforskningen blir vesentlig skadelidende.

Dersom utvalgets forslag følges på alle punkter, vil det etter vårt syn ikke lenger være praktisk mulig å gjennomføre en kommunikasjonskontroll som ivaretar de strenge rettssikkerhetsgarantier som skal stilles til denne type etterforskning. Tapet av informasjon i påvente av at begjæringer blir behandlet av tingretten vil kunne bli stort. Dette blir enda mer omfattende dersom det må fremsettes ny begjæring hver gang en mistenkt bytter kommunikasjonsanlegg. Kommunikasjonskontrollen vil med en slik ordning kun inneholde bruddstykker av kommunikasjon mellom de mistenkte, noe som vil svekke både etterforskningen og mistenktes rettssikkerhet. Så lenge det gis tillatelse til kommunikasjonskontroll må en også sørge for at den de bevis som innhentes i størst mulig grad gir et helhetlig bilde av de handlinger den mistenkte gjør. Dette vil ikke være tilfellet dersom utvalgets forslag tas til følge på disse tre punktene.

Etter vårt syn må en her velge mellom de ulike forslagene. Dersom en ønsker å innføre obligatoriske rettsmøter og oppnevning av samme advokat for samtlige begjæringer som en hovedregel, må en samtidig åpne for at tillatelse til kommunikasjonskontroll knyttes til person. En annen ordning vil ikke være praktisk gjennomførbar. Dersom en derimot ønsker å opprettholde systemet med at tillatelse knyttes til kommunikasjonsanlegget, må forslaget om muntlige rettsmøter og samme forsvarer vike.”

Østfold politidistrikt uttaler:

Politidistriktet er enig i at det bør åpnes for bruk av kommunikasjonskontroll også i saker som gjelder menneskesmugling og med den begrunnelse som er angitt i utredningen. I saker om menneskesmugling har de impliserte - både gjerningsmann og de(n) som smugles inn i landet – ofte samme interesse i at forholdet ikke blir avdekket, og etterforskningen i slike saker er derfor ofte vanskelig. Ofte er det snakk om organisert kriminalitet med avsenderapparat i utlandet og mottakerapparat her i landet. Kommunikasjonskontroll vil være et godt virkemiddel for å avdekke slik ulovlig virksomhet.

Asker og Bærum politidistrikt uttaler:

”I NOU pkt 16.4.4 konkluderer utvalget med at det i saker omhandlende simpel menneskehandel ikke skal være grunnlag for bruk av kommunikasjonsavlytting. Utvalget viser bl.a. til at behovet for at kommunikasjonsavlytting i denne type saker ikke er godt nok dokumentert. Etter vår oppfatning vil det være klart at kommunikasjonsavlytting vil være et svært nyttig verktøy under etterforskning i menneskehandelsaker, og det vises her til NOU side 190 3. og 4 avsnitt under "Utvalgets *bemerkinger*"

Politidirektoratets merknader:

Metodens anvendelsesområde – de straffbare handlinger

Utvalget har etter innspill fra blant annet Kripos, vurdert om det bør gis adgang til kommunikasjonskontroll i etterforskningen av saker om menneskesmugling, simpel menneskehandel, hallikvirksomhet, forberedelser til seksuelle overgrep mot barn (grooming) og forbund om grovt ran. Utvalget har fremmet forslag om at kommunikasjonskontroll skal kunne benyttes i saker om menneskesmugling. For de øvrige lovbrudd foreslår utvalget ikke noen endringer i adgangen til kommunikasjonskontroll.

Politidirektoratet støtter utvalgets forslag om å tillate kommunikasjonskontroll i saker om menneskesmugling, og viser til den redegjørelse som er gitt av Oslo politidistrikt, som synliggjør behovet for bruk av tvangsmiddelet for denne kriminalitetstypen.

Spørsmålet om utvidelse av anvendelsesområdet for de skjulte tvangsmidler vil bero på en politisk avveining av hvilke virkemidler samfunnet skal tillate brukt i kriminalitetsbekjempelsen. Når utvalget nå har foreslått å utvide adgangen til kommunikasjonskontroll for menneskesmugling, mener direktoratet at dette må ses i sammenheng med menneskehandel.

Menneskesmugling og menneskehandel er nært knyttet sammen under fellesnevneren grenseoverskridende organisert kriminalitet. Kriminaliteten utøves av miljøer og aktører som det erfaringsmessig har vist seg svært vanskelig for politiet å få nødvendig informasjon fra. Det vises til uttalelsen fra Oslo politidistrikt om dette (politidistriktets uttalelse punkt 2.3.2). At det er tale om et kriminalitetsområde hvor politiet har behov for skjulte tvangsmidler må også anses å ligge til grunn for den rettspolitiske vurdering som ligger bak strprl § 216a, idet slik kriminalitet allerede i dag kan være gjenstand for kommunikasjonskontroll, men bare dersom den er organisert, jf. straffeloven § 60a, samt ved grov menneskehandel (straffeloven § 224 fjerde ledd).

Å fremlegge tilstrekkelig bevis for at straffeloven § 60a kommer til anvendelse, på et tidlig stadium av etterforskningen, har i mange tilfeller vist seg krevende. For å gjøre kommunikasjonskontroll praktisk mulig å anvende i slike saker mener direktoratet det derfor bør vurderes om også simpel menneskehandel (straffeloven § 224 første og andre ledd) (straffeloven § 202) skal utgjøre et selvstendig grunnlag for kommunikasjonskontroll etter strprl § 216a.

Direktoratet vil også vise til at det i Danmark og Sverige, som følge av strafferammen for forbrytelsen, er adgang til kommunikasjonskontroll i saker om simpel menneskehandel.

Kommunikasjonskontroll knyttet til person, tjeneste mv.

Politidirektoratet har ikke avgjørende innvendinger mot at det ikke åpnes for kommunikasjonskontroll mot person. Direktoratet mener likevel at problemet med hyppig

skifte av telefoner og simkort bør avbøtes, slik at det ikke nødvendigvis må fattes ny beslutning ved hvert telefonbytte/simkortbytte. Politidirektoratet vil her gi sin tilslutning til Kripos' forslag (Kripos' hørings svar punkt 3.1.3).

Politidirektoratet vil videre vise til at Kripos peker på flere viktige forhold i punkt 3.1.4 og 3.1.5. i sin høringsuttalelse, som direktoratet slutter seg til.

2.4 Romavlytting

Utvalget anser ikke å ha hatt tilstrekkelig grunnlag til å foreta en enhetlig evaluering av reglene om romavlytting. På denne bakgrunn, og at sett i lys av at utvalget ikke har sett det som sin oppgave å overprøve de rettspolitiske vurderinger som ble gjort ved innføringen av reglene, har utvalget ikke funnet å kunne foreslå utvidelser av reglene med hensyn til hvilke straffebud som bør kunne gi grunnlag for iverksettelse av romavlytting.

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.4):

”Utvalget foreslår ikke endringer i reglene om romavlytting. Etter politiets skjønn bør det imidlertid foretas en oppmyking i de materielle vilkårene for slik avlytting. Særlig ved å fjerne kravet til mistanke om overtredelse av strl. § 60a. Dette vilkåret utgjør en betydelig begrensning. Særlig i startfasen av en etterforskning kan det være vanskelig å samle tilstrekkelig informasjon om de mistenkte til å oppfylle dette kravet. I tillegg er vilkårene for når noe rammes av strl. § 60a til en viss grad uklare.

Danmark har et strafferammekrav på 6 år, i tillegg til en del spesielt oppregnede overtredelser, herunder grovt skattesvik. Kriminalitetskravet er noe annerledes utformet i Sverige, men i hovedsak må en forvente en straff på fengsel i 4 år for å kunne benytte romavlytting.

De oppregnede straffebud er i seg selv såpass grove forbrytelser at det synes unødvendig med et krav om at det i tillegg også må være mistanke om overtredelse av § 60a. Eksempelvis bør forsettelig drap alene være tilstrekkelig for å kunne benytte romavlytting. Det samme gjelder for grovt ran og særlig grove narkotikaforbrytelser. For drap kan det etter politiets syn ikke aksepteres at slike forbrytelser forblir uoppløst som følge av manglende metodetilgang.

2.4.1 Tilretteleggingsplikt for tjenestetilbydere

Romavlytting kan skje på flere måter. Den teknologiske utviklingen gjør at det i visse tilfeller er viktig med en tilretteleggingsplikt for nettleverandørene. For kommunikasjonskontroll følger en slik plikt til bistand direkte av bestemmelsen i strlprl. § 216a, 4. ledd, 2. pkt, og en tilsvarende bestemmelse for romavlytting bør være naturlig. Dette kan enkelt gjøres ved en henvisning fra strprl. § 216m, 6. ledd.”

Politidirektoratet viser, i likhet med Oslo politidistrikt og utvalget, til at koblingen mot straffeloven § 60a kan være en praktisk vanskelig terskel for å anvende metoden. Politidirektoratet mener det bør holdes åpent for å gjøre endringer som kan avbøte dagens relativt krevende bevismessige terskel som følge av koblingen mot straffeloven § 60. Som utvalget redegjør for har bruken av bestemmelsen frem til nå vært relativt begrenset, jf. utredningen 17.4.2, og at ytterligere erfaring angivelig vil være hensiktsmessig før eventuelle endringer vurderes nærmere. Sett i lys av målsettingen om at politiets bruk av inngripende metoder skal holdes på et begrenset nivå og at metodene forbeholdes de tilfeller hvor de er

mest tiltrengt, vil direktoratet derfor per i dag ikke tilrå endringer i bestemmelsens anvendelsesområde.

2.5 Teknisk sporing

Kripos uttaler (punkt 3.2):

”Utvalget foreslår at teknisk sporing etter 202b skal kunne tillates i saker om ulovlig våpenomsetning, og at teknisk sporing etter 202c skal kunne tillates dersom forholdet også rammes av strl §60a. Kripos støtter vurderingene til utvalget og er enig i forslaget.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.5):

”Utvalget foreslår at det gis hjemmel til teknisk sporing ved mistanke om overtredelse av våpenloven § 33, 2. ledd. Dette er vi enig i. Vi mener imidlertid at også overtredelse av strl. § 269 nr.1 bør gi hjemmel til slik sporing. Dette bør tillates uavhengig av om det gis adgang til kommunikasjonskontroll i slike saker.

I forslaget til endring av § 100a er det lagt til grunn at spørsmålet om teknisk sporing med hjemmel i § 202b, skal avgjøres av retten (jfr.s.170 sp. 1, tredje avsnitt). I dag er dette en beslutning som treffes på politimesternivå, og i utvalgets lovforslag på s. 369 er ikke dette endret. Spørsmålet om hvor kompetansen til å beslutte teknisk sporing burde ligge, ble drøftet i Ot.prp.nr. 64 (1998-99), og departementet fant den gang at å legge avgjørelsen til påtalemyndigheten var ”både forsvarlig og praktisk”(jfr. nevnte Ot.prp.s.119). Utvalget har ikke gitt noen nærmere begrunnelse for å endre denne fremgangsmåten. Bruk av slik sporing vil først og fremst være et hjelpemiddel under spaning for å ha bedre kontroll på objektet. Beslutningen må som hovedregel treffes raskt, og man vil bare helt unntaksvis rekke å forelegge saken for retten på forhånd. Vi minner om at dette tross alt er et mindre inngripende tvangsmiddel, særlig i de tilfeller hvor peileutstyret f. eks. plasseres på en pakke/koffert som antas å inneholde narkotika for å følge denne (og mistenkte) i saken. Det er etter vår oppfatning ingen grunn til å overføre kompetansen fra politimesteren til retten.”

Politidirektoratet er enig med Oslo politidistrikt i viktigheten av at påtalemyndigheten har hastekompetanse i saker om teknisk sporing. Som følge av at utvalget, i sine drøftinger, ikke synes å ha foreslått noen realitetsendring på dette punkt formoder direktoratet at henvisningen til strprl § 202 b i forslaget til endringer i § 100a beror på en inkurie.

2.6 Utleveringspålegg, ransaking, beslag, postbeslag og postkontroll

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.6):

Utleveringspålegg, ransaking, beslag mv. er behandlet i kap. 19, mens innhenting av trafikkdata er behandlet i kap. 20. Innhenting av trafikkdata skjer i dag ved at politiet fatter en beslutning om beslag, etter at Post og Teletilsynet har opphevet teleoperatørens taushetsplikt. Teleoperatøren utleverer deretter opplysningene. Dette foreslås endret til at retten avsier en kjennelse (eller beslutning) om utleveringspålegg mot teleoperatøren, uten at saken først har vært forelagt Post og Teletilsynet.

2.6.1 Om gjeldende rett

Innledningsvis finner politiet det nødvendig med enkelte synspunkter på utvalgets redegjørelse om gjeldende rett. Det fremgår av pkt. 19.2.1 s. 211 og pkt. 19.2.5 s. 213, at et utleveringspålegg ikke gir politiet rett til å beholde den utleverte tingen, men at politiet i tillegg må fatte en beslutning om beslag. Politiet deler ikke dette synet.

Klart uttrykkes det i NOU 2004:6 pkt. 7.11.1:

”I Rt-1997-470 omhandles sak hvor NetCom AS i medhold av straffeprosessloven § 210, jf § 205 og § 118 annet ledd ble pålagt å utlevere trafikkdata. Her anvendes beslag i tillegg til utleveringspålegg. *Men det er unødvendig når politiet vil få besittelsen i kraft av utleveringspålegget*”.
[uthevet her]

Selv om det ikke er klart uttalt, synes det samme å følge av Ot.pr. nr. 35 (1978-79), og Norsk Straffeprosess, Andenæs, 4. utg. på s. 230 og 324, samt Rt. 1992 s. 904. En er ikke kjent med en praksis eller juridisk litteratur som beskriver samme juridiske forståelse som beskrevet i utredningen. Det ligger i sakens natur at når noe er overlevert politiet, kan politiet beholde det, inntil evt. retten har konstatert det motsatte.

Reglene om utleveringspålegg ble endret i Ot.prp. nr. 64 (1998-1999). Spørsmålene er grundig behandlet i proposisjonen, men uten at det nevnes at et utleveringspålegg må etterfølges av en beslagsbeslutning. Formålet med bestemmelsene om beslag og utleveringspålegg er at politiet skal få hånd om bevismidler. Forskjellen mellom bestemmelsene er at et utleveringspålegg gir besitteren en medvirkningsplikt, men kan kun rettes mot personer med vitneplikt. I tillegg kan et utleveringspålegg kun omfatte bevis, mens beslag kan i tillegg omfatte objekter som kan inndras eller vindiseres av fornærmede.

Etter politiets oppfatning er bestemmelsene om beslag og utleveringspålegg *alternativer* der påtalemyndigheten kan velge hvilket av alternativene som i den konkrete situasjon er mest hensiktsmessig. I den grad det har betydning, forutsettes i det følgende at jussen er å forså slik som politiet legger til grunn. For øvrig vises til riksadvokatens brev til politidistriktene av 2. mars 2010

2.6.3 Postbeslag

Politiet er enig i at postbeslag bør vurderes etter de generelle reglene om beslag.

Politidirektoratet har ikke merknader til utvalgets forslag.

2.7 Innhenting av trafikkdata

Kripos uttaler (punkt 3.3):

”Kripos har utredet politiets bruk av trafikkdata i tilknytning til høringsrunden om Datalagringsdirektivet. I høringssvaret fremkommer en redegjørelse for omfanget av politiets bruk av trafikkdata og kommentarer til forslagene til nasjonal implementering av Datalagringsdirektivet. Høringssvaret følger vedlagt.

Kripos er positive til at regelverket for politiets tilgang til trafikkdata blir mer ensartet. Dersom kompetansen for å utlevere trafikkdata legges til domstolen, er det viktig for politiets effektivitet at det ikke innføres flere kontrollorganer enn nødvendig. Kripos mener derfor at Post- og teletilsynet i så fall bør fratras dagens oppgaver med å gi fritak fra taushetsplikten for teletilbydere slik utvalget foreslår.

Tall fra Post- og teletilsynet⁶ viser at de behandler ca 2.000 saker pr år. Det er grunn til å tro at antall saker kan øke noe om lagringstiden for trafikkdata endres ved en eventuell innføring av datalagringsdirektivet. En overføring av kompetansen til domstolen vil medføre at antallet begjæringer om utleveringspålegg for trafikkdata vil øke drastisk. Det vises til merknadene om de antatte konsekvensene den økte domstolskontrollen vil ha i pkt 2.1.

3.3.1 Sikringspålegg etter strpl §215a

Strpl §215 gir påtalemyndigheten anledning til å pålegge teletilbyderne sikring, såkalt ”frysing”, av trafikkdata. Bestemmelsen har vært trukket frem i forbindelse med debatten om Datalagringsdirektivet, men den er ikke foreslått endret i den forbindelse. Det vises Kripos hørings svar vedr Datalagringsdirektivet, pkt 5.2, hvor sikringspålegg etter strpl §215a er beskrevet (vedlagt).

Av bestemmelsens tredje ledd fremkommer det at mistenkte skal underrettes straks dataene er sikret og han får status som siktet i saken. Bestemmelsen gir ingen mulighet for utsatt underretning overfor siktede til tross for at dette kan være relevant. Den gir heller ingen mulighet for utsatt underretning overfor andre som rammes av sikringspålegget.

Kripos foreslår at en slik hjemmel innføres for at bestemmelsen skal være anvendelig også for skjult etterforskning når andre hensyn taler for at underretning utsettes.

Bestemmelsen bør også harmoniseres i tråd med den endelige utformingen av strpl §210 i forbindelse med eventuell innføring av Datalagringsdirektivet, slik adgangen til å fryse trafikkdata samsvarer med politiets mulighet til å innhente de samme dataene.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.6.4):

”2.6.4 Samtaledata

Utvalget redegjør for dagens forskjellige innhentingsmuligheter av samtaledata, og av hensyn til de berørtes rettsikkerhet, mener utvalget at innhenting av samtaledata bør behandles av domstolene.

Oslo politidistrikt er helt uenige i at rettssikkerhetsmessige hensyn tilsier at samtaledata kun skal kunne utleveres etter domstolsbeslutning. Som kjent vil samtaledata i all hovedsak omfatte hvilke kommunikasjonsanlegg som har hatt forbindelse, herunder samtaleidspunkt og benyttede basestasjoner. Det dreier seg *ikke* om innholdsdata, og etter politiets skjønn er ikke slike samtaledata et betydelig inngrep i personvernet. Vi er enig med Post- og Teletilsynet når de hevder at deres begrensede tilgang til faktum vanskeliggjør avveiningen mellom personvern og etterforskningsmetoder. En begjæring til Post- og Teletilsynet er som regel meget knapp, og erfaringsmessig samtykker tilsynet til opphevelse av taushetsplikten.

Utvalgets forslag vil åpenbart få store negative ressursmessige konsekvenser for både politiet og domstolene. I følge utredningen behandlet Post og Teletilsynet i 2008 1 832 begjæringer om fritak fra taushetsplikten. Dette betyr at politiet måtte ha sendt 1 832 begjæringer til retten, hvilket vil innebære et betydelig ressursuttak i forhold til dagens ordning, både for politi og domstol. Oslo politidistrikt har liten eller ingen tro på at utfallet av en begjæring vil bli annerledes med et slikt system.

⁶ NOU 2009:15, s 126

Strprl. § 230, 2. ledd pålegger finansnæringen forklaringsplikt for politiet, samt at strprl. § 210, 3. ledd gir påtalemyndigheten primærkompetanse til å beslutte utleveringspålegg ovenfor finansnæringen. Utlevering av opplysninger fra finansnæringen vil omfatte opplysninger som gjennomgående vil være betydelig mer inngripende og sensitive enn samtaledata. Politiet kan her få tilgang til hele en persons økonomiske sfære over lang tid, i tillegg til opplysninger om forsikringsavtaler/ skadeoppgjør mv. Opplysningene vil i dette tilfellet ikke bare gjelde transaksjoner og kontoopplysninger, men også grunnlagsdata og bilag mv.

Stortinget har altså tidligere vurdert at politiet selv kan innhente disse opplysningene, enten ved et utleveringspålegg eller ved at finansnæringens ansatte har forklaringsplikt for politiet. I tillegg er det i loven ingen underrettingsplikt til de som rammes. Innhenting av samtaledata er en metode som benyttes i en lang rekke straffesaker. Dette tilsier en enkel prosess, såfremt ingen mothensyn av betydning gjør seg gjeldende.

Departementets avveininger og konklusjoner i Ot.prp. nr. 59 (2003-2004) pkt. 8 har overføringsverdi til nærværende problemstilling:

”Punkt 8.4 Høringsinstansenes syn

Vår erfaring er at det brukes ressurser, både på politi- og domstolssiden, på særlig begjæringer og beslutninger om utleveringspålegg i medhold av strpl § 210 mot organisasjoner med taushetsplikt etter særlovgivningen, i et slikt omfang at det er dekning for Inndragningsutvalgets påstand om at 'uforholdsmessig mye av politiet og domstolenes ressurser må brukes på formelle forhold under finansiell etterforskning'. Samtidig kan vi vanskelig se at en øket adgang for politiet til å innhente de aktuelle opplysninger og dokumentene uten at domstolene involveres, vil utgjøre noen rettssikkerhetsmessige kostnad. ØKOKRIM er derfor meget positiv til regelendringer som avhjelper dette problemet.

Punkt 8.5 Departementets vurderinger

Punkt 8.5.1 Behovet for endringer

Det er først og fremst prosessøkonomiske årsaker som tilsier at personer som utfører arbeid for finansinstitusjoner mv., bør kunne videreformidle opplysninger til politiet, uten hinder av taushetsplikten. Dagens ordning fremstår etter departementets oppfatning som unødvendig ressurs- og tidkrevende. De foreslåtte lovtiltakene antas å ha en positiv effekt på tempoet og effektiviteten både i etterforskningsfasen og i andre ledd av straffesakskjeden. I tillegg til den rettsøkonomiske gevinsten som ligger i at det frigjøres ressurser i politiet, påtalemyndigheten og domstolene, vil lovtiltakene gjøre politiet i stand til raskere å innhente informasjon. I mange saker kan det være av avgjørende betydning å få innhentet informasjon hurtig, for eksempel om bruk av bankkort.”

Konklusjonen ble som nevnt at finansnæringen ble pålagt en forklaringsplikt for politiet.

2.6.4.1 Nærmere om datalagringsdirektivet

I utredningen om innføring av datalagringsdirektivet er det foreslått forholdsvis strenge materielle vilkår for at politiet ved tvangsmidler skal kunne innhente samtaledata. Det må i den forbindelse bemerkes at politiet vil ha en rett (antagelig også en viss plikt) til å be om at representanter for teleselskapene avgir en rettslig forklaring, herunder med et rettslig pålegg om å medbringe opplysninger om samtaledata, jfr. strprl. § 116 jfr. § 237. Retten er for alle praktiske formål pliktig til å etterkomme en slik begjæring. Metodekontrollutvalget presiserer at de ikke foreslår endringer i teletilbyders vitnemål for retten.

Et strafferamme- og mistankekrav vil dermed være et slag i luften, idet et slikt vitnemål kan kreves så lenge det er relevante opplysninger i en straffesak. Et strafferamme- og mistankekrav vil ikke forhindre at politiet får tilgang til opplysningene, men hindre at politiet kan benytte tvangsmiddelsporet, hvilket medfører et større ressursuttak for både politi og domstoler. Riktignok har teleselskapene taushetsplikt ovenfor retten, jfr. strprl. § 118. Imidlertid har departementet en plikt til å gi samtykke til oppheving av taushetsplikten, med mindre det foreligger kvalifiserte grunner. Dersom departementet skulle nekte samtykke, kan retten overprøve departementets avgjørelse. Taushetsplikten skal skape et tillitsforhold til kunden, men tillitsforholdet er ikke like beskyttelsesverdig dersom det er begått straffbare handlinger. En taushetsplikt som ikke står seg for rettens pålegg, vil i all hovedsak kun være et formelt kommunikasjons hinder. For alle praktiske formål vil det ikke være tale om politiet får tilgang til opplysningene, men *hvordan*.

2.6.4.2 Oslo politidistriks forslag

Etter politiets skjønn bør teleselskapene innlemmes blant aktørene oppregnet i strprl. § 230, 2. ledd, slik at de gis forklaringsplikt for politiet og at politiet selv har primærkompetansen til å beslutte utleveringspålegg på samme måte som ovenfor finansnæringen. For at ikke forklaringsplikten kun skal gjelde politiet og ikke retten, må teletilbyderne for sammenhengens skyld fjernes fra strprl. § 118.

Vi benytter anledningen til å nevne at eiendomsmeglerne og revisorene (registrerte og statsautoriserte revisorer), er grupper som også bør innlemmes i strprl. § 230, 2. ledd. Eiendomsmeglerne ble formodentlig uteglemt i den opprinnelige lovendringen.

Forslaget må ses i sammenheng med forslaget om endring i prosessreglene for utsatt underretning, jfr. over.”

Politidirektoratet bemerker at utvalgets forslag innebærer at all innhenting (utlevering) av trafikkdata skal skje etter domstolsbehandling. Forslaget må ses i lys av de forslag som er fremmet i høringen om implementeringen av datalagringsdirektivet, hvor det er fremmet forslag om at innhenting av trafikkdata kun kan skje for lovbrudd med strafferamme på minimum tre år, og kun etter beslutning fra retten, samt en skjerping av kravet til mistanke (fra ”antas å ha betydning som bevis” til ”skjellig grunn til mistanke”), herunder krav om at mistanken må knytte seg mot en konkret person.

Politidirektoratet er naturlig nok innforstått med at spørsmålet om datalagring har vakt betydelig debatt, men kan likevel ikke unnlate å peke på at forslaget vil innebære en klar innstramming i forhold til gjeldende rett, som kan få uheldige konsekvenser for politiets evne til effektiv etterforskning. Politidirektoratet viser ellers til sitt høringssvar av 12. april 2010, i anledning datalagringsdirektivet, som er vedlagt dette høringsbrevet.

2.8 Skjult fjernsynsovervåking mot eller på privat sted

Kripas uttaler (punkt 3.4):

”Utvalget foreslår en utvidet adgang til bruk av skjult fjernsynsovervåking, jfr stpl §202a. Utvidelsen innebærer at det klargjøres at skjult fjernsynsovervåking kan foretas fra offentlig sted mot privat sted, og at politiet på strenge vilkår kan foreta skjult fjernsynsovervåking av privat sted, men ikke i privat bolig.

Kripos deler utvalgets vurderinger av at dette vil være en meget aktuell metode i tilknytning til blant annet romavlytting, og at det vil medføre at romavlytting på denne måten kan målrettes enda bedre.

Kripos er også enig i at skjult fjernsynsovervåking er en egnet metode i andre tilfeller enn som støtte for romavlytting. Eksempelvis egner den seg meget godt når politiet avdekker narkotikadepoter som oppbevares i fellesområder i boligkomplekser. Regelmessig får politiet kunnskap om narkotika som er gjemt i slike områder og det er behov for å knytte mistenkte til narkotikabeslaget. Utfordringen er at det er vanskelig å foreta spaning i slike områder, og det er usikkert når mistenkte vil dukke opp. En egnet fremgangsmåte vil være å erstatte narkotikaen med en lignende pakning og etablere fjernsynsovervåking for bevissikring. Tilsvarende kan man tenke seg om andre viktige bevismidler som er gjemt på privatområde, eksempelvis ransutstyr, penger, drapsvåpen mv.

En målrettet fjernsynsovervåking av konkrete steder på privatområde hensyntar også forholdet til tredjeperson bedre enn eksempelvis en overvåking av et inngangsparti av en boligblokk hvor alle som går inn/ut vil bli filmet. Personvern hensyn taler slikt sett for at en målrettet overvåking på privat sted er et mindre inngrep.

Det bør innføres hastekompetanse i strpl §202a slik at dette fremkommer på samme måte som de øvrige bestemmelsene for skjult etterforskning, eventuelt at det henvises til strpl §216d. Pr i dag har dette vært løst ved at det kun er ”vedvarende” fjernsynsovervåking som trenger tillatelse. Hastekompetanse bør etter Kripos’ syn positivt fremgå av bestemmelsen.

Videre er det uteglemt innbrudds adgang i utformingen av bestemmelsen slik utvalget i drøftelsen konkluderer med at det er behov for. Kripos er enig i at dette er nødvendig.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.7):

”Det vises til utvalgets drøftelser på s. 222 flg. og lovforslaget på s. 368-369.

Første ledd i lovforslaget er stort sett en videreføring av gjeldende rett. Riktignok omfatter dagens bestemmelse bare overvåking *på* offentlig sted, men rettspraksis har tillatt en viss adgang til slik overvåking fra offentlig sted mot privat sted, f. eks. inngangspartiet til en boligblokk e. l. Vi er enig i den foreslåtte endringen i ordlyden. Vi er videre enige i at det gis tillatelse til skjult fjernsynsovervåking *på* privat sted, og er innforstått med at adgangen til slik overvåking vil være snevrere enn på offentlig sted. Utvalget foreslår å tillate dette i samme type saker som ved kommunikasjonsavlytting. Det antas å være et riktig utgangspunkt, men lovforslaget må tilpasses eventuelle endringer i § 216a (se ovenfor).

Etter forslaget kan skjult fjernsynsovervåking ikke finne sted i privat bolig. Hva som ligger i begrepet ”privat bolig” er bl.a. omtalt på s. 362 (til politiloven § 17d) og s. 409. Vi forstår det slik at det er denne forståelse av begrepet som legges til grunn her. (Vedlegg 3 – Høgberg og Stub – synes å ha en for vid fortolkning av dette i sin omtale av GrL § 102.)

Med dette som utgangspunkt vil det likevel oppstå en del grensetilfeller. Hva med et hotellrom som leies for kort tid, eller fengselscelle, lugar el. Som heller ikke er naturlig å omtale som privat bolig. Bortsett fra fengselsceller vil disse stedene bare brukes for et kortere tidsrom. Vi antar derfor at dette ikke kan anses som ”privat bolig” (med mulig

unntak for celle), men er samtidig innforstått med at skjult fjernsynsovervåkning i slike tilfeller lett kan bli ansett for å være et uforholdsmessig inngrep.

Et særlig praktisk tilfelle er de såkalte ”dekkleiligheter” som kriminelle ofte benytter seg av. De er gjerne innredet og utstyrt som en ”privat bolig”, men de brukes hovedsakelig til å planlegge straffbare handlinger, som oppbevaringssted for narkotika, tyvegods, redskaper og utstyr for bruk ved straffbare handlinger, gjemmeded for mistenkte eller etterlyste personer etc. Det kan tenkes at noen av de som eier/leier leiligheten overnatter på stedet fra tid til annen, men at den for øvrig ikke benyttes av noen som ordinære bolig. Vi antar at slike leiligheter ikke faller inn under forbudet mot skjult fjernsynsovervåkning.

En annen situasjon som har blitt presentert som en aktuell problemstilling, er at politiet under hemmelig ransaking av en privat bolig avdekker et parti narkotika som er lagret f. eks. i et skap. Spørsmålet er så om man kan overvåke skapet – og *kun* det – for å avdekke hvem som henter stoffet. Er kamera rettet bare mot skapet vil dette i utgangspunktet ikke være personovervåkning, og skulle derfor kunne gjennomføres (jfr. ordlyden i lovforslaget § 202a tredje ledd).

Når det gjelder utformingen av bestemmelsen (jfr.s.368), har første ledd en henvisning til personopplysningsl. § 40, som i sin tur henviser til samme lov § 36, og i sistnevnte bestemmelse finner man definisjonen av begrepet ”fjernsynsovervåkning”. Denne er for øvrig liklydende med lovforslagets tredje ledd. Vi mener at definisjonen av ”skjult fjernsynsovervåkning” bør fremgå av § 202a, 1. ledd uten henvisning til personopplysningsloven, og at man i annet eller tredje ledd – eventuelt – viser til første. Lovforslagets tredje ledd har samme forståelsen av begrepet ”skjult fjernsynsovervåkning” som någjeldende bestemmelse. Etter ordlyden regulerer altså ikke loven overvåking (heller ikke på privat område) så lenge den ikke å betrakte som ”personovervåkning” og/eller ikke er ”vedvarende”. Dette er vel ikke utvalgets mening? Slik vi oppfatter utvalget, krever all skjult fjernsynsovervåkning på privat sted rettens beslutning, og i privat bolig er all slik overvåkning forbudt. Dette bør eventuelt komme klart til uttrykk i bestemmelsen.

På s. 225 foreslår utvalget å innføre en ”innbruddshjemmel” tilsvarende det vi har i strprl. § 216m, 5. ledd. I lovforslaget på s. 368-369 er dette utelatt. Vi foreslår at det innarbeides et eget ledd i bestemmelsen som lyder slik:

”Når retten ikke bestemmer noe annet, kan politiet foreta innbrudd for å plassere eller fjerne utstyr som er nødvendig for å gjennomføre fjernsynsovervåkingen.”

En begjæring til retten etter bestemmelsens første ledd bør, som i dag, behandles som kontorforretning. Denne fremgangsmåten har vært benyttet siden bestemmelsen ble innført ved lov v 15. mars 1991 nr. 5, og vi kan ikke se at det er fremkommet vektige argumenter. Den mer omstendelige behandlingen med rettsmøte, oppnevning av advokat i medhold av § 100a m.v. savner etter vår mening tilstrekkelig begrunnelse. Når det gjelder eventuell oppnevning av § 100a-advokat bemerkes at det ikke er et krav om noen bestemt mistenkt, for å kunne treffe beslutning etter dagens § 202a (utkastet § 202a, 1. ledd). Det kan være at politiet begjærer tillatelse til overvåking av en offentlig plass hvor det er mistanke om at det omsettes narkotika eller tyvegods. I slike tilfeller vil det ikke være noen mistenkt som § 100a-advokaten kan representere.

§ 202a – slik den lyder i dag – har ingen hastebestemmelse. Med en utvidelse av bestemmelsen som foreslått av utvalget, bør det gis en hastebestemmelse på samme måte

som ved §§ 200a, 216a, m.fl. Dagens bestemmelse regulerer som nevnt kun ”vedvarende” fjernsynsovervåking, slik at overvåking som pågår i et kortere tidsrom, ikke kan anses som ”vedvarende”, og således falle utenfor det som reguleres i bestemmelsen. Dette har så langt avhjulpet det problemet som oppstår når det haster å få satt i gang overvåkingen.”

Telemark politidistrikt uttaler:

”For skjult fjernsynsovervåking støttes utvalgets forslag om å tillate dette også mot privat sted. Politimesteren i Telemark mener at det også bør være anledning til skjult fjernsynsovervåking inne på privat sted, slik utvalget foreslår. Det er imidlertid vanskelig å forstå hvorfor dette skal begrenses til fellesarealer slik som oppgang, loft og kjeller. Begrunnelsen for å gi en slik anledning til fjernsynsovervåking er blant annet å effektivisere romavlytting og gjøre slik avlytting mer presis. Denne begrunnelsen tilsier ingen slik begrensning som utvalget foreslår. På de samme vilkår som for kommunikasjonskontroll, eventuelt de vilkår som gjelder for romavlytting, bør det være adgang til skjult fjernsynsovervåking også av beboelsesrom.”

Politidirektoratet kan i hovedsak slutte seg til merknadene fra Kripos og Oslo politidistrikt.

Direktoratet vil herunder påpeke viktigheten at anvendelsesområdet omtales nærmere i forarbeidene, jf. innspillene fra Oslo politidistrikt. Direktoratet er også enig med politidistriktet at forslaget unntak for privat bolig må vurderes ut fra om boligen faktisk brukes som privat bolig, slik at dekkleiligheter mv. som kriminelle måtte benytte i kortere eller lengre perioder som ledd i sin kriminelle virksomhet, ikke omfattes av unntaket. Det kan ikke være husværers art som i seg selv er avgjørende.

Politidirektoratet kan ikke se at det foreligger tilstrekkelig tungtveiende grunner til å tillate fjernsynsovervåking i privat bolig, jf. merknadene fra Kripos og Telemark- og Oslo politidistrikt om overvåking av steder i privat bolig hvor det er gjort funn av narkotika, våpen mv.

Politidirektoratet vil ellers fremheve Kripos’ merknad om at påtalemyndigheten bør gis hastekompetanse i disse sakene.

2.9 Særlig om tvangsmiddelbruk i avvergende og forebyggende øyemed

Kripos uttaler (punkt 3.5):

”Kripos støtter utvalgets forslag om å innta strl §233 (uten knytning til strl §60a) i listen over straffebud i strpl §222d. Videre er vi enig i at strl §162 tredje ledd, jfr §60a fortsatt bør inngå i bestemmelsen slik utvalget foreslår (s 233, første spalte). Imidlertid synes §162 tredje ledd, jfr §60a å ha falt ut i lovendringsforslaget i utredningens s 372. Dette beror formentlig på en utilsiktet feil.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.8):

”Vi finner ikke grunn til å kommentere de problemstillinger som er reist i forhold til Grl. § 102, eller den del av bestemmelsen som utelukkende gjelder saker som hører under PST.

Utvalget gir på s. 233 uttrykk for tvil om overtredelse av strl. § 162, 3. ledd jfr. § 60a, bør gi grunnlag for bruk av tvangsmidler i avvergende øyemed, men konkluderer med at det ikke fremmes noe endringsforslag om dette. I lovforslaget på s. 372 er imidlertid henvisningen til

nevnte bestemmelser utelatt. Selv om tvangsmidler i avvergende øyemed er mindre praktisk i narkotikasaker bør det, som fremholdt av utvalget, ikke foretas noen endring her.

Det er videre foreslått at overtredelse av strl. § 233 bør gi grunnlag for slik tvangsmiddelbruk, uten at tilleggskriteriene (§ 60a eller 132a) er oppfylt. Dette er i tråd med vårt innspill til utvalget og vi støtter forslaget.

For øvrig er vi enige i at den nye utformingen av bestemmelsen gjør den klarere enn slik den lyder i dag. Dette gjelder særlig med hensyn til vilkåret om at tvangsmiddelbruken må skje som ledd i etterforskning. Vi er også enig at kriteriet ”rimelig grunn til å tro” ikke bare må gjelde i relasjon til om noen kommer til å begå en alvorlig forbrytelse, men også i relasjon til at noen allerede, som ledd i forberedelsen til denne, har begått en straffbar handling som kan medføre fengselsstraff (jfr. s. 358 sp. 1, annet avsnitt).”

Østfold politidistrikt uttaler:

”Når det gjelder spørsmålet om bruk av skjulte tvangsmidler i avvergende eller forebyggende øyemed er en enig med utvalgets mindretall som mener at slik bruk ikke er i strid med Grunnloven § 102, som forbyr husinkvisisjon i andre enn kriminelle tilfeller, idet en mener at slik bruk faller innenfor begrepet ”kriminelle Tilfælde”.”

Politidirektoratet bemerker at tvangsmiddelbruk i forebyggende øyemed, jf. politilovens bestemmelser, er forbeholdt PST. Den grunnlovsmessige vurdering som er foretatt, og som innebærer at romavlytting i privat bolig i forebyggende øyemed anses grunnlovsstridig, berører derfor i utgangspunktet ikke det alminnelige politi, og direktoratet finner ikke grunn til å kommentere spørsmålet nærmere.

2.10 Dataavlesning

Kripes uttaler (punkt 3.6):

”Behovet for dataavlesning har aktualisert seg i takt med den teknologiske utviklingen, særlig ved kryptering av informasjon. Denne utviklingen medfører at eksisterende metoder ikke lenger gir politiet like mye informasjon som var tilsiktet fra lovgivers side da hjemlene ble gitt. Utvalget har foreslått regler som skal tillate politiet å ta i bruk dataavlesning med det formål å opprettholde effektiviteten av eksisterende metoder. Utvalget begrenser imidlertid bruken av dataavlesning til å være en gjennomføringsmåte for kommunikasjonskontroll.

Dette til tross for at utvalget også anerkjenner at bruken av kryptering av kommunikasjon øker, og vil fortsette å øke i fremtiden.

3.6.1 Dataavlesning i forbindelse med kommunikasjonskontroll

Utvalget har funnet det tilstrekkelig dokumentert at kommunikasjonskontroll har blitt, og formodentlig i enda større grad vil bli, vanskeliggjort på grunn av den teknologiske utviklingen. For at kommunikasjonskontroll skal forbli en effektiv metode, har utvalget foreslått dataavlesning for å muliggjøre kommunikasjonskontroll.

Utvalget foreslår en utvidelse av KK-bestemmelsene, slik at politiet kun vil få en adgang til den informasjonen som kommuniseres til og fra kommunikasjonsanlegget. Adgangen tillater politiet å bruke ”dataavlesning” (som vil innebære innbrudd i anlegget). Forslaget

begrenser dataavlesningen til å gjelde informasjon som kommuniseres til eller fra datasystemet.

Kripos er enige i at utvalgets forslag i de fleste tilfeller vil løse politiets utfordringer som vanskeliggjør kommunikasjonskontroll – i særlig grad kryptering – men mener at forslaget ikke går langt nok i forbindelse med ransaking av datasystemet, se pkt 0.

Utvalgets forslag betyr at avlyttingspunktet flyttes fra teletilbyderen ("den lukkede transportfasen") og inn til mistenktes kommunikasjonsanlegg før den krypteres og gjøres uleselig for politiet ("den åpne transportfasen"). Kripos er enig i at noe annet ville føre til at kommunikasjonskontroll som metode gradvis vil ha mindre verdi.

Kripos kan bekrefte at det brukes krypterte nettforbindelser og nettsesjoner i saker hvor kommunikasjonskontroll har vært benyttet, og at det ofte forekommer krypterte autentiseringsdata (passord og adgangskoder til internettjenester) som politiet ikke kan dra nytte av pga krypteringen. Etterforskningen er ofte vesentlig tyngre uten slike data i lesbar form.

Det som uten tvil vanskeliggjør kommunikasjonskontroll er kryptering av hele nettforbindelsen eller nettsesjonen, og de fleste krypteringsprotokollene som brukes i dag for kommunikasjon benytter vilkårlige nøkler som skiftes ut jevnlig. Den populære tjenesten Google Mail er et eksempel hvor nettsesjonen (alle datapakkene mellom Googles server og brukers dataanlegg) krypteres uten at brukeren gjør dette valget selv.

Utvalget foreslår at det skal stilles et krav om at vanskeligjøringen skal være dokumentert og at tradisjonell kommunikasjonskontroll skal ha vært forsøkt før det gis tillatelse til dataavlesning i forbindelse med kommunikasjonskontroll. Kripos mener at dette er et lite hensiktsmessig vilkår. Det bør være nok at tradisjonell kommunikasjonskontroll er vurdert og funnet utilstrekkelig, og at det gis en særskilt begrunnelse for dette. Ellers vil politiet risikere å miste viktig informasjon i en periode hvor man gjør et forsøk på tradisjonell kommunikasjonskontroll, til tross for at politiet har grunn til å tro at mistenkte benytter krypterte tjenester eller andre beskyttelsestiltak som vanskeliggjør kommunikasjonskontroll. Denne informasjonen kan eksempelvis ha fremkommet gjennom kommunikasjonskontroll av mistenktes telefon eller fra annen etterforskning.

3.6.2 Dataavlesning i forbindelse med ransaking og beslag

Utvalget foreslår også at det skal inntas en mulighet for datainnbrudd som gjennomføringsmetode for hemmelig ransaking etter strpl §200a, hvilket gir mulighet for hemmelig ransaking uten politiets fysiske tilstedeværelse. Kripos mener at det allerede er en slik adgang etter dagens regler.

Som utvalget bemerker er det ikke tradisjon for å beskrive gjennomføringsmåter for de enkelte tvangsmidler i detalj i straffeprosessloven⁷. Kripos mener at datainnbrudd kan være en gjennomføringsmåte av ransaking av datasystem hvor det foreligger en beslutning om ransaking etter strpl §192, eventuelt med utsatt underretning etter strpl §200a. Politiet kan etter Kripos oppfatning bryte seg inn i et datasystem på samme måte som man kan bryte seg inn i en leilighet, som ellers ville være et straffbart innbrudd etter strl §147.

⁷ NOU 2009:15, s 244, 2.spalte nederst

Skulle det likevel være behov for å klargjøre adgangen i loven, mener Kripos at dette naturlig hører hjemme i strpl §200.

Det er utvilsomt at politiet kan ransake og ta beslag i en datamaskin eller annet informasjonssystem, eksempelvis en kopimaskin, når vilkårene etter strpl §192 og §203 foreligger. De påfølgende datatekniske undersøkelsene vil være avgjørende for hvor stor del av innholdet av den beslaglagte datamaskinen eller informasjonssystemet politiet kan dekode og gjøre lesbart. Store deler av innholdet kan være kryptert. Det er altså ikke tilgangen til beslaget som er problematisk, men i hvor stor grad den teknologiske utviklingen hindrer at beviset kan fremkalles. Dersom politiet hadde funnet en universalmetode for å fremkalle alle tenkelige dataspor ved å knekke en hver kryptering, ville bestemmelsene om ransaking og beslag hatt like stor betydning som tidligere. Slik er det imidlertid ikke. Den teknologiske utviklingen har gjort at elektroniske bevis er mindre tilgjengelige nå enn før.

Elektroniske bevis er utvilsomt av stor betydning. Bruken av elektroniske hjelpemidler har økt drastisk de siste tiårene. Mye av det som tidligere forelå i papirform foreligger nå elektronisk. Det sendes ikke lenger brev, men e-post. Notater skrives ikke på notatlapper, men på en datamaskin. Det innhentes ikke plantegninger over bankhvelv, men viktig informasjon finnes via internett eller mottas elektronisk på et annet lagringsmedium. Når dette blir gjort utilgjengelig for bevissikring ved at det er kryptert, har effekten av ransaking og beslag som metoder blitt vesentlig redusert.

For å illustrere endringen den teknologiske utviklingen har medført tas det utgangspunkt i to hypotetiske situasjoner – en før den teknologiske utviklingen hadde kommet så langt og en fra dagens situasjon.

Det første tenkte tilfellet er noen år tilbake i tid;

Politiet ransaket hos en mistenkt, og under ransaking ble en safe funnet. Politiet hadde grunn til å tro at viktige bevismidler var oppbevart i safen. Politiet fikk ikke åpnet safen og mistenkte ville ikke opplyse koden. Politiet tok med seg safen til kontoret og tilkalte all ekspertise som var mulig. Men til tross for dette fikk ikke politiet åpnet safen. Saken mot mistenkte lot seg derfor ikke løse fordi bevisene var utilgjengelige. Av dette lærte mistenkte at så lenge safen var lukket og alle bevisene var gjemt i denne, var det liten risiko for å bli tatt. Politiet lærte at de ved neste tilsvarende situasjon måtte stå på utsiden av mistenktes hus og være sikre på at safen var åpen i det de slo til, og at innholdet kunne sikres mens safen var åpen.

Det andre tenkte tilfellet er fra dagens situasjon;

Politiet ransaket hos mistenkte, og hans datautstyr, kopimaskiner, GPS-apparater mv blir beslaglagt. Politiet hadde grunn til å tro at viktig bevismateriale var oppbevart på mistenktes datautstyr. Fordi store deler av innholdet enten er beskyttet med kryptering som ikke lar seg knekke, eller fordi informasjonen ikke lagres på enhetene (flyktige data) får ikke politiet tilgang til hovedbevisene mot mistenkte. Mistenkte må løslates og saken henlegges. Av dette lærte mistenkte at kryptering vanskeliggjør politiets etterforskning og at det sikrer dem mot å bli tatt. Politiet lærte at ransaking og beslag hadde blitt vanskeliggjort gjennom den teknologiske

utviklingen, og at den eneste måten å få tilgang til de viktige krypterte dataene var å slå til mens de var åpne hos mistenkte.

Disse to eksemplene beskriver det samme problemet, nemlig politiets tilgang til avgjørende informasjon for etterforskningen. I begge tilfellene ligger informasjonen på eller i gjenstander politiet har lov til å beslaglegge etter strpl §203.

Det problematiske i det siste tilfellet er at det ikke finnes noe annet alternativ enn å beslaglegge informasjonen mens den er hos mistenkte, det vil si mens mistenkte selv har åpnet krypteringen. Dette skyldes at krypteringsnøklene som beskytter informasjonen som regel er flyktige, og ikke lagret, det er ikke snakk om et brukernavn og passord. Et teknologisk kappløp med krypteringsløsninger er ikke gjennomførbart. I den elektroniske hverdagen er safe erstattet med kryptering. I begge de skisserte tilfellene er løsningen å slå til mens "safen" er åpen.

Utvalget drøfter i pkt 23.2.3 dataavlesing opp mot *sensitivitetsprinsippet*. Kripos' utgangspunkt er at ransaking av et datasystem er likestilt med ransaking for øvrig. Enhver ransaking etter strpl §192 stiller politiet overfor de samme problemstillinger som utvalget drøfter, nemlig at politiet må søke gjennom en rekke ting/gjenstander/informasjon for å finne ting som "*antas å ha betydning som bevis*" etter strpl §203. Det innebærer at politiet ved en tradisjonell ransaking av en bolig går gjennom tidvis meget personsensitiv informasjon som håndnotater, dagbøker, bilder av personlig karakter, brev, forretningshemmeligheter mv. Deretter gjøres det en vurdering av hva som har bevisverdi i den konkrete saken. Typen opplysninger som gjennomgås i forbindelse med en tradisjonell ransaking skiller seg ikke fra opplysninger som forefinnes i et datasystem. Det er i begge tilfeller opplysninger som kan være av meget personlig karakter, og som ikke er ment for andre enn besitteren. Det er som oftest opplysninger som ikke er tenkt kommunisert til andre. Likevel kan politiet vurdere at opplysningene har betydning som bevis.

Utvalgets vurderinger stiller elektroniske bevis i en unaturlig stilling til tross for at de etter Kripos oppfatning ikke skiller seg fra øvrige opplysninger som kan fremskaffes ved tradisjonell ransaking. Det er den teknologiske utviklingen som har gjort at opplysningene nå forefinnes elektronisk og ikke som fysiske bevis, eksempelvis som e-post i stedet for brev. En tilnærming hvor ransaking av datasystemer sidestilles med ordinær ransaking taler for at dataavlesing bør tillates.

Utvalget nevner særskilt datasystemer som inneholder særlig sensitiv informasjon, eksempelvis et datasystem på et legekontor. Kripos er enig i at denne type informasjon står i en særstilling, men dette kan reguleres med unntaksbestemmelser slik det er gjort for kommunikasjonskontroll, se strpl §216c annet ledd.

Kripos mener det som skiller dataavlesing fra tradisjonell ransaking, er at det av teknologiske årsaker må gjennomføres fortløpende (kontinuerlig) om det skal være gjennomførbart i krypterte systemer, se pkt 0 nedenfor. En fortløpende ransaking er etter Kripos' syn et større inngrep enn en enkeltstående ransaking, og utgjør et større inngrep i personvernet enn tradisjonell ransaking etter strpl §192. I en mellomstilling står gjentatt ransaking, som også omtales under punkt 0 nedenfor.

Videre er det et større inngrep dersom ransakingen foretas uten at mistenkte underrettes. Men her skiller ikke dataavlesing seg fra tradisjonell ransaking, som også kan foretas uten

underretning etter reglene i strpl §200a (hemmelig ransaking). Det er den utsatte underretningen som begrunner at saken må være av en viss alvorlighetsgrad for at inngrepet skal kunne forsvares.

Kripos mener det må tas stilling til om det skal tillates *forløpende ransaking* av datasystem, for at ransaking som metode skal ha samme effekt som tidligere, se pkt 0.

Utvalget beskriver at behovet for nye tvangsmidler eller utvidelse av eksisterende hjemler må bygge på solid begrunnelse av behovet. Det er vanskelig for politiet å ha en begrunnet oppfatning av hvilken informasjon en ikke får tilgang til når krypteringen ikke kan brytes. Det kan være andre grunner for å kryptere informasjon enn for å skjule kriminalitet. Stadig mer informasjon i datasystemer blir kryptert av programvaren uten at brukeren selv er klar over det. Uavhengig hva som er årsaken til at informasjonen blir mindre tilgjengelig, er det uansett en utvikling som utvilsomt gjør metodene ransaking og beslag mindre anvendelige. Det en kan slå fast med sikkerhet er at mye informasjon som tidligere var tilgjengelig ved en fysisk ransaking nå lagres elektronisk, som nærmere beskrevet ovenfor. Slik sett er det ikke vanskelig å begrunne behovet for at politiet må gis adgang til å bruke metoder som er egnet til å bryte en elektronisk kryptering, på samme måte som nødvendige metoder kan benyttes for å bryte opp en safe.

3.6.3 Ransaking uten fysisk tilstedeværelse

Kripos mener dagens ransakingshjemler også gir adgang til ransaking uten fysisk tilstedeværelse. I praksis vil dette ofte innebære ransaking via elektroniske nettverk, typisk internett. Ved ransaking av virtuelle rom blir det ganske meningsløst å snakke om fysisk tilstedeværelse; det vil være programvare som er ”til stede” og gjør jobben for politiet. Det mest praktiske vil være hemmelig ransaking, jf strpl §200a, men også ordinær ransaking kan tenkes. Eksempelvis kan en slik ordinær ransaking være at politiet ransaker mistenktes e-post- eller facebookkonto etter at mistenkte er pågrepet, ved at brukernavn og passord beslaglegges eller at mistenkte opplyser dette til politiet.

3.6.4 Gjentatt versus fortløpende ransaking og behov for lovendring

Det kan stilles spørsmål ved om dagens ransakingshjemler gir adgang til å gi tillatelse til mer enn én ransaking av samme objekt om gangen

Det er på det rene at en og samme ransakingsbeslutning kan omfatte flere mistenkte/flere objekter. Det er ikke noe vilkår at ransakingen utføres på et bestemt tidspunkt, og heller ikke at ransaking mot samtlige objekter finner sted samtidig. Det er også tillatt å ta seg inn på åstedet flere ganger, dersom ransakingen av praktiske grunner må avbrytes før den er ferdig gjennomført. Da dreier det seg fortsatt om samme ransaking. Det er videre på det rene at samme objekt kan ransakes flere ganger i samme sak, dersom vilkårene er til stede hver gang og det gis ny beslutning for hver gang.

Spørsmålet er om samme objekt også kan ransakes flere ganger med grunnlag i en og samme beslutning, dersom retten etter en konkret vurdering finner at vilkårene er tilstede over en gitt tidsperiode. Lovens ordlyd er ikke til hinder for dette. Rettstilstanden synes imidlertid uavklart. I NOU 2004: 6 s 93 andre spalte sier utvalget at ”*kommunikasjonsavlytting kan gjelde et bestemt tidsrom, mens en ransakingstillatelse er begrenset til én undersøkelse*”, uten å problematisere dette nærmere. Dette er også lagt til grunn av metodekontrollutvalget i utredningen s 246, 1. spalte 4. avsnitt.

Det at ransakingsbestemmelsen tradisjonelt har vært forstått og praktisert slik at det kun besluttes én ransaking av samme objekt om gangen kan blant annet skyldes at ”gjentatt ransaking” er lite aktuelt i en åpen etterforskning. Dette fordi ransakingen etter sin art er avslørende. Når ransaking først er gjennomført og åstedet frigitt, er det lite hensiktsmessig å foreta ny ransaking på et senere tidspunkt, med mindre det i mellomtiden har utviklet seg en ny situasjon som foranlediger en helt ny vurdering og beslutning.

I en skjult etterforskning er situasjonen ganske annerledes. Den tradisjonelle forståelsen av §197 forhindrer derfor ikke at bestemmelsen i et gitt tilfelle vurderes annerledes når man står overfor en hemmelig ransaking med hjemmel i §200a.

Som eksempel på hemmelig ransaking av et fysisk rom kan nevnes et tilfelle hvor politiet besitter informasjon om at en bestemt leilighet vil bli brukt som depot for et narkotikaparti som skal innføres til Norge. Man vet imidlertid ikke når partiet vil ankomme. Kommunikasjonskontroll kan gi politiet en pekepinn om dette. Men det vil uansett være et behov for å gå inn og sjekke leiligheten med jevne mellomrom. Dette kan selvsagt løses ved at retten tar stilling til spørsmålet hver eneste gang politiet skal inn og undersøke. Men det er som nevnt intet ved ordlyden i §200a, jfr §197 som hindrer retten i å gi politiet tillatelse til å undersøke samme leilighet flere ganger over en gitt tidsperiode.

Det samme behovet for fortsatt ransaking gjelder for et virtuelt rom i cyberspace. I forbindelse med skjult etterforskning er det ofte behov for gjentatt ransaking av elektroniske lagringsmedier fordi innholdet endres. En e-postkonto hvor det jevnlig tilkommer nye bevis av vesentlig betydning for saken vil det eksempelvis være nødvendig å ransake med jevne mellomrom. Teknisk sett kan politiet gjennomføre ransakingen ved bruk av dataprogrammer. At retten i et slikt tilfelle gir tillatelse til flere ransakinger i samme beslutning er som nevnt forenlig med lovens ordlyd.

Hvor hyppige ransakinger det skal gis tillatelse til, og hvor lang tidsperiode, hører naturlig inn under forholdsmessighetsvurderingen i strpl §170a. I denne vurderingen vil også objektet for ransaking være relevant. Det må eksempelvis anses mer inngripende å ransake mistenktes bolig enn å ransake en e-postkonto som er opprettet med det formål å tjene som informasjonskanal for de mistenkte som ledd i den straffbare handling. Omfanget av beslutningen vil også avhenge av mistankens styrke og hvor sentralt ransakingsobjektet synes å være. Første gang man ransaker et objekt kan det være naturlig at det gis en engangsbeslutning. Dersom denne og senere ransakinger avdekker et mønster som viser at det jevnlig tilkommer nye bevis av vesentlig betydning, kan det være forholdsmessig å gi en videre beslutning etter hvert.

Spørsmålet er om retten skal gi fullmakt til et visst antall ransakinger. Som nevnt gir den tradisjonelle forståelsen av ransakingsbestemmelsen ingen begrensning i antall ganger man kan gå inn og ut av det rom eller objekt som ransakes, såfremt det dreier seg om samme ransaking. Hvor lenge man har behov for å holde på avhenger av hvor omfattende arbeidet med å sikre bevismaterialet er. Eksempelvis vil et drapsåsted vanligvis måtte undersøkes over noe tid før alle bevis er sikret.

Spørsmålet om gjentatt ransaking hjemles i dagens regelverk er etter det en kjenner til ikke avklart av Høyesterett. Kripes kjenner imidlertid til at problemstillingen ved enkelte anledninger har vært prøvd av både tingrett og lagmannsrett.

Som eksempel nevnes en skjult etterforskning ved Kripos for noen år tilbake (som ikke lenger er taushetsbelagt) hvor tingretten ga tillatelse til å ransake en e-postkonto. Etterforskningen viste at de mistenkte benyttet kontoen til å utveksle informasjon om det straffbare forhold, særlig om forestående møtevirksomhet. Siden de mistenkte var svært forsiktige i sin telefonbruk, var hemmelig ransaking av e-postkontoen et nødvendig supplement til den øvrige etterforskningen. KK-bestemmelsen ga som kjent ikke hjemmel til å sikre dette bevismaterialet, siden det ikke var snakk om e-post som ble sendt fra et kommunikasjonsanlegg til et annet. Informasjonen ble derimot utvekslet ved at mistenkte skrev utkast til meldinger, som ble lagret på kontoen. Enhver med tilgang (passord) kunne logge seg inn og lese utkastet. Kontoen fungerte følgelig som en slags oppslagstavle, hvor beskjeder ble formidlet uten å bli sendt fra A til B. Politiet hadde i dette tilfellet riktig passord. Det tilkom jevnlig ny informasjon på kontoen, og det var derfor behov for flere ransaker. Tingretten ga på denne bakgrunn tillatelse til gjentatt ransaking. Kjennelsen ble ikke påanket av §100a-forsvareren.

På denne bakgrunn antar Kripos at det med hjemmel i nåværende §197 er anledning til å beslutte flere ransaker av samme objekt i en avgrenset tidsperiode ("gjentatt ransaking"). Dersom vilkårene i §200a er oppfylt kan slik ransaking skje som ledd i skjult etterforskning. Forutsetningen må imidlertid være at politiet forlater stedet/det virtuelle rommet hver gang undersøkelsen er gjennomført. I motsatt fall er det snakk om en kontinuerlig overvåkning ("fortløpende ransaking"), som åpenbart ikke hjemles i dagens ransakingsbestemmelser. De aller fleste elektroniske informasjonssystemer innehar flyktige opplysninger, hvor kun fortløpende/kontinuerlig ransaking muliggjør bevissikringen. Flyktige opplysninger lagres ikke. Krypteringsnøkler, passord og annet som kan brukes til å bryte kryptering er eksempler på slike opplysninger og det er avgjørende i mange situasjoner å ha anledning til å bevissikre disse.

Etter Kripos' oppfatning vil derfor ikke en adgang til gjentatt ransaking løse problemene med kryptering. Dersom en gjennomfører ransaking på et tilfeldig tidspunkt i håp om at mistenkte har åpnet de krypterte filene vil det være mer eller mindre tilfeldig hvilken informasjon som er tilgjengelig. Hyppig gjentakelse i den fysiske verden kan betraktes som sneglefart i et elektronisk datasystem. I praksis kan de flyktige opplysningene eller de åpne krypterte filene kun bevissikres ved en kontinuerlig tilstedeværelse. Det frekvensbeskrivende begrepet "gjentatt" gir i praksis ikke en slik grad av tilstedeværelse. Det må i så fall gjennomføres et stort antall "stikkprøve"-ransaker som i praksis blir lite gjennomførbart og antakeligvis ikke mulig. Det gir også sikringsmuligheten et tilfeldighetspreg. Adgangen til fortløpende ransaking vil derfor være eneste praktiske løsning på krypteringsproblemet.

3.6.5 Forslag til lovendring

Kripos mener at dataavlesning må innføres som en gjennomføringsmåte også for ransaking, slik at denne metoden ikke skal miste sitt anvendelsesområde for elektroniske spor. Hvorvidt dette lovteknisk gjøres ved å definere dataavlesning som egen metode eller som gjennomføringsmåter for henholdsvis kommunikasjonskontroll og ransaking er av mindre betydning for politiet slik Kripos ser det. En viser imidlertid til den danske løsningen, hvor dataavlesning er inntatt som en egen bestemmelse. Det danske Justisministeriet vurderte om hjemmelen skulle gis ved en endring av bestemmelsen om hemmelig ransaking, men kom til at dataavlesning hadde likhetstrekk med romavlytting. De inntok derfor en bestemmelse om dataavlesning i retsplejelovens kap 71 som inneholder regler om inngrep i meddelelshemmeligheten og om observasjon.

3.6.6 Notoritet og kontroll

Utvalget fremholder at kravet til rettssikkerhet medfører at det må stilles krav til kontrollsystemer for bruken av dataavlesning. Kripos er enig i dette. Innføring av dataavlesning stiller krav til at omfang og gjennomføringsmåte må dokumenteres. Det er hensiktsmessig at dette reguleres i egne retningslinjer eller forskrift”.

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 2.9):

Det vises til utvalget s. 235 flg. Vi mener at metoden ”dataavlesning” må forstås på samme måte som i den danske retsplejeloven § 791b, som utvalget har redegjort nærmere for på s. 237-238. Oslo politidistrikt konstaterer at i Danmark fikk man hjemmel til dataavlesning allerede i 2002. Utvalget har ikke funnet å kunne anbefale metoden, bl.a. begrunnet i at det ikke er dokumentert tilstrekkelig behov for dette. Oslo politidistrikt finner grunn til å bemerke at det forutsettes at dataavlesning kun skal benyttes ved mistanke om alvorlig, oftest organisert, kriminalitet og at bruken vil være begrenset. Vi mener utvalget i alt for stor grad er opptatt av at man kan påvise et nærmere behov for en metode som vi ikke har hatt anledning til å benytte, og at det tydeligvis ikke legges vekt på den tekniske utvikling som gjør at politiet hele tiden kommer på etterskudd i forhold til de muligheter lovbrytere kan gjøre seg nytte av.

Metoden skulle være tilstrekkelig utredet, og det blir da opp til de politiske myndigheter å treffe et valg om politiet skal få adgang til et nyttig redskap ved etterforskning i alvorlige straffesaker. Vi mener at det bør innføres en lovhjemmel til dette tilsvarende den danske.”

Telemark politidistrikt uttaler:

”Politimesteren i Telemark støtter utvalgets forslag om å gi adgang til dataavlesning som virkemiddel for å gjennomføre andre skjulte etterforskningsskritt. Utvalget vil ikke foreslå en adgang til fortløpende eller gjentatt ransaking av kommunikasjonsanlegg. Påtalemyndigheten må etter utvalgets forslag be om rettens kjennelse for hver ny ransaking. Argumentet er hovedsakelig at en slik adgang vil innebære en for stor integritetskrenkelse. Det er etter mitt skjønn vanskelig å se den prinsipielle forskjellen mellom en rettslig kjennelse for hemmelig ransaking av et dataanlegg i en periode, eller flere kjennelser om det samme i den samme perioden. I de saker hvor slik hemmelig ransaking vil være mest aktuelt, vil det kunne være en slik overvåking over tid som er relevant for etterforskningen. Flere av de andre skjulte etterforskningsmetodene brukes over til dels lang tid for å avdekke kriminelle nettverk og de ulike aktørenes roller.”

Politidirektoratet viser til at utvalget som begrunnelse for å ikke å innføre dataavlesning som særskilt metode, har vist til at det ikke foreligger et dokumentert behov for dette. Når det gjelder fortløpende og gjentatt ransaking finner utvalget ”*ikke at det foreligger tilstrekkelig tungtveiende grunner til å tillate gjentatt eller fortløpende hemmelig ransaking*” (side 246, nederst).

Politidirektoratet har klare innvendinger mot at dataavlesning ikke foreslås innført som egen metode. Med henvisning til Kripos utførlige redegjørelse på dette punkt mener direktoratet at utvalget ikke i tilstrekkelig grad tar innover seg den teknologiske utviklingen og de utfordringer politiet møter i så måte.

Et grunnleggende utgangspunkt, som utvalget synes enig i, må være at politiet gis de samme forutsetninger for å gjennomføre en ransaking med tanke å innhente bevis (informasjon) som er lagret elektronisk, som ved en tradisjonell ransaking. Direktoratet anser i så henseende at den teknologiske utviklingen (økt grad av kryptering) har ført til at politiet ikke

har de samme muligheter til å innehente/beslaglegge informasjon som er lagret elektronisk som fysisk. Direktoratet viser her til at Kripos *”mener det som skiller dataavlesing fra tradisjonell ransaking, er at det av teknologiske årsaker må gjennomføres fortløpende (kontinuerlig) om det skal være gjennomførbart i krypterte systemer”*. Som Kripos peker på videre er det vanskelig å ha en begrunnet oppfatning om hvilken informasjon politiet ikke får tilgang til når krypteringen ikke kan brytes. Den omstendighet at det ligger informasjon der som politiet ikke klarer å få tilgang til er i seg selv klart uholdbart. Politidirektoratet støtter derfor Kripos tilråding om at det må vurderes nærmere om fortløpende ransaking av datasystem skal tillates.

Politidirektoratet viser ellers til Kripos’ utførlige merknader på dette punkt, som direktoratet i det vesentlige kan slutte seg til.

3. BEHANDLING OG BESKYTTELSE AV INFORMASJON

3.1 Oppbevaring og sletting av materiale innhentet ved skjult tvangsmiddelbruk

Kripos uttaler (punkt 4.1):

”Kripos støtter utvalget i at det er behov for en fullstendig revisjon av bestemmelsen i straffeprosesslovens §216g om sletting av informasjon innhentet ved bruk av skjulte tvangsmidler. Det er også behov for praktiske retningslinjer i hvordan sletting skal foregå, og hva slettingen skal omfatte. Det er viktig at det etableres en enhetlig praksis, og at funksjonaliteten i politiets systemer kan tilpasses kravet til sletting.

Kripos opplever et misforhold mellom de hensyn som tas til personvern når det gjelder krav til politiets informasjonsinnhenting og informasjonsbehandling, og hensynet til personvern når saken avgraderes og blir en del av ”sakens dokumenter”. Når informasjonen er hos politiet gjøres den kun tilgjengelig for et mindre antall tjenestemenn ved bruk av egne skjermede soner og lukkede datanettverk. Når saken er avgradert har rettspraksis ført til en situasjon der alt innsamlet materiale, med unntak av informasjon som skal slettes umiddelbart etter strpl. §216g, bokstav b, gjøres tilgjengelig for alle mistenkte. Med dagens praktisering av innsyn har heller ikke politiet kontroll med om materialet som leveres ut i forbindelse med innsyn kopieres til nye medier. Når en eventuell kryptering er åpnet ved for eksempel riktig passord er det fri tilgang til all data.

Hensynet til personvernet bør etter Kripos sin oppfatning veie like tungt når saken er avgradert. Helt private forhold, som kan være helt uvedkommende for saken, gjøres kjent for alle mistenkte. Dette kan dreie seg om økonomiske disposisjoner, personers legning, seksuelle forbindelser og lignende. Det må videre antas at privat informasjon av denne karakteren vil være mer sensitiv når den spres til mistenkte som har relasjoner til hverandre, enn når den oppbevares hos politiet.

Kripos har selv erfaring fra at innholdsdata fra kommunikasjonskontroll har gått tapt i forbindelse med innsyn hos forsvarere. I en enkeltsak er det meldt om tap av til sammen 5 utdelte, krypterte harddisker der det var lagret ca. 35000 samtaler på hver harddisk. Dette utgjorde ca. 10 % av de utleverte harddiskene. Tapet er meldt til Riksadvokaten, og de enkelte tyverier er politianmeldt.

Det har også etablert seg en praksis der personer som er fengslet gis mulighet til å lytte fritt til alle samtaler fra alle mistenkte et visst antall timer pr dag via en PC i fengselet mens de sitter varetektsfengslet.

Praksisen knyttet til innsyn har etter Kripos sitt syn ført til en unødvendig fri tilgang til privat informasjon som åpenbart ikke er relevant for saken, og som etter lovgivers hensikt skulle vært slettet etter strpl §216g, bokstav a men som ikke er slettet på grunn av dagens uklare rettstilstand. Endringen i rettstilstanden har ikke blitt møtt med andre tiltak som kan redusere faren for spredning av personsensitive data. Kripos foreslår at det på kort sikt etableres en ordning der mistenkte kun får fri tilgang til kommunikasjon der vedkommende selv har deltatt, samt informasjon som politiet eller andre mistenkte/forsvarere ønsker å føre som bevis. Øvrig kommunikasjon kan gjøres tilgjengelig for mistenkte/forsvarere under kontrollerte forhold hos politiet. Ved utlevering av innholdsdata bør det reguleres hvilken grad av sikkerhet (kryptering) som skal etableres, hvordan data kan oppbevares og hvem som kan få tilgang til dataene.

Kripos foreslår videre at det tas initiativ til å utrede en ordning med innsyn via sikker datalinje (VPN-løsning) til en server hos Seksjon for nasjonal KK ved Kripos. Denne seksjonen forvalter det nasjonale ansvaret Kripos har for kommunikasjonskontroll, og etterforsker ikke egne saker. Enheten er hovedsakelig bemannet med ingeniører. Ved denne formen for innsyn vil mistenkte og hans forsvarer ha mulighet til å se et speilbilde av kommunikasjonen via en sikker internettlinje fra en vanlig PC. Informasjonen kan ikke kopieres og aktiviteten kan loggføres. Tilgangen til informasjon og system kan kontrolleres fra politiets system, og kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll kan føre kontroll med politiets håndtering av systemet. Det må understrekes at en slik løsning forutsetter at norsk politi går over til et sentralisert system for kommunikasjonskontroll. Planer for en slik løsning er for tiden til vurdering hos Politidirektoratet.

4.1.1 Utvalgets vurderinger

Kripos er av den oppfatning at materiale innhentet gjennom skjulte etterforskningsmetoder kun skal slettes dersom saken avsluttes uten å gå over i åpen etterforskning, og for øvrig bare samtaler som gjelder personer hvor det foreligger mulighet for vitnefritak eller vitneforbud etter reglene i straffeprosesslovens §§117 til 120.

Kripos mener det største inngrepet i den enkeltes personlige sfære skjer i forbindelse med selve informasjonsinnhenting, og som nevnt ikke minst i forbindelse med dagens praktisering av innsyn. På grunn av dagens rettstilstand vil ikke slettingen i seg selv ha like stor betydning som det som trolig var lovgivers hensikt da særlig strpl §216g, bokstav a ble utformet.

Det antas også at det blir praktisk vanskelig å finne rett tid for sletting. Sakene Kripos etterforsker er i all hovedsak grenseoverskridende, og etterforskningen er ofte omfattende og tidkrevende. Sakene splittes ofte i del saker. Det er vanlig at det foregår parallell etterforskning i flere land, og Kripos utfører også kommunikasjonskontroll og romavlytting på bakgrunn av rettsanmodning fra andre land. Det oppstår også praktiske problemstillinger knyttet til utleveringer og personer som forsøker å unndra seg rettsforfølgelse ved å oppholde seg i land Norge ikke har utleveringsavtale med, eller ved å bruke andre muligheter for å unngå å bli utlevert. Sakene skal også irettesføres i landet som har anmodet om skjult metodebruk i Norge. Før alle personer som kan mistenkes for alvorlige straffbare forhold er identifisert og irettesført vil det være uheldig for etterforskningen dersom

informasjon fra saken slettes. Disse forholdene gjør at det vil bli uoversiktlig når sletting faktisk finner sted, og politiet vil ofte måtte argumentere for at informasjonen må bevares med tanke på uavklarte problemstillinger.

Kripos foreslår som et alternativ at det etableres strengere tilgangskontroll til sakene etter at rettskraftig dom foreligger, og ikke særlige grunner taler for at etterforskerne fortsatt skal ha tilgang til materialet. Konsekvensen ved å miste tilgangen til hele eller deler av en sak, for senere å kunne få denne tilbake via et fastsatt regelverk, vil være mindre enn dersom data slettes. Dette vil etter Kripos sin oppfatning føre til at informasjonen kan skjermes tidligere i saksforløpet og at hensynet til personvernet bedres.

Tilgangskontroll som et alternativ til sletting vil også ivareta behovet ved begjæringer om gjenåpning av straffesak. Selv om dette er et ekstraordinært rettsmiddel fører dagens rettstilstand når det gjelder innsyn til at dette behovet kan vektlegges i større grad enn tidligere. Antall gjenåpningssaker synes å være økende. Med dagens rettstilstand mener Kripos hensynet til en mest mulig opplyst sak ved en eventuell gjenåpning veier tyngre enn hensynet til tidligst mulig sletting, og særlig dersom samme effekt kan oppnås gjennom styrket tilgangskontroll til hele eller deler av saken.

Kripos ønsker å ta i bruk et sentralisert system for kommunikasjonskontroll i norsk politi. Systemet vil da administreres fra Seksjon for nasjonal kommunikasjonskontroll som ikke etterforsker egne saker. Det bør i forbindelse med implementering av et slikt system utredes om sentralisert tilgangskontroll, kombinert med logging av aktivitet og kontroll fra kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll, kan være et godt alternativ til fysisk sletting.

Sentralisert tilgangsstyring, under kontroll av kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll, antas også å kunne fungere som en deponeringsordning, slik utvalget har omtalt i punkt 24.6.4. Mengden data som lagres i enkeltsaker, og særlig når det gjelder Internett-avlyttinger, er meget stor. Ved en ny sentralisert løsning lagres all data hos Kripos, og det etableres sikkerhetsløsninger for sikre mot tap av data. Innføring av en eventuell ekstern deponeringsløsning vil på sin side være teknisk krevende, tidkrevende for politi og de som skal administrere deponeringsløsningen og ikke minst svært kostbar.

Kripos stiller seg ellers bak flertallets vurderinger når det gjelder forståelsen av slettereglene i strpl §216g, bokstav b, og forholdet til bruk av overskuddsinformasjon. Til flertallets drøftelse bemerkes imidlertid at det kan være praktisk og teknisk utfordrende å slette innholdsdata fra bare en part i en samtale, samt å avbryte en avlytting så snart det blir klart at det dreier seg om informasjon som skal slettes i henhold til strpl §216g, bokstav b. Her kan det være forskjeller i hvilken metode man snakker om, og hvilken teknologi som benyttes.

Det er også slik at overgangen til internettbasert avlytting i større grad visker ut hvem som står for kommunikasjonen. Det kan være vanskelig å vurdere hvem som søker etter flybilletter, eller søker etter annen informasjon på Internett. Det fremkommer ikke nødvendigvis tale i kommunikasjonen som avlyttes, og påloggingsinformasjon til for eksempel e-mail kan automatiseres. Det er med andre ord vanskeligere å vurdere om kommunikasjon fra internett-basert avlytting kommer fra mistenkte selv, eller nære slektninger som har vitnefritak etter strpl. §122.

Det kan også være slik at vedkommende som har vitnefritak etter strpl §122 ønsker å forklare seg, eller at informasjonen som fremkommer er til mistenktes gunst. Kripos foreslår av disse grunnene at kommunikasjon der nære slektninger, som har vitnefritak etter strpl. §122 eller som selv er fornærmet i saken ikke slettes. Det vises forøvrig til forslaget til ny praktisering av innsyn, og at denne informasjonen kun gjøres tilgjengelig for innsyn under kontrollerte former hos politiet.

Det er videre nødvendig å regulere hva som faktisk skal slettes når politiet sletter informasjon. Det må beskrives om det er innholdsdata og eventuelle notater som skal slettes, eller om det også omfatter informasjon om hvilket kommunikasjonsanlegg som er satt i forbindelse med et annet anlegg (trafikkdata), samt tidspunkter og eventuelle posisjonsdata knyttet til informasjonen slettes. Kripos mener at det bare er innholdsdata og eventuelle notater som skal slettes. Den øvrige informasjonen blir den samme informasjonen som fremkommer av historiske trafikkdata, og informasjonen kan innhentes via vanlige regler for fritak for taushetsplikt og beslag. I de tilfeller det kun er innhentet historiske trafikkdata etter strpl §216b foreslås det at det ikke stilles krav om sletting av informasjon etter strpl §216g, bokstav b.

Kripos er ellers positiv til at det etableres tilsvarende sletteregler for skjult fjernsynsovervåking i strpl 202a og teknisk sporing etter strpl §202 c, så langt det passer.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 3.1):

”Det vises til utvalgets drøftelser på s. 253 flg. og lovforslaget på s. 371.

Vårt utgangspunkt er at opptak, kopier eller annen gjengivelse fra kommunikasjonskontroll eller romavlytting faller inn under begrepet ”sakens dokumenter”, slik dette er definert i Rt. 2007 s.1435, og sakens dokumenter skal ikke slettes, selv om de ikke påberopes som bevis eller inneholder opplysninger av betydning for saken.

Når det gjelder første ledd i lovutkastet, er Oslo politidistrikt uenige i at det materiale som ikke påberopes som bevis i retten, skal slettes når det foreligger rettskraftig dom. Som kjent blir en rekke saker begjært gjenåpnet og etter hvert vil nok dette omfatte en del saker hvor det er gjennomført kommunikasjonskontroll og/eller romavlytting. Slettet materialet vil være tapt for alltid. Det kan da med styrke argumenteres med at dette materialet *kunne* ha innholdt opplysninger som ville ledet til gjenåpning og senere frifinnelse.

Gjenåpningsbegjæring kan fremsettes etter mange år, hvor nye aktører i rettsapparatet kanskje vil vurdere faktum annerledes enn tidligere, og hvor det slettede avlyttingsmaterialet kanskje kunne være av bevismessig betydning i den ene eller den andre retning. Vi har også merket oss at gjenåpningskommisjonen har uttalt seg positivt til at slikt materialet oppbevares lengst mulig, jfr. utvalget s. 257.

Selv etter utvalgets lovforslag vil det kunne gå flere år før sletting blir aktuelt. I de saker hvor kommunikasjonsavlytting/romavlytting brukes, vil etterforskningen ofte være svært omfattende og tidkrevende, og sakene behandles vanligvis både i tingrett og lagmannsrett, samt noen også i Høyesterett. I denne perioden vil materialet være/har vært gjenstand for innsyn av forsvarere og siktede, og jo flere som blir kjent med materialet, desto større fare er det for at det spres. Etter at dommen blir rettskraftig kan det oppbevares på en måte som gir minimal fare for at det blir kjent for uvedkommende.

Etter vår mening bør denne del av avlyttingsmaterialet oppbevares under trygge forhold, gjerne på et sentralt sted for hele landet, og tas vare på like lenge som sakens øvrige dokumenter.

Det vil også være svært uheldig om alt avlyttingsmateriale skal slettes straks en sak blir henlagt. En del av sakens dokumenter vil da være tapt. Annet materiale vil man kunne hente frem dersom etterforskningen senere blir gjenopptatt. På den annen side vil det i en del saker som henlegges være ubetenkelig å slette avlyttingsmateriale, f. eks. hvor det blir avklart at det ikke er begått noe straffbart forhold, eller det er mer eller mindre åpenbart at man ikke vil kunne oppklare saken.

Forslagets § 216g annet ledd er stort sett en videreføring av dagens bestemmelse bokstav b. Etter vår mening bør man også justere disse reglene. Henvisningen til §§ 117 og 120 har neppe noen stor betydning i praksis, og slike opplysninger bør også etter vår mening slettes. Vi er også enig i at opplysninger som faller inn under bevisforbudet i § 119 skal slettes. Derimot bør det i tilknytning til § 118 gjøres den reservasjon at sletting ikke skal skje før det er klart at vedkommende tjenestemann ikke blir fritatt fra taushetsplikten. Gis det fritak skal materialet ikke slettes, men eventuelt kunne supplere tjenestemannens vitneforklaring.

Vi er enig med flertallet i at politiet naturligvis må ha adgang til å høre gjennom alt avlyttingsmaterialet. Dette er en nødvendighet for å kunne avgjøre om vilkårene for sletting er til stede. Det vises i den forbindelse til uttalelsene fra utvalgets flertall på s. 257-260.

Henvisningen til § 125 har neppe stor betydning i praksis. Når det gjelder § 122, bør eventuell sletteplikt tidligst inntre når det er fastslått at vedkommende slektning ikke vil forklare seg for retten. Det kan tenkes at det som fremkommer i samtalen går i mistenktes favør og at vedkommende derfor, eller uansett, er villig til å forklare seg. Er vedkommende villig til å forklare seg bør det være adgang til å supplere forklaringen med opptak fra kommunikasjonskontrollen, i hvert fall dersom vitnet samtykker til dette. Vi legger videre til grunn at det mistenkte sier i samtalen *ikke* skal slettes, kun det som slektningen – den som kan påberope vitnefritak – sier. Det antas at politiet ikke har noen særlig undersøkelsesplikt med hensyn til å fastslå hvem som er mistenktes samtalepartnere og deres eventuelle slektskapsforhold, noe som uansett ville være henimot umulig i mange tilfeller, særlig i forhold til samtaler som skjer på et fremmed språk og/eller fra/til et fjerntliggende land.

Sletteplikten etter § 216g gjelder *"likevel ikke der vedkommende kan mistenkes for en straffbar handling som opplysningene kan ha betydning for"*. Dette er etter vår mening et viktig unntak, og det går klart lenger enn den tilsvarende bestemmelse som gjelder i dag. Det er viktig at slettereglene er klare og enkle å forholde seg til, bl.a. for å kunne følge en lik praksis i de ulike politidistrikt. Vi forutsetter at det i påtaleinstruksen og/eller forskriften om kommunikasjonskontroll gis mer detaljerte regler om den praktiske gjennomføring av slettingsprosessen.

Avslutningsvis fremmes følgende forslag til ny § 216g, som også oppsummerer det som er påpekt ovenfor:

”Opptak, kopier eller annen gengivelse fra kommunikasjonskontrollen som er fremlagt som bevis for retten under hovedforhandling, oppbevares sammen med sakens øvrige dokumenter. Materiale som ikke har vært fremlagt for retten skal oppbevares etter nærmere regler fastsatt av Kongen. Det samme gjelder dersom saken henlegges.

Påtalemyndigheten kan likevel bestemme at slikt materiale i henlagte saker skal slettes dersom dette finnes ubetenkelig.

Opplysninger fra personer som retten etter §§ 117, 119 og 120 er avskåret fra å motta forklaring fra, skal slettes så snart som mulig etter at det er fastslått at materialet omfatter slike opplysninger. Det samme gjelder opplysninger fra personer som nevnt i § 118, når det er fastslått at vedkommende ikke blir fritatt fra taushetsplikten.

Bestemmelsen i annet ledd første punktum gjelder også opplysninger fra personer som etter §§ 122 eller 125 er fritatt fra forklaringsplikt, når det er fastslått at vedkommende ikke vil forklare seg for retten.

Sletteplikten som nevnt ovenfor gjelder likevel ikke der vedkommende kan mistenkes for en straffbar handling som opplysningene kan ha betydning for.”

Søndre Buskerud politidistrikt uttaler:

”Som påpekt i utvalgets redegjørelse er det behov for en gjennomgang og revisjon av strpl § 216 g. Reglene om oppbevaring og sletting av materiale innhentet ved skjult etterforskning er uklare, og praksis for sletting har trolig vært ulik i politidistriktene. Fra påtalemyndighetens synspunkt er det viktig at reglene er klare på dette området, og at denne type materiale behandles likt i de ulike distriktene.

Dersom det legges til grunn at alt materialet innhentet i en skjult etterforskning er gjort tilgjengelig for sakens parter ved tiltaletidspunktet, må det antas at den informasjon som ikke er benyttet under en hovedforhandling heller ikke er av betydning for saken. Ubrukt informasjon bør således slettes. Personvern hensyn tilsier at ubenyttet materiale slettes etter rettskraftig dom.

I denne forbindelse påpekes for øvrig at det foreligger store usikkerhetsmomenter hva gjelder forsvarers behandling av denne type materiale. Det bør inntas en bestemmelse som pålegger forsvarer å returnere alt materiale (inkl kopier) til påtalemyndigheten etter at rettskraftig dom foreligger. Slik reglene er i dag kan en ikke se at forsvarer har noen form for ansvar i dette henseende.

Sletting av materialet innebærer et problem særlig i forhold til mulige fremtidige gjenopptakelsesbegjæringer.”

Politidirektoratet bemerker at utvalget har foreslått at materiale fra kommunikasjonskontroll som hovedregel skal slettes dersom det ikke fremlegges som bevis for retten eller dersom saken henlegges. Politidirektoratet har ikke avgjørende innvendinger mot utvalgets forslag, sett fra et politimessig ståsted.

Direktoratet viser til at spørsmålet om sletting i all hovedsak vil måtte bero på en avveining av personvern hensyn sett opp mot hensynet til domfelte og en mulig forestående sak om gjenopptakelse, hvor det ikke kan *utelukkes* at materialet fra kommunikasjonskontroll vil kunne være av betydning.

Direktoratet anser utvalgets forslag i tråd med de personvernmessige føringer som ligger til grunn for den nylig vedtatte (ikke i kraft) politiregisterloven (lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten av 11.03.2001 nr. 38). Politidirektoratet viser videre til at det er tale om materiale som verken påtalemyndigheten eller forsvarer har funnet grunn til fremlegge som bevis i den opprinnelige straffesaken, men som det samtidig ikke kan *utelukkes* at vil ha betydning i lys av senere fremkomne opplysninger (bevis). Sannsynligheten for at informasjonen vil være av betydning for gjenopptakelse fremstår

likevel, ut fra en alminnelig betraktning, som meget liten. Dette forutsetter for det første at det fremkommer nye opplysninger/bevis i saken av betydning for skyldspørsmålet, og at disse bevisene eventuelt bekreftes/underbygges av opplysningene fra kommunikasjonskontrollen.

Politidirektoratet viser videre til at argumentet for å bevare informasjon med tanke på betydningen ved en mulig gjenopptakelse lett kan lede til at intet eller i hvert fall svært lite av de opplysninger politiet behandler i forbindelse med en straffesak, noen gang vil kunne slettes. Det er mye som kan tale for at man her, slik utvalget konkluderer, har kommet til ett punkt hvor den eventuelle rettsikkerhetsmessige betydning fremstår marginal samtidig som de uheldige personvernmessige konsekvensene klart er til stede. Det er likevel direktoratets vurdering at en ordning med ”sperring” av opplysningene, gjennom deponering el., vil redusere de personvernmessige konsekvenser av en eventuell lagring.

Som angitt vil politiets og påtalemyndighetens behandling av opplysninger omfattes av politiregisterloven. Det er i loven § 69 nr. 2 forutsatt at det skal fastsettes forskrift for ”hvordan lovens bestemmelser tilpasses for behandling av opplysninger i straffesaker”. Politidirektoratet er derfor usikker på i hvilken grad utvalgets forslag til bestemmelser om behandling av opplysninger innhentet ved skjulte tvangsmidler vil bli fulgt opp i det lovforslag som nå vil bli fremmet overfor Stortinget, eller om dette tenkes gjort i forbindelse med fastsettelse av forskrifter til politiregisterloven. Det er Politidirektoratets vurdering at den avveining som må foretas mellom de kryssende hensyn, personvern og bevissituasjonen ved gjenopptakelse, er av en slik art at den bør forelegges Stortinget for vurdering/avklaring – i den grad dette ikke allerede kan anses gjort gjennom vedtakelsen av politiregisterloven.

3.2 Overskuddsinformasjon

Kripos uttaler (punkt 4.2):

Kripos stiller seg bak utvalgets forståelse av begrepet overskuddsinformasjon, og flertallets vurderinger og forslag. Av hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse er det av stor betydning at overskuddsinformasjon kan benyttes som bevis også for forhold som selvstendig ikke kunne begrunne den typen kontroll som opplysningene stammer fra. Eksempelvis synes det uforståelig at avgjørende bevis vedrørende et drap (strl §233) som fremkommer gjennom romavlytting ikke kan brukes som bevis under hovedforhandling. Det er vanskelig å se hvorfor denne type bevis skal avvike fra prinsippet om fri bevisførsel.

4.2.1 Misbruksfaren

Utvalget drøfter faren for at materiale fra kommunikasjonskontroll og romavlytting kan misbrukes. *Kripos* påpeker at metodene er strengt regulert og at det er lite sannsynlig at misbruk vil forekomme. Bruken av kommunikasjonskontroll og romavlytting er strengt kontrollert via domstolene, 100a-forsvarer, innberetninger til Riksadvokaten og kontroll fra kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll. Et vikarierende motiv for bruk av kommunikasjonskontroll eller romavlytting ville trolig bli avslørt allerede med dagens kontrollsystem.

Det er også slik at det er mange interne mekanismer i politiet som begrenser muligheten for misbruk. Metodene er under reell kontroll av politimesteren, og metodene er i seg selv er så ressurskrevende at politiet hele tiden må vurdere og prioritere i hvilke alvorlige straffesaker en har hjemmel og kapasitet til å bruke metodene. Både polititjenestemenn, påtaleansvarlig

og ledelse deltar i disse vurderingene. Et misbruk som skyldes at *"det formelle grunnlaget for tvangsmiddelbruken er oppkonstruert, og politiets reelle motivasjon for metodebruken er muligheten for å fremskaffe overskuddsinformasjon"*⁸ synes å være svært lite sannsynlig. Det vil kreve en systematisk ukultur i politidistriktet som vil bli avdekket av de eksterne kontrollsystemene som nevnt ovenfor.

4.2.2 Bruk av overskuddsinformasjon

Det antas videre at tilgang til å bruke det innsamlede overskuddsmaterialet som bevis vil kunne redusere politiets behov for å endre inngangsverdiene for bruk av metodene. Utvalgets forslag til endring av reglene om overskuddsinformasjon kan for eksempel redusere behovet for adgang til kommunikasjonskontroll ved simpel menneskehandel.

Ved etterforskning hvor kommunikasjonskontroll og/eller romavlytting brukes, må politiet fortløpende vurdere om det oppstår situasjoner der politiet på gripe inn operativt, eksempelvis for å beskytte enkeltpersoner. I disse tilfellene kan det være at primærformålet med etterforskningen ikke oppnås fordi politiet får en handlingsplikt ved å avverge et mindre alvorlig forhold. I denne type saker kan en risikere at gjerningspersonene ikke vil bli tiltalt for forhold som kan hjemle henholdsvis kommunikasjonskontroll og romavlytting, og at bevis innhentet ved hjelp av metodene ikke kan føres i retten.

Som et eksempel kan nevnes at Kripos i 2009 mottok opplysninger fra utlandet om et kjent serbisk ransmiljø som oppholdt seg i Norge. Det ble satt i gang en omfattende etterforskning med skjult metodebruk, herunder romavlytting og kommunikasjonskontroll. Formålet var å avverge grovt ran av en gullgrossist (strl §268, jfr §267, jfr §60a). Parallelt med denne virksomheten gjennomførte miljøet også rekognosering og planlegging av grove tyverier eller grove ran mot enkeltpersoner. Av hensyn til tredjeperson måtte politiet gripe inn da de mistenkte var i ferd med å gjennomføre et grovt tyveri fra en bolig hvor beboerne var hjemme. Alle bevisene mot de mistenkte lå i resultatene fra den skjulte etterforskningen, blant annet romavlytting og kommunikasjonskontroll. Bevisene fra romavlyttingen kan i dette tilfellet ikke benyttes.

4.2.3 Personvernet for tredjeperson

Når det gjelder romavlytting er det i større grad enn for kommunikasjonskontroll mulig å aktivere/deaktivere avlyttingen ut ifra en vurdering av situasjonen, slik at kontrollen innrettes slik at den i minst mulig grad fanger opp tredjeperson. Mindretallet sitt eksempel med romavlytting på offentlig sted der det også snakkes om skatteunndragelser synes noe teoretisk, og slik avlytting på offentlig sted skal uansett bare gis dersom det forligger særlige grunner. Det er også slik at tredjepersoner på offentlig sted kan opptre relativt anonymt. De identifiseres ikke på samme måte via et telefonnummer som en kommunikasjonskontroll.

Kripos deler flertallets oppfatning om at tvangsmiddelbruken og den videre bruken bør sees på som to ulike krenkelses, og at det sterkeste argumentet for å begrense bruken av overskuddsinformasjon er at det kan utgjøre et inngrep overfor andre personer som informasjonen omhandler, og som ikke har gjort noe straffbart. Dagens rettstilstand når det gjelder sletting har også ført til en forringelse av personvernet til denne gruppen, og det antas at Kripos sin foreslåtte endring i praktiseringen av innsyn kan motvirke krenkelsen det innebærer at politiet legger frem opplysningene som bevis. Kripos mener ellers at flertallets forslag om at informasjon innhentet ved kommunikasjonskontroll eller romavlytting skal

⁸ Torgersen 2008 side 437

kunne nektes ført som bevis dersom ”*særlige grunner*” taler for det er et godt tiltak for å hindre denne type krenkelser i enkeltsaker. Reglene i dansk rett, rettspleielovens §789 3 ledd, synes også å være godt egnet i denne forbindelse.”

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 3.2):

”Utvalgets forslag til ny § 216i er i hovedsak en videreføring av gjeldende rett, med unntak av nytt første ledd bokstav b. Denne endringen er etter vår mening svært viktig, og vi deler de synspunkter som flertallet her gir som bakgrunn for forslaget. Bevis innhentet på lovlig måte må kunne benyttes ved pådømmelse av straffbare handlinger, uansett hva saken gjelder. Etter dagens regler kan påtalemyndigheten sitte på avgjørende beviser i relativt alvorlige saker uten å kunne bruke dem, og dette bør endres.”

Søndre Buskerud politidistrikt uttaler:

”Når det gjelder spørsmålet om bruk av overskuddsinformasjon, slutter en seg til flertallets syn om at dette som hovedregel skal kunne benyttes i alle typer straffesaker.

Det antas å være nødvendig med en snever unntaksregel der retten kan nekte overskuddsinformasjon ført som bevis. Det forutsettes imidlertid at rettens beslutning i disse tilfeller kan påankes.”

Østfold politidistrikt uttaler:

”Når det gjelder bruk av overskuddsinformasjon vil politidistriktet slutte seg til utvalgets flertall om at slik informasjon bør kunne benyttes som bevis i alle typer straffesaker. I saker om innførsel av store mengder narkotika som ofte oppstår på grensa, og hvor politiet har kommunikasjonskontroll i forbindelse med mottakerapparatet i Norge, er det ikke uvanlig at det fremkommer overskuddsinformasjon om annen omfattende kriminell virksomhet, særlig vinningskriminalitet, men også alvorlig voldskriminalitet. Vår erfaring er at overskuddsinformasjon har vært benyttet i avvergende øyemed der det har vært ansett nødvendig, men det er helt klart at begåtte straffbare forhold ikke har blitt påtalt som følge av skranken som følger av straffeprosessloven § 216i litra b.

At retten skal kunne nekte bruk av overskuddsinformasjon der særlige grunner taler for det, anses som en tilstrekkelig rettssikkerhetsgaranti mot misbruk.”

Asker og Bærum politidistrikt uttaler:

”Vi ønsker også å kommentere spørsmål om bruk av overskuddsinformasjon som bevis, jf. NOU kapittel 25. Vi støtter her utvalgets flertall sin konklusjon om å oppheve gjeldende begrensning i å bruke overskuddsinformasjon som bevis. Det vises bl.a. til utvalgets flertalls uttalelse: ”*I de tilfeller der et bevis er innhente på lovlig vis som ledd i etterforskning og klart viser at mistenkte har begått en straffbar handling, kan hensynet til mistenktes personvern ikke rettferdiggjøre avskjæring av beviset.*”, jf pkt 25.7.7”

Politidirektoratet slutter seg til flertallets forslag.

3.3 Innsyn i straffesaksdokumenter

Kripes uttaler (punkt 4.3):

”4.3.1 Utgangspunktet for retten til innsyn. Problemstillinger.

Problemstillingen er todelt:

- Hva omfattes av begrepet sakens dokumenter?

- Hvilke (unntaks)regler skal gjelde for mistenktes rett til innsyn i sakens dokumenter?

I NOUen punkt 26.3 er det redegjort for de sentrale prinsipper som begrunner mistenktes rett til innsyn.

Utvalget har forslått å videreføre hovedregelen om at siktede og forsvarer skal ha rett til innsyn i ”sakens dokumenter”. Utvalget foreslår videre at ”sakens dokumenter” bør omfatte alle opplysninger som er fremkommet eller er innhentet i løpet av etterforskningen av de handlinger mistanken eller tiltalen gjelder, uavhengig av om opplysningene er til gunst eller ugunst for siktede. Utvalget har også foreslått en utvidelse av adgangen til å unnta fra innsyn opplysninger om politiets kilder/informanter.

Kripos er enig i at det er behov for et klarere regelverk av hva som er sakens dokumenter. Dette vil skape forutberegnlighet og forhindre prosessuelle tvister mellom påtalemyndigheten og forsvarer.

Kripos er imidlertid av den oppfatning at utvalget går for langt i sitt forslag av hva som skal være ”sakens dokumenter”. Utvalgets forslag skaper ikke den tilstrekkelige grad av forutberegnlighet som Kripos mener er nødvendig. Kripos slutter seg i det vesentlige til den vurdering, begrunnelse og forslag til endring utvalgsmedlem Schea står for. Nærmere om dette, se nedenfor under pkt 4.3.3.

På bakgrunn av dagens rettskildebilde, er Kripos er enig i at unntakene fra hovedregelen om fullt innsyn bør fremgå av lovteksten.

Utvalget mener at dokumenter - som pr definisjon er en del av ”saken” - som er eller ønskes unntatt fra innsyn i utgangspunktet skal føres opp på dokumentlisten. Kripos slutter seg i hovedsak til dette, men understreker at dokumentene må tillates ført med en nøytral beskrivelse slik at dette ikke avslører noe av dokumentets innhold.

Kripos er enig at det som hovedregel må gis innsyn i sakens dokumenter senest på tiltalestadiet, og at unntak fra dette bør (fortsatt) hjemles i §242a. Bestemmelsen, slik den lyder etter lovendringen, er etter Kripos vurdering godt egnet til å verne sensitiv informasjon på tiltalestadiet.

Hovedproblemstillingen er å definere hva som er ”saken” og dermed hvilke opplysninger som skal omfattes av begrepet ”sakens dokumenter”. Etter Kripos syn er det naturlig å sette skjæringspunktet til det tidspunktet metodebruken faktisk iverksettes, eksempelvis når kommunikasjonskontrollinjene kobles opp. Innsynsretten vil dermed omfatte alle opplysninger som er fremkommet eller innhentet i løpet av etterforskningen av de handlinger mistanken eller tiltalen gjelder, men ikke de opplysninger som dannet grunnlaget for iverksettelse av etterforskningen.

4.3.2 Behovet for et forutsigbart vern av sensitiv informasjon

Kripos har et særskilt ansvar for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet, jfr påtaleinstruksen kapittel 37. Dette er kriminalitet som i stor grad skjer i lukkede miljø, og hvor de straffbare handlinger avdekkes gjennom skjult etterforskning.

For å iverksette skjult etterforskning er en i stor grad avhengig av informasjon fra kilder utenfra, typisk informanter med kjennskap til det aktuelle kriminelle miljøet. I den

forbindelse er det en avgjørende forutsetning at vi har en reell mulighet til å beskytte sensitiv informasjon som ikke skal brukes ved avgjørelsen av skyld- og straffespørsmålet, men kun som et utgangspunkt for å iverksette etterforskning.

For samfunnet er det svært uheldig at alvorlig kriminalitet ikke kan oppklares og ippetføres til tross for at det foreligger tilstrekkelig bevis, og at saken må henlegges fordi inngangsinformasjonen ikke har tilstrekkelig vern.

Politiet må til enhver tid forholde seg til gjeldende rettstilstand, og ta sine forhåndsregler ut fra det. Dagens rettstilstand medfører at det ikke er forsvarlig å bruke informantinformasjon som direkte grunnlag for å iverksette skjult etterforskning, selv om informanten og informasjonen er pålitelig og dette vurderes å danne tilstrekkelig grunnlag for å fremme en begjæring til retten. Politiet kan ikke bruke opplysninger som er sensitive dersom det ikke er klart om de har et tilstrekkelig vern. Hensynet til informantens liv og helse må gå foran hensynet til å oppklare straffesaken. I stedet brukes informasjonen som grunnlag for videre undersøkelser, som igjen danner grunnlag for begjæringen til retten. Å finne alternative innganger til å iverksette rettslig etterforskning er særdeles ressurskrevende, og ville vært unødvendig dersom inngangsinformasjonen hadde vært vernet mot innsyn fra andre enn de som har taushetsplikt etter strpl §216i. I tillegg gjør forsinkelsen at politiet går glipp av viktig – og kanskje avgjørende - informasjon om de straffbare handlinger.

Det er på det rene at strpl §242a ikke gir et absolutt vern for inngangsinformasjonen. Bestemmelsen er etter Kripos mening lite praktisk anvendelig både ved iverksettelse av etterforskningen og på et tidlig stadium i etterforskningen⁹. Det ligger implisitt i bestemmelsens vilkår at det ikke er praktisk mulig for en domstol å ta endelig stilling til om opplysningene kan unntas for alle mistenkte og deres forsvarere før saken nærmer seg tiltalestadiet.

4.3.3 Avgrensningen av begrepene ”saken” og ”sakens dokumenter”

Kripos støtter i det vesentlige den løsning som skisseres av utvalgsmedlem Schea i utvalgets punkt 26.7.11.

Etter Kripos' syn kun er dokumenter produsert forut for oppstarten av den skjulte etterforskningen som kan defineres utenfor begrepet sakens dokumenter. Dette vil omfatte politiets første begjæring til retten med vedlagt dokumentasjon, typisk politirapport, samt rettens første kjennelse. Dette er dokumenter som danner direkte grunnlag for iverksettelse av den skjulte etterforskningen, og som kan betegnes som ”inngangsinformasjonen”. Senere begjæringer, rapporter og kjennelser som gjelder samme straffbare handling(er) bør derimot inngå i sakens dokumenter, på samme måte som bevisene innhentet gjennom metodebruken.

Når bevisinnhentingene først har startet, vil senere begjæringer og kjennelser i stor grad bygge på det som fremkommer av det innhentede bevismaterialet. Da vil også politiets beskrivelse av disse bevisene – slik de fremkommer i senere rapporter og begjæringer til retten - være relevant for mistenkte i forberedelsen av sitt forsvar. Disse dokumentene vil blant annet inneholde politiets vurdering av de bevis som så langt er innhentet, samt beskrive politiets veivalg i etterforskningen. Selv om dette er foreløpige vurderinger, som normalt ikke har betydning for avgjørelsen av skyld- og straffespørsmålet på tiltalestadiet,

⁹ NOU 2009:15, s 318 første spalte, nest siste avsnitt

kan det likevel være relevant for forsvarer å gjennomgå dette materialet for å se om det er momenter i politiets vurderinger eller omstendigheter ved beskrevne veivalg som kan ha betydning for klientens forsvar. Det at mistenkte og forsvarer gis innsyn er imidlertid et ganske annet spørsmål enn hvordan innsyn skal gis. Dette kommenteres i punkt 4.3.9 nedenfor.

Selv om inngangsinformasjonen ikke blir en del av den åpne straffesakens dokumenter, bør de være tilgjengelige for de som har taushetsplikt etter §216i så lenge den skjulte etterforskningen pågår, slik at de kan bygge på disse ved behandlinger av senere begjæringer i samme sak. Dersom det er behov for å vise til disse opplysningene også i senere kjennelser, kan dette gjøres ved en henvisning til aktuelt dokument og avsnitt, uten at innholdet gjengis. Dette medfører imidlertid at den som har opptrådt som §100a-forsvarer eller dommer ikke senere kan opptre som dette under den åpne straffesaken.

Ved en slik løsning oppnås det at retten presenteres et bredt og godt grunnlag for oppstarten av etterforskningen. Sett hen til metodenes inngripende karakter er legalitetskontrollen viktig. Denne kontrollen bør naturlig nok baseres på et best mulig opplyst faktagrunnlag.

Videre oppnås det et tilstrekkelig godt vern for politiets kilder, og at skjult etterforskning dermed kan iverksettes direkte med grunnlag sensitiv informasjon. Dette vil skape en forutsigbarhet ikke bare for politiet og mistenkte og hans forsvarer, men også for personer som sitter med verdifull informasjon om alvorlige straffbare handlinger. I en situasjon hvor frykten for represalier er overhengende vil denne forutsigbarheten være avgjørende for om vedkommende velger å gi informasjonen til politiet, og dermed avgjørende for at forholdet kan oppklares og iretteføres.

Ved å sette skjæringspunktet som foreslått vil en fortsatt støte på aktuelle problemstillinger i forhold til vernet av politiets informanter. Som eksempel kan nevnes tilfeller hvor informantens opplysninger er nødvendige ikke bare for etterforskningens iverksettelse, men også for at politiet skal komme videre i etterforskningen, og for å begrunne fortsatt metodebruk. Det kan være at kommunikasjonskontrollen gir informasjon som ikke alene er tilstrekkelig til å belyse status i saken når kontrollen skal begjæres forlenget, og at informanten har tilleggsinformasjon som utfyller bevisbildet. Da vil det igjen oppstå et behov for å verne informanten. Et annet praktisk eksempel er at informanten har informasjon om at mistenkte har byttet telefon og telefonnummer, og at politiet ønsker å koble opp det nye imeinummeret og simkortet på bakgrunn av dette. Siden informantinformasjonen har tilkommet underveis i den skjulte etterforskningen, vil den være en del av sakens dokumenter. Unntak fra innsyn må dermed begrunnes i §242a. Imidlertid vil det være nødvendig å verne informantens identitet slik utvalget foreslår.

Videre medfører det foreslåtte skjæringspunktet at grunnlaget for å koble opp nye personer underveis vil inngå i saksdokumentene. Ofte vil mistanke mot nye personer bygge på kommunikasjon de har med avlyttede personer i saken, og slik sett vil det være uproblematisk å gi innsyn i det skriftlige grunnlagsmaterialet mot disse. Dessuten vil de allerede innhentede samtalene være bevis som må antas å ha betydning som bevis for skyld- og straffespørsmålet. Det vil derfor ikke være riktig å unnta politiets og rettens vurderinger av dette fra innsyn.

Det foreslåtte skjæringspunktet vil heller ikke verne metodebruken underveis i etterforskningen. Dersom det under kommunikasjonskontrollen fremkommer opplysninger om et forestående møte mellom de mistenkte, vil det være aktuelt å iverksette romavlytting på det avtalte møtestedet, og eventuelt i kombinasjon med skjult fjernsynsovervåking. I begjæringen til retten vil det i så fall være naturlig å redegjøre for hvordan disse metodene utfyller hverandre i den konkrete saken, og hva politiet konkret forventer å oppnå ved de ulike metodene.

Etter hvert som etterforskningen skrider frem vil også samspeillet mellom de ulike metodene i økende grad eksponeres gjennom politiets rapporter og begjæringer. At metodebruken eksponeres på denne måten er selvsagt uheldig, sett fra politiets ståsted.

Samtidig må dette vurderes opp mot mistenktes rettigheter. Kripas mener at §242a i tilstrekkelig grad ivaretar avveiningen mellom disse hensyn, og at bestemmelsen er anvendelig slik den nå lyder. I tillegg vil bevisavskjæringsregelen i §292a være anvendelig i tilfeller hvor et politivite i retten blir bedt om å utdype sider ved metodebruken som ikke fremkommer av grunnlagsdokumentene, og som heller ikke er påberopt om bevis.

Det foreslåtte skjæringspunktet skal kun gjelde ved oppstart av *skjult* etterforskning. Informantinformasjon brukes også som oppstart av åpen etterforskning. Eksempelvis kan det være at politiet mottar tips om at en psykisk ustabil person er bevæpnet på offentlig sted, og må pågripe personen umiddelbart. Opplysninger om bakgrunnen for pågripelsen vil i så fall måtte unntas etter strpl §242a.

Kripas mener at en definisjon av hva som er inngangsinformasjon bør inntas i §242. Forutsetningen for at informasjonen faller utenom "sakens dokumenter" må være at det ikke senere påberopes som bevis i straffesaken. Et eksempel på at (deler av) inngangsinformasjonen påberopes som bevis på et senere tidspunkt er følgende:

Gjennom skjult etterforskning i et av våre naboland fremkommer det informasjon om at en nærmere bestemt gruppe kriminelle i Norge innfører større mengder narkotika. Opplysningene samsvarer med informantinformasjon vi selv har mottatt. Som grunnlag for å begjære kommunikasjonskontroll påberopes begge kilder; både utenlandske politimyndigheter og den norske informanten. På det tidspunktet etterforskningen iversettes er kommunikasjonskontrollen i utlandet taushetsbelagt, og det er uklart om den blir åpnet, og i så fall når. Det er derfor viktig at denne informasjonen er vernet mot innsyn. Underveis i vår åpne etterforskning blir kommunikasjonskontrollen fra utlandet åpnet, og vi gis mulighet til å bruke informasjon fra denne som bevis i vår sak. Den innhentes da på vanlig måte, ved rettsanmodning. Informantinformasjonen blir ikke brukt som bevis, og vil dermed ikke inngå som en del av sakens dokumenter.

At det er grunn til å skille mellom tilfeller hvor påtalemyndigheten påberoper opplysningene som bevis og tilfeller hvor dette ikke gjøres, er blant annet forutsatt av førstvoterende (mindretallet) i Rt 2005s 1137 note 45 flg. (Spørsmålet gjaldt i det konkrete tilfellet opplysninger fremkommet gjennom kommunikasjonskontrollen).

Kripas er imidlertid uenig i utvalgsmedlem Scheas foreslåtte formulering "*dersom noe annet medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar*". Ved å ta et slikt forbehold er en i realiteten i samme uforutsigbare situasjon som i dag, og må fortsatt unngå å bruke kildeopplysninger som ikke kan eksponeres som grunnlag for en begjæring om å starte

skjult etterforskning. Det er også vanskelig å se for seg hvordan dette unntaket skal håndheves i praksis, og hvilke tilfeller det eventuelt kan få anvendelse på.

Det er både i rettspraksis og av lovgiver antatt at de opplysninger som danner grunnlag for oppstarten av en sak står i en annen stilling enn opplysninger som har tilkommet etter at etterforskningen er iverksatt. Til støtte for dette kan vises til uttalelsen fra førstvoterende i Rt. 2005 side 1524 note 22 om at grunnlagsmateriale fra kommunikasjonskontroll ”i alle tilfelle må reknast å ha mindre vekt ved bevisvurderinga enn sjølve materialet frå kommunikasjonskontrollen”, og at det ”berre i heilt ekstraordinære og spesielle tilfelle kan tenkjast at manglande dokumentasjon på dette punktet vil kunne utgjere ein saksbehandlingsfeil”.

At inngangsinformasjonen stiller i en annen kategori enn opplysninger innhentet under etterforskningen er også antatt av Riksadvokatens, herunder i brev til Justisdepartementet av 7. juli 2006 (hvor det ble foreslått endringer i §242a).

Legalitetskontrollen er allerede ivaretatt gjennom den rettslige behandlingen av politiets begjæring. Det som gjenstår å vurdere er følgelig opplysningens betydning for skyld- og straffespørsmålet.

Dersom retten er av den oppfatning at inngangsinformasjonen den får seg forelagt er av en slik ekstraordinær karakter at den ikke kan holdes utenfor sakens dokumenter, bør i stedet løsningen være at retten avslår begjæringen om iverksettelse av skjult metodebruk. Domstolen og §100a-forsvarer kan på denne måten kontrollere at de bevis som føres er innhentet på lovlig vis, og at politiet opptre i tråd med objektivitetsprinsippet. Et slikt tilfelle kan være at inngangsupplysningene bygger på en politiprovokasjon som vil være relevant for mistenktes forsvar. En adgang til å avslå begjæringen i slike tilfeller bør i så fall fremgå av strpl kapittel 16a, og at andre bestemmelser om skjult metodebruk (eksempelvis §200a) henviser til denne.

På denne bakgrunn mener vi også at den løsningen vi har skissert ovenfor om at inngangsinformasjonen ikke skal anses som en del av sakens dokumenter ikke kan sees å være i strid med mistenktes grunnleggende rettigheter, slik disse er beskrevet av utvalget i kapittel 26.

4.3.4 Interne dokumenter

Kripos slutter seg forslaget om at det lovfestes et unntak for dokumenter som er utarbeidet som ledd i politiets og påtalemyndighetens interne saksforberedelse, jfr forslaget til §242 nytt tredje ledd. Derimot er en ikke enig i forslaget til nytt tredje ledd annet punkt. Kripos mener at et dokument som er utarbeidet i den interne saksforberedelsen alltid skal unntas i sin helhet. Faktiske opplysninger som er fremkommet eller innhentet under etterforskningen av de handlinger mistanken eller tiltalen gjelder er pr definisjon å anse som sakens dokumenter, og skal aldri fremkomme i interne dokumenter uten at de også gjøres tilgjengelig for forsvarer i form av et saksdokument eller en elektronisk fil som forsvarer gis innsyn i.

Det er påtalemyndighetens ansvar at forsvarer -- senest på tiltalestadiet - gis innsyn i alt som omfattes av sakens dokumenter. Dersom det i et konkret tilfelle er tvil om rekkevidden av innsynsretten, må spørsmålet bringes inn for retten på vanlig måte.

Å gi innsyn i ”*deler av interne dokumenter*”, og å definere denne innsynsretten som et unntak fra unntaket for interne dokumenter, fremstår som lite hensiktsmessig lovgivningsteknikk. At forsvarer har krav på innsyn i disse faktiske opplysningene følger allerede av § 242 første ledd.

Hva gjelder formuleringen ”*sammendrag eller annen bearbeidelse av faktum*”, bemerkes følgende: Slik forslaget nå lyder, er det etter sin ordlyd altfor vidt. Bokstavelig tolket vil det omfatte etterforskernes avhørsdisposisjoner, aktors innledningsforedrag, momentlister og prosedyrer. Det må være åpenbart at mistenkte og forsvarer ikke har noe krav på innsyn i den strategien politi og påtalemyndighet legger for et avhør eller et rettsmøte, like lite som påtalemyndigheten kan kreve innsyn i forsvarers og mistenktes skriftlige strategi som ledd i forberedelsen av mistenktes forsvar.

Et sammendrag av faktum kan også bli utarbeidet som en del av innstillingen til høyere påtalemyndighet, som mistenkte ikke har krav på innsyn i verken etter gjeldende rett eller etter utvalgets forslag. I tillegg til bevisvurdering og subsumsjonsspørsmål, vil det i det interne notatet være naturlig å gi en oversikt over sakens aktører og sakens bakgrunn/faktum, gjennom henvisninger til sakens dokumenter. Kripos er av den klare oppfatning at slike dokumenter i sin helhet skal unntas fra innsyn. Dette skaper forutberegnelighet og sikrer at underordnet påtalemyndighet på best mulig måte orienterer overordnet påtalemyndighet om sitt syn på saken. Dette er heller ikke i strid med mistenktes innsynsrett.

Bearbeidelse av faktum kan eksempelvis være å oppstille en kronologisk oversikt over hvilke opplysninger som har fremkommet i avhør av de involverte personene, til bruk for videre analyser og/eller som grunnlag for aktors utspørring i retten. Slike dokumenter må det også være åpenbart at skal anses som interne.

På den annen side fremstår det som naturlig - og i samsvar med gjeldende praksis - at politiet stiller til disposisjon bearbeidet råmateriale fra trafikkdata, telefonbeslag, databeslag osv. Disse opplysningene vil i mange tilfeller bli innhentet i et format som er vanskelig tilgjengelig med mindre en besitter gode datakunnskaper. At det utarbeides oversiktsrapporter i forbindelse med tekniske undersøkelser og gjennomgang av beslag, og at disse legges inn i saken senest på tiltalestadiet, er etter Kripos erfaring vanlig fremgangsmåte. Det samme gjelder resymé av lydavhør.

Det er i alle parters interesse at det samlet sett brukes minst mulig ressurser på gjennomgang og bearbeidelse av råmateriale og store informasjonsmengder. I omfattende og langvarige straffesaker vil det normalt skje forsvarerbytter underveis, noe som også taler mot at gjennomgang av store mengder materiale skal gjennomgås av hver enkelt forsvarer, med de høye salærkrav det vil medføre. Slik gjennomgang og bearbeidelse er et ledd i politiets etterforskning, og er følgelig en del av sakens opplysninger som må stilles til rådighet for mistenkte og forsvarer senest på tiltalestadiet. I mange tilfeller vil også slike sammenstillinger bli fremlagt som bevis i retten, gjerne i forbindelse med forklaringen fra et politivitne.

Dersom det i et konkret tilfelle er omtvistet hvorvidt slike dokumenter omfattes av innsynsretten, må dette avgjøres av domstolen.

Sammenfatningsvis betyr dette at bearbeidelse og sammendrag av faktum som enten krever spesiell software/hardware eller særskilt kunnskap, eller som er særlig ressurskrevende, eller som skal fremlegges som bevis i retten, er å anse som en del av sakens dokumenter.

Dette faller for øvrig utenfor det som naturlig forstås som ”ledd i politiets og påtalemyndighetens interne saksforberedelse”, og anses dermed direkte forankret i § 242 første ledd. Dersom lovgiver finner behov for å presisere dette, må det være tilstrekkelig å gjøre det i forarbeidene.

4.3.5 Nærmere om retten til innsyn under etterforskningen

Utvalget har vist til Rt 2004 side 1308, spørsmål om innsyn i Finance Credit-saken, der Høyesterett sa ja til at påtalemyndigheten av ressurs- og prioriteringshensyn midlertidig kunne avslå en begjæring om dokumentinnsyn uten å foreta en konkret vurdering.

Kripos påpeker at den samme problemstilling kan gjøre seg gjeldende i omfattende sakskompleks der det er foretatt etterforskningsskritt i utlandet. Et eksempel på dette kan være at nederlandsk politi har tatt beslag i dokumenter, data, telefoner og foretatt spaning etc., i Nederland. Dette er etterforskningsskritt som kan generere et stort antall dokumenter. Norsk politi må gis anledning til å få oversatt samt gjennomgå disse før de utleveres siktede og hans forsvarer, fordi dokumentene kan inneholde informasjon som er aktuelt å unnta innsyn etter reglene i strpl §242a eller §242. Men dokumentene må oversendes så snart det er praktisk mulig.

4.3.6 Unntak av hensyn til etterforskningen i andre saker

Kripos tiltrer utvalgets forslag om at ”opplysninger fra kommunikasjonskontroll” i strpl §242 første ledd endres til ”opplysninger fra bruk av skjulte tvangsmidler”. Det må skyldes en inkurie at lovgiver ikke har omtalt dette i forbindelse med innføring av blant annet romavhytting i 2005. De samme hensyn gjør seg gjeldende uavhengig av om det er kommunikasjonskontroll og/eller andre skjulte tvangsmidler.

4.3.7 Unntak for opplysninger om politiets kilder og informanter

Som tidligere nevnt slutter Kripos seg i det vesentlige til utvalgsmedlem Schea sitt forslag til endring av §242.

Ved endringen av §§242a og 292a i 2007, ble politiets mulighet til å holde kilder og informanters identitet skjult vesentlig bedre, men det har også etter lovendringen hersket usikkerhet om hvor langt vernet rekker. Vernet må være forutsigbart og sikkert. Reglene må ikke være for skjønnsmessige og omgjøringsadgangen må være begrenset. Politiet er avhengig av at løfter om vern må kunne gis og holdes.

Usikkerheten gjør seg daglig gjeldende i politiets kontakt med kilder og informanter. Frykten for at politi og påtalemyndighet ikke er i stand til å ivareta den nødvendige konfidensialitet, medfører at informasjonstilgangen reduseres betydelig. Også informasjonens kvalitet forringes da kildene ikke våger å være konkrete. Regelverket bør være enkelt og gi stor forutberegnelighet fordi det skal praktiseres og formidles av politiets tjenestemenn og forstås og nyte tillit hos gruppen kilder og informanter.

Konsekvensen av at kilder blir eksponert er betydelig. Ikke bare i forhold til politiets evne til å ivareta sin samfunnsoppgave, men også for vedkommende kilde og nærmeste familie som blir satt under et betydelig press. I ytterste konsekvens kan følgen bli at kilden må inn i

vitnebeskyttelsesprogrammet, noe som er ekstremt ressurskrevende. En slik konsekvens er enormt belastende, ikke bare for vedkommende kilde/informant, men også familien. Følgen er at kilder slutter å henvende seg til politiet eller gi opplysninger som er av betydning for å oppklare straffbare forhold. Politiet er avhengig av tillit og forutsigbarhet, også i forhold til personer som gir opplysninger om straffbare forhold.

Kripos er i likhet med utvalget av den oppfatning at en utvidelse av retten til å avgrense innsyn er viktig. Forslaget om å stille mildere krav til begrunnelsen og endring av begrepsbruken, vil innebære en viktig forbedring. Kripos mener imidlertid at det fortsatt er en for svak beskyttelse av denne type informasjon, og at dette medfører alvorlig risiko for at politiets evne til å bekjempe den alvorligste kriminaliteten svekkes. Kravene til et effektivt vern av kilder og informanter må være varig, gjennom straffesakens alle stadier. Det vises til vårt forslag i pkt 4.3.3 ovenfor.

4.3.8 Strafferammer som begrensning for bruken av §242a

Kripos er enig i at det ikke bør gjelde noe strafferammekrav for bruk av §242a bokstav b - d, og slutter seg til begrunnelsen for dette, slik det fremkommer i punkt 26.7.6.

Spørsmålet synes tilstrekkelig utredet, og det synes hensiktsmessig at lovgiver også vurderer dette spørsmålet nå, slik at det får sin løsning samtidig med andre spørsmål knyttet til dokumentinnsyn. Løsningen vil i så fall være å oppheve annet ledd. Dersom lovgiver mener strafferammekravet ikke bør fjernes, må det i alle tilfelle foretas en harmonisering mellom §242a annet ledd siste punkt og §292a annet ledd siste punkt. Når sammenstøt av forbrytelser kommer i betraktning ved anvendelsen av §242a men ikke ved anvendelsen av §292a risikerer en å havne i en situasjon hvor et politivitne har forklaringsplikt om forhold som er unntatt etter §242a. Dette kan neppe være tilsiktet fra lovgivers side.

4.3.9 Hvordan skal innsynsretten praktiseres?

Som nevnt har informasjonsmengden i straffesaker økt betraktelig de senere årene. Dette skyldes i stor grad den teknologiske utviklingen, men også det at begrepet ”sakens dokumenter” har fått et videre innhold. Gjennom etterforskningen fanges det opp betydelige mengder personsensitiv informasjon, eksempelvis "sosiale samtaler" mellom de siktede og deres nærstående.

Etter dagens rettstilstand skal samtlige forsvarere ha innsyn i dette materialet, herunder den del av materialet som omhandler medtaltale, og også materiale mot mistenkte i saken som det ikke senere tas ut tiltale mot. En stor del av det materiale forsvarer har krav på innsyn i er uten betydning for straffesaken, og blir ikke ført som bevis i retten verken av påtalemyndigheten eller forsvarer.

Tross denne utviklingen er det per i dag ingen lovbestemte krav til hvordan slik personsensitiv informasjon skal håndteres/oppbevares av forsvarer, og ingen taushetsplikt. Metodekontrollutvalget foreslår en lovregulering av forsvareres taushetsplikt, hvilket Kripos støtter. Det er imidlertid for tidlig å si hvordan en fremtidig lovbestemmelse vil lyde og i hvilke konsekvenser den vil få, herunder i hvilken grad den er egnet til å redusere faren for misbruk av sensitiv informasjon. Mistenkte vil fortsatt ikke være underlagt noen taushetsplikt.

Det å ha krav på innsyn er ikke det samme som et ubetinget krav på at all informasjonen mangfoldiggjøres og utleveres. Innsynsretten er en grunnleggende rettighet. Hvordan innsynsretten skal praktiseres er et spørsmål i en annen kategori. Det avgjørende må være at

forsvareren og tiltalte *gis tilgang til* informasjonen på en slik måte at tiltaltes forsvar kan ivaretas i samsvar med prinsippet i EMK art. 6.

Utvalget har kommet til at hovedregelen fortsatt bør være at forsvarer overleveres kopi av sakens dokumenter. Kripos er enig i hovedregelen. Samtidig anbefaler en sterkt at lovgiver vedtar unntak fra dette.

Forslag til unntak er inntatt som §264 nytt fjerde ledd. Forslaget gjelder etter sin ordlyd sakens dokumenter generelt, men utvalget har presisert at det er ment benyttet først og fremst bevismateriale fra skjult tvangsmiddelbruk. Kripos mener gode grunner taler for at unntaksregelen også kan benyttes for grunnlagsmateriale utarbeidet i forbindelse med den skjulte tvangsmiddelbruken.

Spørsmålet om hvordan det skal tilrettelegges for innsyn i grunnlagsmateriale for kommunikasjonskontroll har nylig vært prøvd av Borgarting lagmannsrett, jfr LB-2010-20122.

Det var forsvarer som brakte spørsmålet inn for retten. Bakgrunnen var at Kripos har som praksis å tilrettelegge for innsyn i grunnlagsmateriale hos politiet, og at Kripos ikke mangfoldiggjør og oversender kopi av materialet til forsvarerne, med mindre det skal påberopes som bevis i retten. Denne praksisen forutsetter naturlig nok fleksibilitet fra politiets side med hensyn til tidspunkt for gjennomgang, og at forsvarer gis tilgang til rom hvor dette kan skje uforstyrret. Ordningen har etter Kripos vurdering fungert godt, og forsvarerne har ikke hatt prinsipielle innvendinger. Forsvarer i den konkrete saken nektet imidlertid å forholde seg til dette. Selv om spørsmålet gjaldt et konkret tilfelle, var problemstillingen av prinsipiell karakter.

Lagmannsretten viste til at strpl. §264 forutsetter at "*sakens dokumenter*" skal sendes forsvarer senest samtidig som tiltalebeslutningen går til forkyning for tiltalte, og konkluderte med at Kripos per i dag ikke har hjemmel "*til å regulere forsvarers tilgang til saksdokumentene på den måten som er gjort*", og tilføyde: "*Det forhold at omfanget av sakens dokumenter er utvidet gjennom rettspraksis, overflodiggjør ikke behovet for lovhjemmel*", jfr kjennelsen side 7.

Det at et unntak ikke fremgår direkte av strpl. §264 kan ikke være avgjørende. Det er på det rene at Høyesterett i flere avgjørelser har drøftet omfanget av begrepet "*sakens dokumenter*", og foretatt en utvidelse i forhold til det begrepet omfattet da loven av 1981 ble vedtatt. For kommunikasjonskontrollmateriale ble dette gjort i Rt 2005 s 1137. I forlengelsen av dette må da også domstolene kunne fastslå hvordan innsynsretten skal praktiseres. Dette er ikke eksplisitt vurdert i Rt 2005 s 1137.

Lagmannsretten har i sin kjennelse utelukkende sett hen til forarbeidene til loven av 1981, uten å ta i betraktning den utvikling som har vært i rettstilstanden siden da. På det tidspunkt straffeprosessloven ble vedtatt var ikke grunnlagsmateriale for skjult tvangsmiddelbruk en del av sakens dokumenter. Først ved lovendring av 1999 ble det gitt adgang til å bruke opplysninger fra kommunikasjonskontroll som bevis. I forarbeidene av 1981 hadde lovgiver dermed ikke noen foranledning til å vurdere hvorvidt også dette skulle vært omfattet av unntaksbestemmelsen.

Vurdering av betydningen av den utviklingen som er beskrevet i NOU 2009:15 er fraværende i lagmannsrettens premisser. Når lagmannsretten ved tolkningen av strpl. §264

unnlater å ta i betraktning lovendringen av 1999, og de hensyn som lovgiver da ga uttrykk for i forarbeidene, jfr Ot.prp. nr. 64 (1998-1999)¹⁰, samt den senere utvikling i rettstilstanden, kan det stilles spørsmål ved riktigheten av lagmannsrettens lovanvendelse.¹¹

Det er derfor behov for en avklaring fra lovgivers side.

I NOU 2009:15 side 306 følgende gis en oversikt over rettstilstanden hva gjelder tiltaltes innsynsrett etter at tiltale er tatt ut. Metodekontrollutvalget redegjør i den forbindelse også for lovgivers intensjoner bak lovendringen av 1999, og uttaler på side 306 første spalte: *”Det er på det rene at det ikke var lovgivers intensjon ved innføringen av reglene om adgangen til å bruke kommunikasjonskontroll som bevis, at forsvarer skulle få innsyn i alt materialet fra slik kontroll”,* hvoretter det inntas en uttalelse fra Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s 68-69. Utvalget bemerker deretter at Justiskomiteen sluttet seg til departementets forslag og uttalte at den var *”enig i at innsynsretten for den siktede og forsvareren ikke bør gjelde ubetinget”*. Videre bemerker utvalget at også strpl §216i og de hensyn som ligger til grunn for denne taushetspliktsbestemmelsen taler for at innsyn i kommunikasjonskontrollmateriale begrenses.

Deretter gjennomgår utvalget Rt 2005 s 1137 (dissens 3-2), og bemerker i den forbindelse, jfr side 307 andre spalte: *” Denne saken illustrerer, etter utvalgets oppfatning, at tungtveiende argumenter gjør seg gjeldende på begge sider i dette spørsmålet. Utlevering av det samlede materiale fra skjult tvangsmiddelbruk til tiltalte og hans forsvarer vil kunne utgjøre et stort inngrep i tredjepersoners personvern. Særlig i større saker med flere mistenkte, der tvangsmiddelbruken kan ha pågått over lang tid, vil tredjepersoners personvern kunne kompromitteres kraftig. Dette tilsier at materialet i noen grad bør kunne unntas tiltaltes innsyn”*.

Utvalget går deretter inn på EMDs praksis på området, og legger til grunn at hensynet til tiltaltes kontradiksjon ikke gjøre seg like sterkt gjeldende i tilfeller hvor påtalemyndigheten ikke vil fremlegge materialet som bevis under hovedforhandlingen. Utvalget finner likevel at hensynet til mistenktes rettssikkerhet må tillegges avgjørende betydning, og at tiltaltes forsvarer uansett *”bør gis adgang til å gjennomgå materialet”*. (Det er for øvrig på det rene at det ikke av EMK art. 5 og 6 kan utledes noe krav om å få oversendt kopier av det innsynsretten omfatter).

For å ivareta hensynet til tredjepersoners rettsvern foreslår utvalget i stedet at forsvareren ikke skal ha noen ubetinget krav på å få utlevert alt materialet, men at dette skal måtte gjøres tilgjengelig for forsvareren *”på forsvarlig og hensiktsmessig måte”*, eksempelvis ved at forsvarer hører eller ser gjennom materialet hos politiet. Kravet til hensiktsmessighet tilsier at politiet i så fall må legge forholdene til rette for at forsvarer får tilstrekkelig tid og mulighet til å gjennomgå materialet.

Forslaget til ny §264 gjelder i prinsippet alt som omfattes av sakens dokumenter, men utvalget legger til grunn at det først og fremst vil være aktuelt i forhold til elektronisk materiale. Kripos mener lovgiver bør understreke at bestemmelsen også skal kunne gjelde for sensitivt materiale i mindre omfang, typisk grunnlagsmateriale for kommunikasjonskontroll. I tillegg til at dette materialet inneholder sensitiv personinformasjon – ikke bare om tiltalte - men alle som har vært underlagt avlytting i

¹⁰ Se utdrag fra Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) i NOU 2009:15 side 306 første spalte.

¹¹ Når påtalemyndigheten valgte å ikke påanke kjennelsen videre til Norges Høyesterett hadde dette dels sammenheng med at hovedforhandlingen i saken var nært forestående.

saken, inneholder det også informasjon om politiets metodebruk som det er både uheldig og unødvendig at mangfoldiggjøres. En viser til punkt 0 ovenfor om dette.

Nevnte sak gjaldt narkotikaovertridelser. I saker som gjelder krenkelset overfor en eller flere fornærmede, eksempelvis drap, voldtekt eller menneskehandel, er det ikke vanskelig å tenke seg at den informasjon som danner grunnlag for oppstart av kommunikasjonskontroll kan være enda mer personsensitiv.

Det grunnleggende prinsipp er i denne forbindelse kontradiksjonsprinsippet. Retten til dokumentinnsyn er en av rettighetene som skal bidra til at dette prinsippet ivaretas. Politiet har et ansvar for å beskytte personsensitiv informasjon som fremkommer i straffesaken. Dette må balanseres opp mot det ansvaret vi har for å tilrettelegge for innsyn og mulighet til kontradiksjon. Det avgjørende må være hvorvidt en praksis med å tilrettelegge for innsyn på annen måte enn ved oversendelse av kopisett til forsvarer i tilstrekkelig grad ivaretar innsynsretten.

Kripos utleverer i dag alt innsamlet bevismateriale i form av lydmateriale på kryptert harddisk, og forsvarer må underskrive på en erklæring om at han plikter å oppbevare/behandle denne på nærmere bestemte vilkår, jfr påtaleinstruksen §25-5. Denne praksisen har i all hovedsak fungert godt.

Det viktigste for forsvarer vil naturlig nok være å ha alt innsamlet *bevismateriale* lett tilgjengelig. *Grunnlagsmateriale* for bevisinnhentingene stiller i en litt annen kategori. Opplysningene blir sjelden eller aldri påberopt som bevis verken av forsvarer eller påtalemyndigheten under hovedforhandlingen, og siden det allerede har vært både en 100a-forsvarer og en dommer involvert i alle beslutninger, er også behovet for legalitetskontroll mindre.

I den nevnte saken bestred forsvarer at det ut fra en personvernrettslig tilnærming var grunnlag for å la være å utlevere grunnlagsmaterialet, "*etter at selve det personvernkrænkende materialet i form av de avlyttede samtaler m.v. allerede er utlevert*". Det at Kripos – av hensyn til et effektivt forsvar for siktede – utleverer bevismaterialet som er innhentet gjennom kommunikasjonskontrollen (avlyttede samtaler), kan neppe brukes som argument for at en i tillegg skal utlevere annen personsensitiv informasjon (grunnlagsmaterialet) i saken. Tvert i mot må målet være i størst mulig utstrekning å begrense mangfoldiggjøring av personsensitiv informasjon, men likevel slik at dette ikke går på bekostning av siktedes rett til et effektivt forsvar. I den forbindelse er det høyst relevant å skille mellom den informasjon som er benyttet som grunnlag for oppstart av den skjulte etterforskningen, og bevismaterialet som er innhentet gjennom denne etterforskningen.

Kripos vil bemerke at det for fremtiden kan tenkes flere løsninger for hvordan politiet skal tilrettelegge for innsyn. En aktuell løsning er å gi samtlige forsvarere i saken tilgang til bevismateriale – og grunnlagsmateriale - gjennom kryptert tilgang til en server som er plassert hos politiet, jfr pkt **Feil! Fant ikke referanse-kilden..** På den måten kan forsvarer og mistenkte selv avgjøre om og når de vil benytte seg av innsynsretten. Forsvarer kan også selv velge hvorfra han vil jobbe; med den begrensning at han må være tilkoblet internett.

4.4 Bør begrepet "sakens dokumenter" erstattes av "sakens opplysninger"?

Etter Kripos vurdering bør departementet vurdere nøye hvorvidt begrepet "*sakens dokumenter*" bør erstattes av begrepet "*sakens opplysninger*". Utvalget har drøftet dette i punkt

26.7.1, men kommet til at begrepet er så innarbeidet at det bør beholdes. Det er imidlertid et faktum at papirdokumentene omfatter en stadig mindre del av den totale mengden opplysninger i en straffesak. Opplysningene innhentes/mottas i annet format enn en papirkopi, og dermed gis også forsvarer og mistenkte innsyn på annen måte enn ved oversendelse av papirkopi (digital tilgjengeliggjøring). Dette gjelder ikke bare saker hvor bevisinnhenting har skjedd ved bruk av utradisjonelle metoder, men også saker som etterforskes tradisjonelt. Kripos mener at ”*sakens opplysninger*” er langt mer dekkende for hva som inngår i straffesaken.

Som et eksempel kan nevnes at kontoutskrifter, trafikkdata, rapporter fra undersøkelse av datamaskiner og telefoner utgjør enorme datamengder. Etter dagens praksis gjøres denne typen opplysninger (rådata) tilgjengelig for forsvarer elektronisk, enten på cd-plater eller på en ekstern harddisk. Kun bearbejdede resultater inntas i de ordinære saksdokumentene. Det er ingen tvil om at forsvarer har rett på tilgang til alle rådataene, men de foreligger ikke som ”dokumenter” i fysisk forstand. Det er i dette tilfellet mer beskrivende å omtale det som ”*sakens opplysninger*” enn ”*sakens dokumenter*”.

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 3.3):

”I redegjørelsen er det fokusert på problemene knyttet til innsyn i kildeinformasjon eller ”inngangsupplysninger”, idet dette vurderes å være det mest utfordrende og for politiet viktigste tema i diskusjonen omkring omfanget av innsynsretten.

3.3.1 Utvalgets utgangspunkt og manglende begrunnelse

Utvalget er tydelig på hva som bør være utgangspunktet for lovreglene om innsyn i saksdokumentene, om dette heter det blant annet

”På bakgrunn av ovenstående gjennomgang av internasjonale rettskildefaktorer og hensynet til sakens opplysning og mistenktes rettssikkerhet legger utvalget til grunn at dokumentbegrepet bør omfatte alle opplysninger som er fremkommet eller innhentet i løpet av etterforskningen av de handlinger mistanken eller tiltalen gjelder, uavhengig av om de er til mistenktes gunst eller ugunst. Alle unntak fra dette utgangspunktet bør etter utvalgets oppfatning fremgå av loven.” (s. 302)

Utvalget legger til grunn at en ”sak” vil løpe fra det tidspunkt etterforskning igangsettes, det vil si når vilkårene i strprl § 224 anses oppfylt, jf kap. 12 om dette.” S. 303:”Etterforskning foregår dermed om politiet innhenter informasjon med et av de formål som er oppgitt i strprl § 226.” (s. 149)

Utvalgets forslag innebærer etter dette at de tips og opplysninger politiet mottar fra kilder om straffbare forhold, hva enten disse pågår, har pågått, eller er i ferd med å bli begått (forberedelseshandlinger og straffbart forsøk), skal inngå i sakens dokumenter. Utvalget ser motargumentene i form av beskyttelsesbehov hos kilder – og løser dette med lovregler som hjemler unntak fra innsynsretten.

Utvalget fremholder at hensynet til den materielle sannhet og hensynet til rettsikkerhet er hovedbegrunnelsen for utgangspunktet. Det kan se ut som utvalget har tro på at det ligger relevant informasjon i inngangsupplysningene i saken for en senere rettergang, uten at utvalget i noen grad nærmere drøfter dette. Utvalgsmedlem Schea er inne på det sentrale spørsmålet når han på side 318 løfter frem siktedes innsynsinteresse, og påpeker at denne i forhold til ”inngangsupplysninger” ikke bør vektes tungt. Hva som er de reelle grunner for siktedes innsynsinteresse i ”inngangsupplysningene” er imidlertid i meget liten grad drøftet av utvalget.

Etter vår oppfatning er det så viktige hensyn og verdier på spill (se nedenfor under pkt. 3.3.2) at rent prinsipielle synspunkter ikke kan ha gjennomslagskraft for det utgangspunktet utvalget legger opp til. Utvalgets vekting av hensynet til sakens opplysning og rettssikkerhet må ha en praktisk realisme, det er påkrevd med en nærmere begrunnelse. Gjennomgangen nedenfor under pkt. 3.3.3 – 3.3.5 vil imidlertid vise at nevnte hensyn ikke kan slå igjennom som begrunnelse for innsyn i ”inngangsupplysninger”. I pkt. 3.3.6 redegjøres for enkelte andre forhold som må være til stede for å få en effektiv beskyttelse av kildeinformasjon. I pkt.3.3.7 følger kommentarer til en hva slags lovgivningsmodell som bør foreligge, slik at beskyttelsen av kildeinformasjon ikke kommer i strid med grunnleggende prinsipper. Endelig i punkt 3.3.8 følger noen betraktninger rundt hvorfor utvalgets forslag til lovgivningsteknikk er uheldig.

3.3.2 Effektiv bekjempelse av kriminalitet – innsynsreglenes betydning

Etter politiets oppfatning må hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse vektet tyngre enn siktedes innsynsrett i ”inngangsupplysningene”.

Oslo politidistrikt arbeider daglig for en mest mulig effektiv bekjempelse av slik kriminalitet. For å holde tritt med en kriminalitetsutvikling mot stadig mer organisert kriminalitet, trenger man et politi som følger kriminalitetsutviklingen, herunder slår tilbake mot kriminalitet, og evner å oppklare saker. Motsetningen er et handlingslammet politi som ikke greier å skaffe seg informasjon om kriminelle miljøer og om kriminalitet som begås, eller et politi som mottar informasjon om dette uten å kunne gripe inn.

Det er vår klare oppfatning at innsynsreglene er helt avgjørende for politiets evne til å avdekke, og senere oppklare visse typer alvorlig kriminalitet. Innsynsreglene trekker opp rammene for den beskyttelsen kilder og informanter faktisk har, og således får reglene direkte betydning både for *rekruttering* av kilder/informanter og deres *vilje til å gi politiet informasjon*. I tillegg kommer at den polititjenesteperson som ”fører” kilden/informanten, har et selvstendig ansvar for å beskytte vedkommendes sikkerhet. Etter mottak av opplysninger er det ikke automatikk i at disse brukes. Det foretas regelmessig grundige overveielser med både etterforsker og påtalejurist for å se om ønsket bruk av opplysningene vil gi informanten tilstrekkelig beskyttelse ut fra gjeldende innsynsregler. I tilfeller hvor bruk av opplysninger ikke er mulig uten å sette liv og helse i fare, inntreer de uheldige konsekvensene som utvalget oppsummerer på s. 311, sp. 1. Oslo politidistrikt kan bekrefte at det ved flere tilfeller har vært informasjon om større narkotikanettverk, hvor politiet på bakgrunn av innsynsreglene ikke har iverksatt etterforskning. I tillegg kommer et større antall saker hvor politiet i lengre perioder har måtte bygge opp alternative innganger for å starte etterforskning. Det ikke er mulig å anslå hvor mye narkotika som allerede kan ha vært solgt eller innført i disse sakene før politiet har kommet i posisjon til å starte etterforskning.

Som nevnt over pågår det stadig en utvikling av kriminaliteten. Den rettsutviklingen som har funnet sted i forhold til innsyn (se nærmere utvalgets gjennomgang på s. 288 flg) bærer preg av at andre hensyn enn de politiet målbærer, har vært vektet tyngst. Utviklingen synes lite tilpasset politiets stadig større utfordringer med kriminaliteten, og de krav som stilles fra samfunnet til bekjempelsen av denne. En evaluering av regelverket *nå* må ta innover seg denne utviklingen – reglene om sakens dokumenter må være tilpasset kriminalitetsbildet.

3.3.3 Hva er det typiske innholdet i ”inngangsupplysningene”?

Politiet bruker kilder/informanter for å fange opp straffbare forhold i ”kriminelle miljøer”, eller for å få hjelp til oppklaring av forhold som allerede er under etterforskning. Virksomheten går inn under politiloven § 2 nr 3, hvoretter politiet skal avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge straffbare forhold. Behovet for informasjonsinnhenting via kilder/informanter er særlig sentral nettopp i de sakene og sakstypene utvalget selv betegner som alvorlige forbrytelser – se nærmere s. 101, sp. 1, fjerde avsnitt flg.

Det er informasjon om hvem og hva som bedrives av kriminalitet som er av interesse. Av dette følger at det i praksis aldri vil foreligge informasjon til siktedes gunst i opplysningene. Det ligger i sakens natur at opplysningene politiet mottar er inkriminerende, informasjonen er hentet inn fra kriminelle miljøer, og målet er å avdekke om straffbart forhold finner sted. Dette kan illustreres med noen eksempler:

En misbruker av narkotika har kjøpt et mindre kvantum amfetamin hos en selger. Under handelen observerer han en større pose som selger henter stoffet fra. Kjøper, som er informant, går til politiet og opplyser om oppbevaringen av narkotika. Politiet velger å slå til direkte med ransaking i leiligheten, og får beslag i 1 kilo amfetamin, omsetningsutstyr og 50.000 kr i kontanter. Det er svært vanskelig å begrunne hvorfor narkotikaselgeren skal ha innsyn i bakgrunnen for ransakingen.

Tilsvarende eksempel kan nevnes for kriminalitet i gjengmiljøet. Politiets informant opplyser om person som han vet bærer pistol. Politiet ransaker og beslaglegger våpenet i bukselinningen på eieren. Også her er det svært vanskelig å se hvorfor innehaveren av våpenet skal ha innsyn i bakgrunnen for ransakingen.

Informanter kan også gi politiet informasjon om straffbare forhold som er under planlegging. Eksempler kan være et ransmiljø som planlegger et større anslag mot bank eller tellesentral, eller et narkotikanettverk som planlegger en større innførsel. I disse tilfellene vil det polititaktisk være riktig å ikke aksjonere umiddelbart, men å bygge opp saken ved å skaffe seg mer og bedre informasjon. På den måten vil politiet kunne oppnå kontroll over et større antall personer, herunder avdekke og slå ut større nettverk, og ofte også komme nærmere de egentlige strategiske målene - bakmennene. Kildeinformasjonen vil typisk brukes til oppstart av skjulte etterforskningsmetoder som kommunikasjonskontroll og spaning. Når politiet senere gjennomfører tilslag/aksjon, er det meget vanskelig å se hvorfor de siktede skal ha innsyn i bakgrunnen for oppstarten av de skjulte metodene.

Endelig kan informanter gi politiet bidrag til å oppklare saker som er under etterforskning. Ved alvorlig og omfattende vinningskriminalitet kan f. eks informanter fange opp at tyvegods er til salgs. Politiet kan på den bakgrunnen iverksette ulike metoder (spaning, undercover, provokasjonshandlinger m.m) for å kunne spore opp depoter hvor godset er lagret, herunder pågripe gjerningspersoner. Igjen blir spørsmålet hvorfor skal de siktede ha innsyn i bakgrunnen for politiets oppstart av de skjulte metodene.

3.3.4 Kan hensynet til sakens opplysning begrunne innsyn i ”inngangsupplysninger”?

Det materielle sannhetsprinsippet refererer seg til beviskravene, hovedsakelig under skyldspørsmålet. Ut fra eksemplene som er gitt i pkt. 3.3.3, er det ikke enkelt å kunne grunngi hvordan innsyn i kildeinformasjon kan være av betydning for siktede i forhold til å bidra til materiell sannhet. Utvalget selv angir også på s. 312, sp. 2 at:

”I det store flertallet av saker vil imidlertid ikke informantens opplysninger eller omstendighetene for øvrig være av betydning for om straffbarhetsvilkårene er oppfylt. I

slike tilfeller kan ikke forsvaret sies å ha noe stort behov for kjennskap til informantens identitet.”

Som eksempel på tilfeller hvor kildeinformasjon kan ha betydning for forsvaret nevner utvalget på s. 313 tilfeller der:

”...omstendigheter tilsier at straffbarhetsvilkårene ikke er oppfylt, eller at det foreligger ulovlige ervervede bevis.”

Etter vår oppfatning er det kun i helt ekstraordinære tilfeller dette kan være aktuelt. Og dersom saken skulle ligge slik an, vil de sikkerhetsventilene som det redegjøres for under punkt 3.3.7 fange dette opp.

Når siktede anfører uskyld som pretenderes å kunne styrkes i ”inngangsupplysningene”, vil dette inngå i tiltaltes øvrige forklaring og underkastes alminnelige bevisregler – siktetes anførsler må dermed kunne utelukkes for å domfelle. Eksempler på dette kan være at en som er tiltalt for oppbevaring av narkotika, hevder at stoffet er plantet i hans leilighet, eller at vedkommendes DNA er plantet på en narkotikapakke i en leilighet flere disponerer. I disse tilfellene vil en rent teoretisk kunne mistenkeliggjøre at politiets ransaking av leiligheten kan ha bakgrunn i en informant som kan ha hatt uredelige motiver (hevne uoppgjort mellomværende med tiltalte etc).

I saker med tiltale har påtalemyndigheten plikt til å føre fullt bevis for domfellelse utover enhver rimelig tvil. Anførselen om uskyld på grunn av planting eller overføring av DNA kan i teorien fremsettes av enhver tiltalt, i enhver narkotikasak, men med et bredt bevisbilde vil retten kunne se bort fra slike anførsler på lik linje som en kan se bort fra øvrige deler av tiltaltes forklaring, dersom den innholdsmessig eller av andre grunner, ikke fremstår som troverdig. Det foreligger ikke slik rimelig tvil som kan medføre frifinnelse – tiltaltes rettssikkerhet er ivaretatt av de strenge bevisbyrdereglene.

3.3.5 Kan hensynet til rettssikkerhet begrunne innsyn i ”inngangsupplysninger”?

I alminnelighet er det særlig kontradiksjonsprinsippet som sentralt i tiltaltes rettssikkerhet i strafferetten. Kjernen i kontradiksjon er innsyn i materiale som brukes mot en, ”inngangsupplysninger” er ikke tenkt brukt som bevis – og kontradiksjon verken kan eller skal kunne begrunne innblikk i hvordan politiet arbeider eller hvem politiet samarbeider med.

3.3.6 Innsynsrett avgrenset mot politiets undersøkelser av kildeinformasjonen

Det politiet mottar av tips og opplysninger må bearbeides. Den sentrale del av dette arbeidet er en kritisk kontroll av riktigheten, sannhetsgehalten i tipsene. Det er først når tips er kontrollert, at de kan oppgraderes til informasjon. Dersom en slik oppgradering finner sted, anses det tilstrekkelig for å bruke opplysningene som grunnlag for tvangsmidler.

Politiet gjennomfører ulike undersøkelser knyttet til kontroll av opplysninger/tips. Disse undersøkelsene ligger så nært selve tipset at de også må unntas sakens dokumenter, de vil måtte gå inn i ”inngangsupplysningene”. Dette må også gjelde der undersøkelsene innebærer bruk av tvangsmidler, typisk kontroll av telefonnummer, innhenting av trafikkdata m.m. Undersøkelser ved bruk av tvangsmidler i en slik informasjonsbehandlingsfase som nevnt over, kan ut fra formålet med undersøkelsen heller ikke underrettes overfor den undersøkelsene er rettet mot. Det må derfor gjøres unntak fra

underrettningsreglene i de tilfelle hvor tvangsmiddelet er benyttet for å kontrollere riktigheten av ”inngangsinformasjon”.

3.3.7 Lovgivningsmodell som ivaretar det materielle sannhets prinsipp og rettssikkerhet når ”inngangsopplysninger” ikke er en del av sakens dokumenter

Utvalget nevner to modeller som foreslår at ”inngangsopplysninger” ikke skal inngå som saksdokumenter, det refereres til et møte med riksadvokaten (s. 311), i tillegg kommer utvalgsmedlem Scheas dissens (s. 317).

Etter å ha erklært seg enig med begge de nevnte om at politiet bør gis bedre muligheter til å beskytte sine kilder, forkastes likevel forslagene om at ”inngangsopplysningene” ikke skal tilhøre sakens dokumenter – idet det særlig på s. 312, sp. 1, anføres at:

”Et generelt unntak for alle opplysningene fra en fase av etterforskningen vil svekke kontrollen med politiets virksomhet i denne fasen, da særlig med grunnlaget for igangsetting av skjulte tvangsmidler, og generelt virke lite tillitvekkende.”

Oslo politidistrikt er helt uenig i dette. Vi mener at riksadvokatens synspunkter – slik disse er gjengitt på s. 311 flg – og det som foreslås av utvalgsmedlem Schea i hans dissens gjengitt på s. 317 flg - ikke vil få de uheldige konsekvenser utvalget påpeker i avsnittet over. Oslo politidistrikt støtter de forslag og standpunkter som riksadvokaten og utvalgsmedlem Schea gjør gjeldende. I forlengelsen av dette ønsker vi å understreke følgende i forhold til de hovedprinsipper som bør foreligge:

Et ufravikelig krav er at det ikke kan unntas innsyn i forhold som påberopes som bevis. Ivaretagelsen av tiltaltes rettssikkerhet og kontroll med politiet vil sikres ved videreføring av nåværende ordning med en dommer og oppnevnt § 100a- forsvarer som er involvert i behandlingen. ”Inngangsopplysninger” kan tenkes brukt som grunnlag ved ulike typer tvangsmidler. Vi er utgangspunktet enige med utvalgsmedlem Schea som foreslår at det er inngangsopplysninger ved bruk av skjulte tvangsmidler som skal holdes utenfor sakens dokumenter, da dette er sakstyper hvor kildeinformasjonen er mest sensitiv. Men også åpen ransaking etter § 192 mener vi bør omfattes, idet bruk av informant-/kildeinformasjon som inngang til ransaking både er praktisk og viktig for politiet – særlig når det gjelder narkotikakriminalitet. En ofte anvendt metode er at politiet raskt agerer på kildeopplysninger, og foretar ransaking med hjemmel i hastekompetansen (før stoffet settes i sirkulasjon). Ved bruk av kildeopplysninger på denne måten, vil en med relativt få ressurser kunne avdekke straffbart forhold, og i form av beslag ta narkotikaen ut av markedet (jf eksempelet under pkt. 3.3.3). Slike aksjoner, som av og til benevnes som ”uroaksjoner” har sin selvstendige plass i bekjempelsen av narkotikakriminalitet. I slike tilfeller må anmeldelsen kunne starte med: ”til tid og på sted xx” pågrep vi NN idet han oppbevarte narkotika”, uten nærmere redegjørelse for bakgrunnen for at politiet gikk til ransaking.

I et system hvor ”inngangsopplysningene” er utenom sakens dokumenter, vil påtalemyndigheten, forsvarer og retten kunne argumenter helt åpent om forholdene i saken, noe som formentlig også gjøre prosessen og rettens avgjørelse mer rettssikker. Forholdene som krever beskyttelse vil dermed inngå både i begjæringen til retten, forsvarers kommentarer og rettens avgjørelse – alle disse dokumentene må følgeslett unntas innsyn.

Det må videre tas stilling til hva som skal til for å kunne få innsyn i ”inngangsopplysningene”. Et minimumskrav må være at anførsler om innsyn i materialet

må ha rot i virkeligheten, de må være konkretisert. Rene ”fisketurer” for å begrunne uskyld (kan det finnes noe der) eller oppkonstruerte forespørsler, som en kan se bort fra ved den samlede bevisbedømmelsen, kan ikke være nok. Kriteriene Høyesterett trekker opp i avgjørelsen Rt. 2006 s 157 (pkt. 24) i forhold til hva som må til for å få innsyn i annen, men tilknyttet straffesak, vil kunne være hensiktsmessige også her. Fra avgjørelsen gjengis:

”Begjæring om innsyn utover dette *må i det minste forutsette at siktede anfører konkrete omstendigheter som støtter begjæringen.*” (Uth. her).

En innsynsbegjæring i ”inngangsupplysningene” bør ikke kunne fremsettes på ethvert stadium av saken. Det samsvarer best med utgangspunktet om at dette ikke tilhører ”sakens dokumenter” at det må noe vesentlig til for å få innsyn. Av dette følger at slike begjæringer først bør kunne fremmes etter at det er tatt ut tiltale i saken. Det er særlig da eventuell rettsikkerhet og kontradiksjon får en slik tyngde at informasjonsvernet kan tenkes å måtte vike. Den som har best forutsetninger for å vurdere innsynsbegjæringen i forhold til rettsikkerhet, vil være den rett som har selve hovedforhandlingen. Det foreslås derfor at retten får kompetansen til å treffe beslutning om dette, på lik linje med andre beslutninger under hovedforhandling – styrt fra prinsippet i § 294. Retten bør selv kunne vurdere om den trenger de unntatte dokumentene for å ta stiling til begjæringen, eller om begjæringen kan avslås uten innsyn i materialet. En forutsetning må være at § 100a-forsvarer gjøres kjent med innsigelsen, og gis anledning til å uttale seg. Det følger for så vidt av prinsippet i strprl. § 294 at ikke enhver opplysning i materialet kan medføre innsyn. Utvalget fremhever ved sin gjennomgang av § 242a at det bare kan være opplysninger som *klart vil være av betydning* for forsvaret som kan gi innsyn, se s. 313, sp. 2 – tilsvarende skranke bør oppstilles etter vårt forslag. Etter Oslo politidistrikts oppfatning er det vesentlig at regelverket sikrer forutsigelighet for alle parter, jf også våre merknader under i pkt. 3.3.9.

3.3.8 Betydning av valgt lovgivningsteknikk

Ved å innarbeide et system hvor utgangspunktet er at inngangsupplysninger ikke går inn i sakens dokumenter, får man et regelverk uten for mange vurderinger og unntak. Dette gir også forutberegnelighet. Rettssystemet spares da for mye unødig prosess. Ulike typer unntak legger også til rette for å opprettholde en tro på at ”inngangsupplysningene” vil kunne inneholde opplysninger med bevisverdi for tiltalte.

Et regelverk med et klart utgangspunkt om at ”inngangsupplysninger” er utenfor dokumentene gjør politiet vesentlig bedre rustet i kampen mot organiser kriminalitet, jf synspunktene i punkt 1,2. I tillegg vil en slik lovgivning over tid skape den nødvendige tilliten til politi og påtalemyndighet, og kontrollordningene med retten og 100a forsvarer. Forutberegneligheten knyttet til regelverket vil da formentlig bli bedre.

3.3.9 Kommentarer til utvalgets lovforslag – endringer i § 242

I foregående avsnitt er det redegjort nærmere for vår prinsipielle oppfatning om innsyn i kildeinformasjon og ”inngangsupplysninger”. Vi finner det imidlertid riktig også å knytte enkelte kommentarer til utvalgets lovforslag, slik det kommer til uttrykk på s. 373.

I første ledd, annet pkt. anføres det: *”Innsyn kan nektes i opplysninger om eller fra bruk av tvangsmidler som mistenkte ennå ikke er underrettet om*”. Etter vår mening må det være en klar forutsetning at det ikke kan fremsettes krav om innsyn i slike opplysninger med hjemmel i § 242, 4. ledd, og at opplysningene heller ikke faller inn under det som offentlig oppnevnt forsvarer har krav på innsyn i med hjemmel i § 242, 1. ledd, 6. pkt. Vi er opptatt av at politiets adgang til midlertidig å holde tilbake opplysninger om at det er gjennomført

kommunikasjonskontroll og/eller romavlytting, og resultatet av dette, ikke svekkes i forhold til det Høyesterett flertall la til grunn som gjeldende rett i Rt. 2004 s.2023 flg.

Når det gjelder bestemmelsens tredje ledd mener vi at det må være ganske klart at politiet og ulike trinn i påtalemyndigheten må ha adgang til å utveksle interne notater, uten at noen utenforstående har krav på innsyn i disse, jfr. f. eks. Rt. 1993 s. 1177. Bestemmelsen er for så vidt overflødig. Når det gjelder annet pkt., mener vi at bestemmelsen sammenholdt med spesialmotivene er egnet til å skape klarhet, og foreslår at denne del av leddet sløyfes. Faktaopplysninger skal selvfølgelig finnes i saksdokumentene, og ikke bare i interne notater. Dette er helt åpenbart og unødvendig å ta inn i loven. Utarbeides det oversikter, sammendrag m.v. med grunnlag i sakens fakta som man ønsker å legge frem for retten, vil naturligvis forsvarer og mistenkte gis innsyn i disse. Vi har vanskelig for å se formålet med å lage slike sammendrag m.v. dersom formålet ikke er å fremlegge disse for domstolene.

Bestemmelsen i sjette ledd om rett til innsyn i dokumenter fra andre saker på etterforskningsstadiet, er Oslo politidistrikt svært skeptiske til. Vi har større forståelse for slik innsynsrett på tiltalestadiet (jfr. § 264 siste ledd). Formuleringen "*antas å ha betydning for saken*" er under enhver omstendighet en *for* vid formulering og kan lede til at forsvarere begjærer innsyn i "likt og ulikt" i håp om å finne ett eller annet som kan "brukes" ("fisketur"). Det må kunne kreves at det gis en nærmere begrunne for hva man er ute etter, og sannsynliggjør at det i bestemt(e) angitt(e) sak(er) kan finnes opplysninger av betydning for den aktuelle saken og for den tiltalte vedkommende representerer. Vi legger for øvrig til grunn at innsynsretten her i utgangspunktet sikter til "enkeldokumenter" og ikke uten videre hele saken.

3.3.10 Straffeprosessloven § 242a – kommentarer til utvalgets lovforslag

Uttrykket "*ikke vil påberope som bevis i saken*" i første ledd, bør endres til "*ikke vil påberope som bevis ved pådommelse av saken*". Blir dette fulgt opp, kan bestemmelsens fjerde ledd utgå. Vi mener altså at det i prinsippet bør være adgang til å nekte innsyn etter denne bestemmelsen i opplysninger som f. eks. har vært påberopt for retten som grunnlag for begjæring om ordinære tvangsmidler. Slik bestemmelsen lyder i dag (og i utvalgets lovforslag), kan dette føre til resultater som neppe er tilsiktet. Til illustrasjon nevnes følgende eksempel: § 242a kan påberopes i forhold til opplysninger som har vært fremlagt for retten ved begjæring om hemmelig ransaking (§ 200a), jfr. § 242a, 4. ledd. Det samme antas å gjelde ved hastebeslutning fra påtalemyndigheten om ordinær ransaking med hjemmel i § 192 jfr. § 197, 2. ledd, idet ingen opplysninger har vært *påberopt for retten*. Begjærer man derimot rettens beslutning om ransaking i medhold av § 192 jfr. § 197, 1. ledd, vil man være avskåret fra å bruke § 242a. Med andre ord: Adgangen til å kunne bruke § 242a varierer alt etter som det er tale om hemmelig eller ordinær ransaking, og om den besluttes av påtalemyndigheten eller retten. Dette mener vi er inkonsekvent, og vi kan vanskelig se noen saklig begrunnelse for at det skal være slik.

Nytt tredje ledd i bestemmelsen er et skritt i riktig retning for å beskytte informanter og kilder. Uttrykket "*..være egnet til å avsløre identiteten..*" antas å omfatte opplysninger om det i det hele tatt finnes informant/kilde i saken, hvem informanten/kilden i så fall er, samt innholdet i de opplysninger vedkommende har meddelt politiet. Dersom det opplyses at det finnes innformat/kilde i saken, vil den mistenkte i de aller fleste tilfeller forstå sammenhengen og hvem som har/kan ha kontaktet politiet. Blir mistenkte helt eller delvis gjort kjent med innholdet i opplysningene som er gitt, vil risikoen for å avsløre vedkommende bli enda større. De som gir slike opplysninger til politiet vil, nødvendigvis,

ha en relativt nær knytning til mistenkte, og som regel vil det bare være en begrenset krets av personer som sitter inne med de opplysninger informanten gir. Det er naturlig nok også slik at jo mer alvorlig saken er, jo færre er det grunn til å tro er informert om saken, og desto lettere blir det for mistenkte å avsløre sammenhengen.

Begjæring om bruk av § 242a, 3. ledd vil ofte oppstå på et tidlig trinn i etterforskningen og det kan være nødvendig å få en rask avklaring. Behandlingen av slike begjæringer bør ikke være *for* omstendelig, særlig ikke fra påtalemyndighetens side. Vi tillater oss derfor å foreslå at politimesteren får kompetanse til å fremsette begjæringer til retten når § 242a, 3. ledd påberopes. Lovens krav om at påtalemyndigheten ikke vil påberope opplysningene som bevis, volder neppe noe problem. Det er alminnelig enighet innen politiet og påtalemyndigheten om at informanter og kilder bør beskyttes så langt mulig, og at det følgelig ikke er aktuelt å påberope opplysninger disse gir, som bevis i saken. Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt nektelse av innsyn ”*ikke medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den mistenktes forsvar,*” vil vi bemerke at slik informasjon så godt som alltid går i den mistenktes disfavør. Det er jo nettopp derfor at opplysningene formidles på denne måten. Heller ikke vurderingen av dette tema vil by på problemer. Det skulle derfor være ubetenkelig å innføre den endring som foreslås her.

Etter vår oppfatning er det svært uheldig at forsvarer gis rett til innsyn i opplysninger unntatt etter § 242a, selv om han/hun pålegges taushetsplikt. Dette bør eventuelt være unntaket fra hovedregelen. I praksis har vi inntrykk av at domstolene, etter dagens regler, oftest nekter innsyn også for forsvarer. En ordning som foreslått byr på flere vanskeligheter, og det er kanskje grunn til å anta at mange advokater vil mene at de vil befinne seg i et vanskelig dilemma, og finne det vanskelig å legge avgjørende vekt på lojalitet til rettens avgjørelser og pålegg, slik at opplysninger likevel kan bli røpet til mistenkte. Det kan i andre tilfeller være vanskelig å skille mellom det man har rett til å meddele klienten (som vil være det meste) og det man ikke har lov til å meddele han. I mange saker kan dessuten forsvarer risikere å bli truet/tvunget til å røpe opplysninger til kriminelle miljøer. Avslutningsvis vil Oslo politidistrikt sterkt betone dette: Det er ingen tvil om at mange informanter/kilder vil føle seg meget ukomfortable med en ordning der vedkommende har fått ”beskyttelse” gjennom en kjennelse fra retten, men hvor mistenktes forsvarer er gitt innsyn i de aktuelle opplysningene. Mange oppfatter det nok slik – og kanskje ikke helt uten grunn – at det forsvarer vet, vet også klienten.

3.3.11 Straffeprosessloven § 264

Når det gjelder forslaget om endringer i bestemmelsens fjerde ledd og niende ledd, viser vi til det som er anført om tilsvarende endringer i § 242.”

Gudbrandsdal politidistrikt uttaler:

”Slik vi ser det, er det av aller største viktighet at politiets kilder og informanter beskyttes og at man har en forutberegnelighet i så måte.

Vi er således av den oppfatning at informasjon som ikke vil påberopes som bevis i saken men som er brukt som grunnlag for en begjæring om tvangsmiddelbruk, bør holdes utenfor sakens dokumenter. Dette vil skape en større sikkerhet for kildene/informantene, enn om disse opplysningene skal inngå i sakens dokumenter som flertallet i utvalget mener. Etter vårt syn skapes det ikke tilstrekkelig forutberegnelighet og sikkerhet for kilder/informanter, hvis slike opplysninger skal inngå i sakens dokumenter og man i det enkelte tilfellet må vurdere hvorvidt man skal nekte innsyn. Vi støtter således mindretallet i dette spørsmålet.

Man burde også vurdere om dette prinsippet også bør ligge til grunn for begjæring om bruk av ordinære tvangsmidler.”

Haugaland og Sunnhordland politidistrikt uttaler:

”Høringssvaret fra Haugaland og Sunnhordland politidistrikt vil utelukkende omhandle kapittel 26 i utredningen – innsyn i straffesaksdokumenter.

Vi vil gi støtte til særmerknaden fra utvalgsmedlem Schea i punkt 26.7.11. Vi viser også til Riksadvokatens bemerkninger til utvalget i punkt 26.7.5 side 311. Dette er synspunkter vi deler. Vi støtter følgelig også Scheas forslag til nytt andre ledd i Strpl. § 242.

Rettsikkerhet er en grunnleggende faktor i en rettsstat. En person som risikerer å bli påført straff fra staten har krav på tilgang til den informasjon som anklagen bygger på som ledd i et effektivt forsvar.

Begrepet rettsikkerhet omfatter også resten av samfunnet, ikke bare den siktedes interesser. En effektiv og rettferdig rettsstat må også ivareta innbyggernes rett til fravær av kriminalitet og adekvat reaksjon mot lovbrøyttere.

I de mest alvorlige formene for kriminalitet, som eksempelvis organisert kriminalitet, opplever mange som har informasjon frykt for å dele denne med politiet. Reell og opplevd frykt for vold og trusler fra kriminelle hemmer at rettsstaten kan fungere i henhold til intensjonene. Det er åpenbart at enkelte kriminelle opererer utenfor lovens rammer uten at tradisjonell etterforskning har kunne stoppe dette.

Schea viser i sin særmerknad til at samfunnet kan innføre forskjellige kontrollmekanismer overfor politiet i den grad det er grunn til å frykte at politiet vil tilbakeholde informasjon som medfører vesentlige betenkeligheter i forhold til siktedes forsvar. Slike kontrollmekanismer er viktige for over tid å bevare befolkningens tillit og bør være lett tilgjengelige slik at ikke sakens utvikling unødig hemmes tidsmessig. Hvilke former for kontrollmekanismer en bør velge går vi ikke nærmere inn på her, men en må komme nærmere en løsning der politiet med langt større sikkerhet enn i dag kan vite om opplysninger og dokumenter fra sakenes forberedende stadier vil ”bli lagt på saken”. For politiet er det viktigere å vite hvor grensen går enn at en får/har en vid adgang til å holde informasjon utenfor. Da kan en innrette seg etter hvor grensen går, og samtidig ha visshet om at sakenes initiale opplysninger blir beskyttet sterkere enn i dag.

Vår konklusjon blir altså at personer som deler informasjon med politiet bør få et sterkere vern mot eksponering i en straffesak enn det dagens regelverk gir. Informasjon som politiet nytter som bakgrunnsinformasjon for videre undersøkelser og som bakgrunn for iverksettelse av skjulte tvangsmidler bør defineres ut av saksdokumentbegrepet. Under forutsetning at disse opplysningene ikke representerer vesentlige betenkeligheter av hensyn til siktedes forsvar er det vanskelig å se noen rettsikkerhetsrisiko i forhold til dette.”

Søndre Buskerud politidistrikt uttaler:

”Utvalget foreslår nytt tredje ledd i strpl § 242, der dokumenter utarbeidet som ledd i intern saksforberedelse skal unntas fra innsyn. Jf begrunnelsens side 360, første spalte nederst innebærer dette at politi og påtalemyndighetens vurderinger gis et absolutt vern mot innsyn.

En stiller seg undrende til at man allikevel i bestemmelsens fjerde ledd gir en mulighet til rettslig prøvelse av spørsmålet. Slik utkastet til lovteksten nå lyder er det uklart hvorvidt adgang til rettslig prøvelse kun gjelder bestemmelsens første og andre ledd, eller også inkluderer hele eller deler av tredje ledd. Dersom interne vurderinger gis et absolutt vern, kan det ikke samtidig åpnes for en rettslig prøvelse. En antar at den rettslig prøvelse vil måtte begrenses til innsyn i sakens faktiske opplysninger eller sammendrag jf tredje ledd, annet punktum.”

Telemark politidistrikt uttaler:

”Utvalgets flertall foreslår at informasjon fra fasen før skjulte tvangsmidler begjæres som i dag skal være ”sakens dokumenter” og omfattes av siktedes innsyn senest når tiltale er tatt ut. Flertallet mener at dette ikke er vesentlig forskjellig fra Riksadvokatens forslag (og mindretallets forslag). Dette er jeg sterkt uenig i. Det er ikke bare lovtekniske forskjeller mellom de to alternativene, da de tar helt motsatt utgangspunkt. Politimesteren i Telemark er enig i mindretallets (Schea) syn på dette spørsmålet, og mindretallets syn er dekkende for vår oppfatning. Forutsigbare vilkår for bruk av informanter og beskyttelse av informantene er av vesentlig betydning for å kunne avdekke ikke-anmeldt kriminalitet og bruke politiets begrensede ressurser på en effektiv og rasjonell måte.”

Rogaland politidistrikt uttaler:

”Reglene om dokumentinnsyn ble utfordret og utviklet gjennom høyesterettsavgjørelser under "Nokas-saken". Utredningen har vært imøtesett med spenning etter at rettstilstanden på området etter hvert ble noe uhandterlig om enn bedret etter lovendringen i 2007 vedrørende Strprl § 242.

Det er av avgjørende betydning for framtidig etterforskning og avdekking av alvorlig Kriminalitet at "politiet bør gis bedre mulighet til å holde identiteten til kilder og informanter skjult" og likeledes "tilsier betydningen av opplysninger fra kilder og informanter for politiets arbeid at det bør legges enda bedre til rette for slik informasjonsformidling". Det er derfor tilfredsstillende at utvalget er av denne oppfatning slik de framgår på s.311 og s.313.

Isolert framstår de forandringer som forslås til strprl § 242a som en forbedring fra dagens bestemmelse.

Imidlertid representerer utvalgets forslag med hensynt til hva som skal omfatte sakens dokumenter en vesentlig endring som medfører at enhver kilde/informantopplysning som har vært med i beslutningsgrunnlaget forut for begjæring om skjulte etterforskinger åpen for innsyn med mindre påtalemyndigheten har brukt §242a, og dette, selv om disse opplysninger ikke er påberopt som grunnlag for begjæring om skjult etterforskning. Denne løsning vil skape usikkerhet hos informanter og kilder så vel som hos politiet med hensyn til hvor trygg informasjon er hos mottager og tilsvarende kilders/informanters anonymitet.

Kjernen av problemstillingen slik den framstår for politiet er at; kan vi ikke tilbys lik trygghet vil mengden og kvaliteten av informant/kildeopplysninger reduseres i framtiden.

Utvalget konkluderer med at EMK ikke krever at mistenkte skal få innsyn i opplysninger om informanters identitet der opplysningene ikke brukes som bevis. Utvalget er videre s.311,2.sp enig med Riksadvokaten og utvalgsmedlem Schea i at politiet bør gis bedre mulighet til å holde identiteten til kilder og informanter skjult men ønsker å løse dette "på

en lovteknisk sett annen måte". Jeg er uenig med utvalget når det uttales at "...kan utvalget ikke se at det er noen realitetsforskjell på Riksadvokatens og utvalgsmedlem Scheas forslag og den løsningen utvalget foreslår."

Jeg vil etter dette sterkt gå inn for løsningen som framkommer i særmerknad fra utvalgsmedlem Schea og de nærmere begrunnelser for denne. Det forhold at kilde/informantopplysninger defineres ut av selve saksdokumentbegrepet når de utelukkende brukes som grunnlag for skjulte tvangsmidler og tilsvarende angår begjæringer og kjennelser om slike, vil dette langt på veg redusere den usikkerhet som vil prege situasjonen hvis utvalgets forslag skulle bli vedtatt."

Østfold politidistrikt uttaler:

"Utvalgets forslag om utvidelse av adgangen til å gjøre unntak for innsyn for å beskytte politiets kilder og informanter anses som svært viktig. De vilkår som er satt i dag for å kunne beskytte kilder og informanter er for strenge og har ført til at opplysninger ikke har blitt viderefremmet til politiet i begrunnet frykt for at politiet ikke kan gi tilstrekkelig beskyttelse. Det er viktig at politiet ved en begjæring til retten om at opplysninger som er egnet til å avsløre identiteten til en person som har gitt viktig informasjon må kunne forvente å få rettens tilslutning. Dersom det blir for mange avslag i retten, vil det svekke ordningen og vi er tilbake til der vi er i dag hvor informasjon ikke blir gitt på grunn av frykt.

Når det gjelder taushetsplikt anser en det riktig at reglene er like for alle profesjonelle aktører i straffesaken, slik at de pålegges samme taushetsplikt knyttet til slike opplysninger."

Asker og Bærum politidistrikt uttaler:

"Asker og Bærum politidistrikt ønsker særlig å kommentere metodekontrollutvalgets behandling av spørsmålet om beskyttelse av informanter/kilder. Vi støtter her særmerknaden til utvalgsmedlem Schea, jf NOU pkt 26.7.11. Etter vår oppfatning og erfaring vil forslaget fra de øvrige utvalgsmedlemmer på dette punkt ikke gi et tilstrekkelig vern for informanter/kilder, noe som igjen vil være til hinder for en effektiv kriminalitetsbekjempelse. Det vises til Scheas nærmere redegjørelse på dette punktet."

Politidirektoratet bemerker at det må anses å være bred enighet innen politiet og påtalemyndigheten om at det er behov for å styrke politiets muligheter til å beskytte identiteten til politiets informanter/kilder. Politidirektoratet er tilfreds med at et enstemmig utvalg er enig i dette.

Spørsmålet er hvorvidt utvalgets forslag gir et tilstrekkelig robust regelverk med tanke på politiets behov for å beskytte informanters identitet.

Politidirektoratet kan være enig i at utvalgets utgangspunkt, om at sakens dokumenter er alle opplysninger som fremkommer som ledd i etterforskning av en sak, fremstår som en saklig og naturlig avgrensning av hva som skal anses å utgjøre "sakens dokumenter". Kombinert med sterke unntakshjemler for å skjerme informanters identitet, fremstår forslaget tilsynelatende som en styrking av politiets mulighet for å skjerme informanter og kilder.

Som uttalelsene fra politidistriktene og Kripos klart tilkjenner er Politidirektoratet enig i at det kan reises berettiget tvil om flertallets forslag vil være tilstrekkelig robust. Politidirektoratet deler her den bekymring som fremkommer gjennom særmerknaden til utvalgsmedlem Schea, og viser i hovedsak til denne. Direktoratet nøyer seg med å

oppsummeringsvis peke på at flertallets forslag vil innebære at utgangspunktet vil være at alle opplysninger fra skjult tvangsmiddelbruk utgjør en del av sakens dokumenter, at det er påtalemyndigheten gjennom særskilt behandling for retten som må begjære og godtgjøre unntak fra innsyn, og at det gjennom hele straffesaken vil være adgang for retten til å foreta en ny vurdering av innsynsspørsmålet. Selv om de foreslåtte unntaksreglene i og for seg fremstår robuste, innebærer ovennevnte at det ”hele tiden” vil kunne knytte seg en viss usikkerhet til hvorvidt skjermingen informantene vil bli ”opprettholdt”. I en innledende fase, som for så vidt vil kunne gå over lang tid, vil det være en vei som ville måtte gås opp gjennom rettslig prøving av bestemmelsene. Selv om det skulle vise seg at domstolen praktiserer unntakene konsekvent og i samsvar med de føringer flertallet har gitt, stiller direktoratet spørsmål ved hvilken betydning denne usikkerheten (selv om den rettslig sett skulle være begrenset) vil få for informantenes vilje til å gi politiet informasjon. Dette kan i neste omgang føre til at politiet vil måtte gjøre som i dag – finne andre innganger til tvangsmiddelbruk, idet politiet ikke tar sjansen på at informantens identitet avsløres. I så fall vil flertallets forslag ikke innebære noen forbedring i forhold til gjeldende rett.

Politidirektoratet vil ellers knytte enkelte merknader til andre sider ved flertallets forslag.

Hva gjelder praktisk gjennomføring av innsyn i opplysninger fra kommunikasjonskontroll foreslår utvalget, med tanke på å styrke tredjepersoners personvern, at forsvareren ikke skal ha en ubetinget krav på å få *utlevert* alt materialet (side 308 første spalte). Materialet skal gjøres tilgjengelig for forsvarer på ”forsvarlig og hensiktsmessig måte”. Utvalget har selv pekt på at dette vil ”kreve en del organisering og investering fra politiets side”, men synes ikke å ha omtalt de økonomiske og administrative konsekvenser nærmere.

Politidirektoratet mener utvalgets forslag er et hensiktsmessig tiltak for å styrke personvernet til berørte tredjepersoner. Direktoratet finner det på dette punkt betimelig å vise til Kripos generelle betraktninger (side 18 i Kripos’ hørings svar) om at det oppleves et misforhold mellom de hensyn som tas til personvern når det gjelder krav til politiets informasjonsinnhenting og informasjonsbehandling og hensynet til personvern når informasjonen er blitt en del av ”sakens dokumenter”. Det vises her til Kripos hørings svar for de nærmere detaljer om dette. Politidirektoratet støtter videre Kripos forslag om å utrede en ordning med innsyn via en sikker linje inn til en server på Kripos. En slik løsning vil formentlig ikke svekke siktedes muligheter til å ivareta sitt forsvar, samtidig som muligheten for at sensitiv personinformasjon kommer på avveie begrenses betraktelig. De økonomiske konsekvenser av et slikt forslag vi måtte utredes nærmere. Når en løsning eventuelt måtte være på plass vil den samtidig måtte forventes å være ressursbesparende i forhold til politiets tilrettelegging for gjennomføring av innsyn.

Utvalget har videre foreslått at ”interne dokumenter” skal kunne unntas fra innsyn, i samsvar med gjeldende praksis, men at unntaksretten ikke skal omfatte de delene av interne dokumenter som inneholder faktiske opplysninger, sammendrag eller annen bearbeidelse av faktum som ikke finnes i andre dokumenter mistenkte eller tiltalte har tilgang til. Dette med analogi til forvaltningsloven § 18c, som gjelder partsinnsynet i forvaltningssaker. Utvalget har videre vist til at det i ”utgangspunktet ikke er tilstrekkelig til å nekte innsyn i et sammendrag eller en bearbeidelse at opplysningene finnes i andre dokumenter, det må kreves at sammendraget eller bearbeidelsen finnes i andre dokumenter”.

Politidirektoratet anser intensjonen bak forslaget som god, men stiller spørsmål ved hvilken rettsikkerhetsmessig betydning bestemmelsen vil ha. Politidirektoratet viser her først til

Kripos merknader (punkt 4.3.4 i Kripos høringssvar) som direktoratet slutter seg til. Politidirektoratet stiller spørsmål ved i hvilken grad interne dokumenter i straffesaker vil inneholde beskrivelser eller gjengivelser av faktiske forhold som ikke allerede er en del av de dokumenter siktede/tiltalte har tilgang til – avhør, rapporter mv.

Politidirektoratet mener videre at analogien til forvaltningsloven § 18c er noe forfeilet. Denne innsynsretten gjelder interne dokumenter tilkommet under forvaltningens behandling av en sak frem mot et vedtak, idet formålet er å sikre at avgjørelsen i saken ikke treffes på et faktisk grunnlag parten ikke har hatt mulighet til å korrigere. I den grad det forvaltningsmessige vedtak bringes inn for retten for legalitetskontroll kan direktoratet vanskelig se at saksøker har innsynsrett i den saksforberedelse som skjer mellom forvaltningsorganet (stat eller kommune) og prosessfullmektigen. Det er direktoratets vurdering at påtalemyndigheten på samme måte har et beskyttelsesverdig behov for å kunne forberede sine saker uten å måtte risikere å avsløre taktikk mv., Mens det i forvaltningssaken er forvaltningsorganet – etter en skriftlig behandling – som treffer vedtak i saken, er det i straffesaken domstolen. Alle bevis som føres mot tiltalte har og skal tiltalte utvilsomt ha innsyn i. Direktoratet kan ellers ikke se at innsynsrett i interne dokumenter i de saker som påtalemyndigheten påtaleavgjør, er tilstrekkelig tungtveiende begrunnet.

Direktoratet peker på at forslaget vil kunne få ikke ubetydelig administrative konsekvenser, særlig i større saker og avgrensningen av hva som omfattes av innsynsretten og ikke vil kunne by på vanskelige vurderinger. Etter strpl § 242 fjerde ledd vil innsynsspørsmålet angivelig fremlegges for retten for prøving. Dette vil kunne legge beslag på ikke viktige ressurser, herunder dersom spørsmålet typisk kommer opp i forbindelse med saksforberedelse til hovedforhandling.

Direktoratet vil samlet sett fraråde at gjøres noe unntak fra unntaket for interne dokumenter.

Hva gjelde de øvrige sider knyttet til innsyn i sakens dokumenter viser Politidirektoratet til de utførlige merknader som er gitt av Kripos og Oslo politidistrikt.

3.4 Anonym vitneførsel

Kripos uttaler (punkt 4.5):

”4.5 Anonym vitneførsel

Ordningen er først og fremst mest anvendelig i tilfeller med såkalte tilfeldigheitsvitner, samt polititjenestemenn som har opptrådt som spanere eller har infiltrert et kriminelt miljø.

4.5.1 Skjerming av identiteten til tilfeldigheitsvitner

I forhold til tilfeldigheitsvitner er hensikten med anonym vitneførsel at ordningen skal beskytte vitnet og nærstående mot trusler og represalier.

Utvalget viser til at det ikke er rapportert om noe overforbruk av muligheten for anonym vitneførsel etter strpl. §130a og §234a. Bestemmelsene er i stor grad et unntaksfenomen.

Det er likevel viktig med oversiktelige og klare regler slik at unødige feiltolkninger unngås. Reglene om anonym vitneførsel må være tillitsvekkende og hensynsfull, både i forhold til og i forhold til vitner. Noen vitner må beskyttes mot trusler og represalier. Muligheten til anonym vitneførsel er videre viktig i forhold til allmennheten. Faren med et for svakt vern

er at tiltalte tillates/gis mulighet til å ”stikke kjepper i hjulene” for prosessen med den følge at saker må henlegges for å verne andre viktige interesser.

Kripos har erfart at økningen av utenlandske kriminelle har medført en hardere ”indre justis”. Dette er blant annet aktører, som med sin bakgrunn fra konfliktområder, har en lavere terskel for alvorlige voldsforbrytelser. Dette er en utvikling som er bekymringsfull. Kripos har videre eksempler på konsekvenser for personer som har gitt opplysninger er blitt eksponert, både under etterforskningsstadiet og under hovedforhandling. Det er uheldig at personer som av forskjellige grunner gir opplysninger til politiet, ikke har den nødvendige beskyttelse og forutsigbarhet. Det er av vesentlig betydning at personer som har viktige opplysninger/kunnskap gis en forsikring *før* de gir slik forklaring eller opplysninger.

Dette vernet må være fast. I mange tilfeller er det vanskelig på et tidlig stadium av saken å vurdere konsekvensene av de opplysningene som gis. Det er derfor av betydning, som utvalget påpeker, at anonym vitneførsel er en ervervet rett til å forbli anonym ved rettens kjennelse etter strpl. §130a og §234a og som kun kan oppheves ved vitnets eget samtykke.

Kripos slutter seg til utvalgets forslag (26.7.5 s.313) om ikke å benytte begrepene kilde og/eller informant i lovteksten, men beskrive dette som en person som har gitt opplysninger til politiet. I en rettslig sammenheng har det ingen betydning om det er tale om informant eller vitne. Det sentrale i denne sammenheng er informasjonen og beskyttelse av personen som skal gi eller har gitt opplysninger til politiet.

4.5.1 Skjerming av identiteten for polititjenestemenn

Strpl §130a er også anvendelig for polititjenestemenn som opptrer skjult i forbindelse med etterforskningen, typisk undercoveroperatører eller spanere. Utredningen drøfter ”*gjenbruksværdien*” hvor eksponering av hvilke tjenestemenn som jobber skjult vanskeliggjør videre arbeid med samme type tjeneste. Dette er en meget relevant problemstilling for Kripos. I våre saker egne saker innen organisert kriminalitet benyttes som oftest spaning mot de mistenkte. Det innebærer også at spanernes observasjoner blir nedtegnet i politirapporter som inntas i saken, og lederne av de ulike spaningsgruppene må møte som vitner under hovedforhandling.

Ved at flere spaningsgrupper er benyttet i samme sak resulterer dette i at flere spanere må møte i hver enkelt sak og at deres identitet fremkommer. Dette innebærer en betydelig eksponeringsrisiko. Problemstillingen er todelt. Det ene er at det for disse tjenestemennene er en reell fare for represalier slik det også er for andre tjenestemenn og øvrige aktører i rettsvesenet. Dette kan løses gjennom strpl §130a slik den er utformet i dag.

Viktigere er det at spanernes mulighet for å delta skjult i senere etterforskninger blir vesentlig redusert. Det organiserte, kriminelle miljøet i Norge er forholdsvis oversiktlig, og det profesjonelle spaningsmiljøet er begrenset. Det betyr at det er forholdsvis enkelt å skaffe seg oversikt over hvilke personer som deltar i skjult etterforskning dersom de eksponeres på denne måten. På denne måten er det enkelt for de kriminelle miljøene å foreta mottiltak mot politiets skjulte etterforskning ved at de kjenner – og kan publisere – tjenestemennenes utseende. En god mulighet for å beskytte tjenestemennenes reelle identitet kan også være en forutsetning for å kunne delta i internasjonalt politisamarbeid.

Kripos mener at det er et minimalt behov for at disse tjenestemennene fremstår med full identitet og at de fysisk møter i rettslokalet. Tjenestemennene kan identifiseres med ID-

nummer, både i politirapporter og i forbindelse med hovedforhandling. Identiteten kan eventuelt opplyses til rettens aktører under taushetsplikt slik strpl §130a tredje og fjerde ledd legger opp til.

Strpl §130a stiller som kjent bestemte strafferammekrav for å kunne benyttes. For politiets spanere og undercoveroperatører blir gjenbruksverdien like mye skadet uansett hvilket straffbart forhold som etterforskes eller irettesføres. Ut fra en logisk avveining vil det vel heller være mindre grunn til å eksponere en tjenestemanns identitet i saker med lav strafferamme, på samme måte som det vil være mindre grunn til å eksponere annen sensitiv informasjon desto mindre alvorlige handlinger mistanken gjelder. Av denne grunn bør det ikke stilles et krav om strafferammekrav for at tjenestemenn som jobber med skjult etterforskning skal kunne vitne anonymt.

Denne typen politivitner bør også som hovedregel vitne ved fjernavhør slik at gjenbruksverdien ivaretas. Dette kan løses ved at de vitner i tilstøtende rom eller annet egnet lokale og at de via teknisk innretning kan fremvises foto, kart, politidokumenter mv dersom deres forklaring er nødvendig i tilknytning til slike bevis. Det er viktig at tjenestemenn som driver med denne typen tjeneste ikke kan kartlegges ved at kriminelle miljøer eller pressen fotograferer tjenestemenn på vei til eller fra rettsoppmøter.

Kripas mener at det bør være lovens hovedregel at tjenestemenn som jobber med skjult etterforskning identifiseres gjennom ID-nummer både i politirapporter og ved forklaring for retten, samt at de som hovedregel vitner ved fjernavhør. Da alle de generelle rettsprinsipper kan ivaretas i en slik løsning, bør det ikke være nødvendig at det krever en begjæring fra statsadvokaten og rettens vurdering før det tillates. Utgangspunktet bør snus slik at det skal konkrete grunner til for at de skal fremstå med full identitet og med fysisk oppmøte i rettslokalet. Kripas er kjent med at andre land, herunder Nederland, har en løsning hvor tjenestemenn som jobber med skjult etterforskning benytter id-nummer i stedet for navn, og at de heller ikke møter som vitner i retten. I stedet møter lederen for de aktuelle tjenestemenn.

Det nevnes også at justisdepartementet har til behandling utredning av skjerming av identiteten for polititjenestemenn som har deltatt i skarpe aksjoner mv. Kripas mener at dette arbeidet, som har pågått siden 2006, bør sluttføres. I vår høringsuttalelse av 29. januar 2007 til Politidirektoratet om "Forslag til endringer i straffeprosessloven m.v. (Begrenset dokumentinnsyn og skjermet identitet) har vi kommentert forslagene nærmere på side 9-11 (vedlagt).

4.5.2 Bruk av anonyme vitner under etterforskning

Det bør være adgang for politiet til å beskytte personer som gir informasjon under etterforskningen slik at personens identitet forblir hemmelig. Slike opplysninger vil i all hovedsak være avgjørende for politiets mulighet til å avdekke alvorlige straffesaker og særlig saker om organisert kriminalitet. Slike opplysninger gir etterforskningen retning, og vil ikke bli benyttet som bevis under hovedforhandling.

For Kripas vedkommende vil dette særlig ha betydning i krigsforbrytersaker, som ligger under vårt saklige ansvarsområde. Strpl §130a inneholder ikke i dag noen henvisning til folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Kripas foreslår at det i bestemmelsen inntas at også slike forbrytelser kan gi grunnlag for anonym vitneførsel.

Oslo politidistrikt uttaler (punkt 3.4):

”3.4.1 Straffeprosessloven § 130a

Utvalget har ikke foreslått noen endringer i strprl. § 130a, og har påpekt den beskjedne bruk av anonym vitneførsel i praksis. Det ligger i sakens natur at slik vitneførsel bare vil bli brukt i et fåtall saker. Vi tillater oss likevel å foreslå at overtredelse av strl. § 148 (eventuelt også § 292 jfr. § 291) gis adgang til anonym vitneførsel og at en henvisning til denne(disse) lovbestemmelse(n)e tas inn i § 130a første ledd. Vi kjenner til i hvert fall en sak om brannstiftelse hvor anonym vitneførsel kunne vært aktuelt.

3.4.2 Straffeprosessloven § 234a

Utvalget foreslår at bestemmelsens annet ledd bokstav a oppheves. Dette er vi for så vidt ikke uenig i. Bestemmelsen er neppe brukt i noe særlig omfang, og den er – så vidt vites – aldri benyttet innen Oslo politidistrikt. Den gir antakeligvis ikke noen bedre beskyttelse for informanter og kilder enn det som finnes, eller er foreslått av endringer, i andre bestemmelser. Oslo politidistrikt vil likevel ikke avvise at bestemmelsen vil kunne ha verdi som en "sikkerhetsventil" i enkelte spesielle tilfelle.

3.4.3 Oslo politidistrikts forslag fra 2006 om skjerming av tjenestemenns identitet

På bakgrunn av erfaringene med en konkret sak vedr en tungt kriminell domfelt som ønsket å få oppgitt en eller flere tjenestemenns identitet i forbindelse med angivelig sivil søksmål, fremsatte Oslo politidistrikt forslag om skjerming av visse tjenestemenns identitet, på bakgrunn av en utredning politidistriktet fikk foretatt. Saken ble sendt på høring fra departementet i november 2006, og fortsatt under behandling der. Dette synes ikke å ha blitt berørt i utredningen overhodet, og Oslo politidistrikt ber om at arbeidet snarest blir fullført.”

Politidirektoratet slutter seg til merknadene fra Kripos og Oslo politidistrikt. Med henvisning til uttalelsen fra Kripos understreker direktoratet viktigheten av at politiansatte som brukes i skjult etterforskning kan ”gjenbrukes”, ved at deres identitet ikke blir kjent i de kriminelle miljøer. De ressurser og personer politiet har til å drive skjult etterforskning er begrenset samtidig som kunnskap og kontinuitet er av stor betydning. Politidirektoratet mener derfor det foreligger et begrunnet behov for at det for polititjenestepersonell gis en større adgang til anonym vitneførsel, enn hva som er tilfelle i sin alminnelighet. Direktoratet støtter således Kripos’ forslag om at det ikke bør gjelde et strafferammekrav for politiansattes adgang til anonym vitneførsel.

3.5 Advokaters taushetsplikt i straffesaker

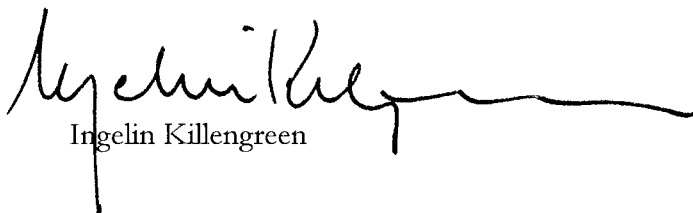
Oslo politidistrikt uttaler (punkt 3.5):

Vi støtter fullt ut forslaget om at også advokater får en generell taushetsplikt om straffesaksopplysninger. Taushetsplikten vil omfatte de samme typer opplysninger som

gjelder for politi og påtalemyndighet. Regelteknisk er utformingen likevel ikke god. Om unntakene i § 61b og § 61c også skal gjelde for advokater er uklart. Trolig er det ikke tilsiktet at disse spesielle unntaksregler skal gjelde for advokater, bl.a. fordi en rekke av dem ikke passer. Formentlig vil det derfor være riktigst å la innledning til § 61b og § 61c lyde: ”Taushetsplikt etter § 61a, 1. og 2. ledd er ikke til hinder for:...”

Politidirektoratet slutter seg til utvalgets forslag om at også advokater underlegges en generell taushetsplikt for opplysninger de får kjennskap til i forbindelse med straffesaksbehandlingen.

Med hilsen



Ingelin Killengreen

Vedlegg:

1. Oslo politidistrikts høringssvar av 16. april 2010
2. Kripos' høringssvar av 19. april 2010 m/vedlegg
3. Asker og Bærum politidistrikts høringssvar av 11. april 2010
4. Haugaland og Sunnhordlands høringssvar av 7. april 2010
5. Romerrike politidistrikts høringssvar av 12. april 2010
6. Rogaland politidistrikts høringssvar av 12. april 2010
7. Gudbrandsdal politidistrikts høringssvar av 9. april 2010
8. Østfold politidistrikts høringssvar av 23. april 2010
9. Politidirektoratets brev av 12. april 2010 til Samferdselsdepartementet (høring om datalagringsdirektivet)